

І. В. Голубовська, К. В. Гаращук

**ЛІТЕРАТУРА
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ДЛЯ ДІТЕЙ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**для самостійної роботи студентів,
які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень „Бакалавр”
за напрямом підготовки 6.010101 – „Дошкільна освіта”
(денної та заочної форм навчання)**

Вид-во ЖДУ ім. І. Франка

Житомир 2013

ББК 74.261.8(3) Г 62

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 7 від 22 лютого 2013 року)

Рецензенти:

Білоус Б. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук Житомирського державного технологічного університету;

Маліновський Е. Ф. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Житомирського національного агроекологічного університету.

Г 62

Голубовська І. В., Гаращук К. В.

Література іноземної мови для дітей: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень „Бакалавр” за напрямом підготовки „6.010101 – Дошкільна освіта” (денної та заочної форм навчання) / За ред. І. В. Голубовської. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – 152 с.

Посібник із курсу „Література іноземної мови для дітей” спрямований на ознайомлення студентів, що опановують напрям підготовки „6.010101 – Дошкільна освіта”, з кращими творами зарубіжних письменників для дітей. Запропонований для вивчення матеріал допоможе майбутнім педагогам компетентно розглядати художні тексти, вільно оперувати літературною інформацією, творчо підходити до тлумачення мистецьких образів.

Книжка розрахована на студентів, учителів, вихователів, а також на всіх читачів, небайдужих до мистецтва слова.

© **І. В. Голубовська**

© Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013

Передмова

Курс „Література іноземної мови для дітей” має на меті зорієнтувати майбутніх спеціалістів на вивчення кращих творів світового письменства для найменших читачів. Ознайомлення з текстами зарубіжних майстрів слова долучає студентів-нефілологів до світового літературного процесу, озброює їх знаннями історичного розвитку дитячої літератури, формує навички критичної оцінки художніх творів, ідейно-естетичного їх аналізу. Це обумовлює значимість курсу літератури іноземної мови для дітей у системі підготовки майбутніх працівників дошкільної освіти.

Представлений посібник допоможе студентам набути ґрунтовні й систематичні знання з усіх розділів курсу; засвоїти провідні літературознавчі поняття; виховувати повагу до світової літератури; сформувати вміння й навички літературознавчого аналізу художніх текстів.

Логіка і структура посібника відповідає сучасним вимогам організації навчального процесу. Книжка зорієнтована на чинну навчальну програму, за якою працюють студенти четвертого курсу (напряму підготовки 6.010101 „Дошкільна освіта”) навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

У посібнику представлені:

- рекомендації щодо організації самостійної роботи;
- складові модуля „Література іноземної мови для дітей”;
- програмні тексти зарубіжних письменників (в українському перекладі);
- список рекомендованої літератури.

Сподіваємося, що наша книжка стане у пригоді не тільки школярам, студентам, працівникам дошкільних закладів, а й усім читачам, небайдужим до мистецтва слова.

Із повагою, Ірина Голубовська та Кирило Гаращук

Рекомендації щодо організації самостійної роботи

Значна частина питань, що містяться в навчальному плані з вивчення даного курсу, призначена для самостійного вивчення студентами. Система такої роботи ґрунтується на принципі розгляду художньої літератури як цілісної структури, елементи котрої знаходяться у складних системних зв'язках. Орієнтуючи студентів на самостійну творчу роботу, пропонуємо завдання як на спостереження за мистецькими явищами, на опрацювання художніх і наукових текстів, так і складніші, котрі потребують певних висновків.

Різноманітні форми самостійної роботи (поряд з аудиторною роботою) мають забезпечити:

- поглиблення знань студентів про літературний процес;
- ознайомлення з найкращими творами світової літератури для дітей;
- сприймання художньо-літературних творів у контексті літературного процесу епохи;
- закріплення навичок ідейно-естетичного аналізу текстів;
- формування літературознавчої компетенції.

Пропонуємо перелік основних видів самостійної роботи, що мають місце в навчальному процесі студентів із курсу „Література іноземної мови для дітей”:

1. Опрацювання художніх текстів, запропонованих для самостійного вивчення.
2. Підготовка повідомлень про життя й творчість іноземних письменників.
3. Реферування запропонованих для вивчення наукових праць.
4. Заучування напам'ять і виразне читання поетичних творів.

Модуль „Література іноземної мови для дітей”

Тема 1. Творчість Данієля Дефо та Джонатана Свіфта в дитячому читанні

План лекції № 1

1. Гуманістичне спрямування роману Данієля Дефо „Життя й незвичайні дивовижні пригоди Робінзона Крузо з Йорка, моряка”.
2. Полемічний роман Джонатана Свіфта „Пригоди в деякі віддалені країни світу Лемюеля Гуллівера, спочатку хірурга, а потім капітана кількох кораблів” як уїдлива сатира на тогочасну Англію.

Рекомендована література

1. Аникст А. Даниэль Дефо : Очерк жизни и творчества. – М. : Детгиз, 1957. – 136 с.
2. Зарубежная детская литература: Учебник для студентов / Состав. И. С. Чернявская. – М. : Просвещение, 1982. – С. 134 – 138.
3. Сюднюков І. Із життя ліліпутів. Джонатан Свіфт : реальність „казки для дорослих” // Зарубіжна література. – 2003. – № 46. – С. 22 – 23.
4. Терех О. Безсмертний твір Дж. Свіфта // Свіфт Дж. Мандри до різних далеких країн світу Лемюеля Гуллівера, спершу хірурга, а потім капітана кількох кораблів. – К., 1991. – С. 5 – 16.
5. Урнов Д. Робинзон и Гулливер : Судьба двух литературных героев. – М. : Наука, 1973. – 88 с.
6. Шахова К. Гнівний сатирик Джонатан Свіфт // Літературна Україна. – 1970. – 23 жовтня. – С. 3.

Тема 2. Творчість Льюїса Керролла (Чарльза-Лютвіджа Доджсона) та Оскара Уайльда в дитячому читанні

План лекції № 2

1. Чарівний світ літературної казки в діалогії Льюїса Керролла про Алісу („Аліса в Країні Чудес” та „У Задзеркаллі. Що там побачила Аліса”).
2. Жанрово-тематична неповторність прози Оскара Уайльда для дітей.

Рекомендована література

1. Галинская И. Л. Льюис Кэрролл и загадки его текстов. – М. : ИНИОН РАН, 1995. – 76 с.
2. Зарубежная детская литература: Учебник для студентов / Состав. И. С. Чернявская. – М. : Просвещение, 1982. – С. 153 – 160.
3. Колесников Б. И., Поддубный О. К. Оскар Уайльд // Уайльд О. Избранное. – М. : Просвещение, 1990. – С. 360 – 377.
4. Соколянский М. Г. Оскар Уайльд : Очерк творчества. – К.; Одесса : Лыбидь, 1990. – 199 с.
5. Урнов Д. Как возникла страна чудес. – М. : Книга, 1969. – 79 с.
6. Янченко Ю. В. Художньо-естетична своєрідність казок Оскара Уайльда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http :](http://)

//nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2010/Literaturoznavstv
o_naukovi_zapusku_59_1 / 8.html

Тема 3. Світовий фольклор у дитячому читанні

План практичного заняття № 1

1. Сюжетно-тематичне розмаїття казок народів світу.
2. Світові міфи, притчі й легенди в дитячому читанні.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати для аналізу зразки текстів світових фольклорних казок, міфів, притч та легенд (за власним вибором).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Яка з перерахованих ознак не характерна для фольклору?
 - a) усність;
 - b) традиційність;
 - c) варіантність;
 - d) писемна форма існування;
 - e) колективність.
2. Чарівно-фантастичні оповідання зі своєю системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії, це...
 - a) легенди;
 - b) казки;
 - c) притчі;
 - d) перекази;
 - e) міфи.
3. Якого різновиду казок не існує?
 - a) чарівно-фантастичних;
 - b) про тварин;
 - c) гумористичних;
 - d) соціально-побутових.
4. Легенда – це...
 - a) епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного й соціально-побутового характеру, зі своєю системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії;
 - b) розповідь про реальну подію з життя народу, що передається з покоління в покоління, поетична історія села й міста, родини, яка має свої закономірності побутування, свою поетику;
 - c) розповідь про богів, духів, героїв, неприродні сили, які брали участь у створенні світу;
 - d) стислий твір, в основі якого лежить метафоричне запитання;
 - e) мала епічна форма, що у фантастичному вигляді подає певні відомості, котрі сприймаються читачами як абсолютно правдиві.

Проаналізуйте англійську народну казку „Крихітка фея”¹. До якого різновиду казок належить цей твір і чому?

Якось в одному королівстві правитель улаштував бал на честь єдиного сина. Коли ж опівночі гості роз’їхалися, принц вирішив прогулятися садом.

Замріявшись, хлопець блукав між дерев і не помітив, як опинився на галявині. Парубок раптом підвів очі й оторопів: у місячному світлі стояла чарівниця в бузковому вбранні та діамантовій короні. Фея була зовсім крихітною, мов лялечка.

– Прекрасний принце, мене також запросили на свято, але не наважилася прийти, бо надто маленька, – розвела руками красуня.

Фея дуже сподобалася парубку. Наблизившись, хлопець узяв її за руку, та несподівано чарівниця зникла. Лише маленька рукавичка залишилася на згадку про дивну зустріч. Засмучений юнак повернувся до палацу.

Наступної ночі принц знову вирушив на галявину, сподіваючись побачити крихітку. Чекаючи, хлопець витягнув рукавичку й поцілував. І цієї ж миті з’явилася красуня. Вони довго гуляли й не помітили, як ніч майже скінчилася. І диво! Поки спілкувалися, фея трішки підросла, й рукавичка вже виявилася замалою. Тоді красуня повернула її принцу зі словами :

– Візьми на згадку про першу зустріч.

– Зберігатиму її біля серця, – пообіцяв парубок.

Відтоді щоночі юнак і фея зустрічалися під старими липами. Хлопець закохувався дедалі більше, а чарівниця зростала, допоки не стала такою, як і всі дівчата її віку.

– Тепер приходитиму щоразу, коли на небі сяятиме повний місяць! – якось повідомила красуня.

– Але ж не зможу жити без тебе! – у відчаї вигукнув принц. – Благаю, залишся!

– А чи кохатимеш усе життя лише мене? – зазирнула в очі парубка фея.

– Присягаюся завжди любити тільки тебе, а на інших і не гляну!

– Гаразд! Якщо порушиш обіцянку – я зникну!

За тиждень король вирішив відсвяткувати заручини сина, запросивши всіх підданих на бал. Серед них була чорноока красуня з рудим волоссям. Дівчина ні на мить не зводила очей із принца. Парубку така увага неймовірно сподобалася, й він уже мріяв про рудоволосу незнайомку.

Коли ж розпочалися танці, фея заплуталася в пишному вбранні й ледве не впала.

– Ой, поглянь, сукня завелика! – вигукнула наречена.

Але хлопець навіть не зрозумів, що чарівниця стала нижчою на зріст. Він так захопився незнайомкою, що й не помітив, як кохана перетворилася на крихітну лялечку та зникла.

А чорноока красуня виявилася жадібною та сварливою дівчиною, яка щоразу вимагала розкішних подарунків. Невдовзі принц усвідомив, що накоїв.

¹ Див. : Казковий вечір [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // kazkovy.com.ua / ukr/kazky/465](http://kazkovy.com.ua/ukr/kazky/465)

Відтоді і вдень, і вночі він тужить за маленькою чарівницею. Коли ж на небі з'являється місяць, вирушає на пошуки коханої. Але крихітка фея досі не повернулася...

Проаналізуйте давньогрецьку легенду про Дедала та Ікара. До якого різновиду легенд (міфологічні, історико-героїчні, апокрифічні) належить представлений зразок?

Багато років нудився в ув'язненні на Криті великий скульптор Дедал. Цар Мінос не хотів, щоб майстер будував чудові палаци для якогось іншого царя, і тому не відпустив його. Думав-гадав Дедал, як вирватися з полону, і нарешті придумав. З пташиного пір'я він зробив чотири крила – для себе і свого сина Ікара.

І ось настав ранок, коли батько та син залишили острів. Вільний політ припав Ікарові до душі. Йому захотілося піднятися високо-високо, до самого сонця!

Під гарячим промінням розтанув віск, що скріпляв крила, розсипалося пір'я. Марно змахував Ікар руками – ніщо більше не утримувало його в повітрі. Він стрімко впав і зник у глибині моря...

Але люди дізналися про цей сміливий політ, і теж захотіли підкорити повітря. Пройшло багато століть – і їм це вдалося!

А море, в яке впав Ікар, з тих пір зветься Ікарійським.

Проаналізуйте притчу про доброго самарянина (Лук., 10: 30 – 37). Як би Ви охарактеризували вчинок самарянина?

Мовив тоді Ісус, кажучи: „Один чоловік спускався з Єрусалиму до Єрихону й потрапив розбійникам, що його обдерли й побили тяжко та й пішли геть, zostавивши півмертвого. Випадком ішов якийсь священик тією дорогою; побачив він його й, збочивши, пройшов мимо. Так само й левіт прийшов на те місце, глянув на нього й пройшов мимо. Але один самарянин, що був у дорозі, зненацька надійшов (на нього) й, побачивши його, змилосердився. Він приступив до нього, перев'язав йому рани, полив їх оливою і вином; потім посадив його на власну скотину, привів до заїзду й доглянув за ним.

На другий день він вийняв два динари, дав їх господареві й мовив:

„Доглядай за ним, і те, що витратиш на нього більше, я заплачу тобі, коли повернуся. Хто з оцих трьох, на твою думку, був ближнім тому, що потрапив розбійникам у руки?”

Він відповів: „Той, хто вчинив над ним милосердя”. Тоді Ісус сказав до нього: „Іди і ти роби так само”.

Підготуйте доповідь або реферат. Темі рефератів:

1. Специфіка англійського дитячого фольклору.
2. Фольклорний епос у дитячому читанні.
3. Міфи народів світу.
4. Мандрівні сюжети у світовому фольклорі.
5. Легенди Полісся.

Рекомендована література

1. Абрамцева И. Метафора жизни: Размышления о сказке // Детская литература. – 1991. – № 9 – 10. – С. 26 – 29.
2. Антонян Ю. М. Миф и вечность. – М. : Логос, 2001. – 464 с.
3. Ведерникова Н. М. Мотив и сюжет в волшебной сказке // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 1970. – № 2. – С. 57 – 65.
4. Голосовкер Я. Э. Логика мифа. – М. : Наука, 1987. – 217 с.
5. Дунаєвська Л. Українська народна проза (легенда, казка). Еволюція епічних традицій. – К., 1997. – 360 с.
6. Мелетинский Е. М. Герой волшебной сказки. Происхождение образа. – М. : Изд-во восточной лит-ры, 1958. – 264 с.

Тема 4. Творчість Ернста-Теодора-Амадея Гофмана та Вільгельма Гауфа в дитячому читанні

План практичного заняття № 2

1. Контраст між піднесеним світом поезії і брутальною реальністю в казках Ернста-Теодора-Амадея Гофмана.
2. Суворий світ казок Вільгельма Гауфа.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати для аналізу програмні тексти творів Ернста-Теодора-Амадея Гофмана („Лускунчик і мишачий король”, „Золотий горщик”, „Малюк Цахес на прізвисько Цинобер”).
2. Підготувати для аналізу програмні тексти творів Вільгельма Гауфа („Маленький Мук”, „Каліф-Чорногуз”, „Холодне серце”, „Карлик Ніс”).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. В якому з названих міст народився Ернст-Теодор-Амадей Гофман?
 - a) Кенігсберзі;
 - b) Берліні;
 - c) Франкфурті;
 - d) Веймарі.
3. Який із названих творів не належить перу Ернста-Теодора-Амадея Гофмана?
 - a) „Лускунчик і мишачий король”;
 - b) „Золотий горщик”;
 - c) „Крихітка Цахес на прізвисько Циннобер”;
 - d) „Синя Борода”.
4. Який із названих творів написав Вільгельм Гауф?
 - a) „Дикі лебеді”;
 - b) „Карлик Ніс”;
 - c) „Подарунки фей”;
 - d) „Пані Метелиця”.

**Проаналізуйте фрагмент казки В. Гауфа „Каліф-Чорногуз”².
Охарактеризуйте образ каліфа Хасіда.**

Одного чудового дня, коли сонце було вже на вечірньому прюзі, каліф багдадський Хасід гарненько сидів собі на тахті. У полудень так парило, що, зморений спекою, він трохи подрімав, а тепер, після сну, був благодушний і веселий. Попихкуючи, каліф курич довгу, з рожевого дерева люльку і помалу сьорбав каву, яку приніс раб. Все йому було до смаку, і вдоволений, він раз у раз погладжував бороду. Хоч би хто глянув тоді на каліфа, одразу зрозумів би, що тому справді добре на серці.

А в такі хвилини з ним легко було говорити про що завгодно: каліф був справедливий, милостивий і до людей приязний. Тому-то великий візир Манзор щодня одвідував свого каліфа саме в таку пору. І того дня Манзор прийшов також надвечір, тільки, всупереч звичаю, був чимсь заклопотаний.

Каліф одвів трохи від уст люльку і спитав:

– Чого це ти, пане великий візир, такий смутний та невеселий сьогодні?

Великий візир склав навхрест руки на грудях, вклонився і відповів:

– Пане-господарю! Чи смутний я, чи ні, того не знаю, але бачив я у крамаря, який стоїть на вулиці коло твого палацу, такі гарнісінькі речі, що мене аж за серце взяло, чому-то я не маю зайвих грошей!

Каліф уже давно збирався чим-небудь потішити свого великого візира і тому звелів одному з чорних рабів спуститися униз і привести того крамаря. Незабаром раб повернувся разом з крамарем. Це був невеличкий гладкий чоловік з темно-смуглявим обличчям і в пошарпаній одежині. Він приніс з собою скриньку, де було багато всякого розмаїтого краму: персні, намиста, дорогі з оздобою пістолі, срібні чарки, черепахові гребінці. Каліф і візир все передивились, і зрештою каліф купив собі й візиріві по гарному пістолю, а для візиріві дружини – гребінчика. Коли крамар уже збирався зачинити свою скриньку, каліф побачив якийсь маленький прискриночок і спитав, чи немає там якого краму. Крамар зараз же розчинив прискриночок і витяг звідти табакерку з якимсь чорним порошком. Був там ще довгий аркуш паперу, так чудернацьки списаний, що ні каліф, ні Манзор не змогли його прочитати.

– Обидві ці штуки дісталися мені від одного купця, а сам він знайшов їх на вулиці святого міста Мекки, – сказав крамар, – і я сам не знаю, що вони означають. Вам би я віддав їх за безцінок, бо мені вони ні до чого.

Каліф, який любив збирати всякі стародавні рукописи, дарма що не міг їх прочитати, купив табакерку та рукопис і відпустив крамаря.

Йому дуже кортіло довідатися, що на тому аркуші написано, і він спитав візира, чи не знає той когось, хто б розтлумачив цей текст.

– Ласкавий пане й господарю! – відповів візир. – При великій мечеті живе один учений чоловік на ймення Селім, він знає всі мови. Звели йому прийти сюди; Може, він розбере ці таємничі закарлючки.

Зараз же було приведено вченого Селіма.

² Переклад Є. Поповича.

– Селіме, – сказав йому каліф, – кажуть, що ти дуже вчений. Ану ж бо, поглянь на цей папір, чи зумієш ти його прочитати? Як зумієш, то подарую тобі нову святкову одягу; якщо ж ні – то заробиш дванадцять разів по пиці та двадцять і п'ять палок у п'яти, бо, виходить, задарма тебе люди звать „ученим Селімом”.

Селім вклонився й промовив:

– Твоя воля, господарю!

Довго він розглядав рукопис і нарешті вигукнув:

– Це по-латині, мій пане! Звеліть мене повісити, коли це неправда.

– Кажі ж, – звелів каліф, – коли по-латині, то про що там пишеться.

Селім почав перекладати:

– „Ти, хто знайшов цей папір, дякуй Богові за його ласку. Хто понюхає з цієї табакерки й промовить при тому „мутатор”, той може перекинутись на яку схоче тварину і буде розуміти мову кожної з них. Як схоче він знову набути людської подобу, то нехай тричі поклониться на схід сонця і промовить те саме слово. Однак стережися: поки ти перекинутий, не засмійся, а то зникне те чарівне слово з твоєї пам'яті, і ти довіку зостанешся твариною”.

Почувши про отаке диво, каліф був дуже задоволений. Він звелів ученому присягтися, що той нікому не розкриє цієї таємниці, подарував йому дуже гарну нову одяжину і пустив додому. А візирові своєму сказав:

– Це зветься – добре купити, Манзоре! Який я радий, що зможу стати твариною! Завтра раненько приходь сюди до мене. Ми разом підемо в поле, нюхнемо з табакерки і тоді послухаємо, про що говорять у воді й повітрі, в галях і степах!..

Проаналізуйте фрагмент казки Ернста-Теодора-Амадея Гофмана „Малюк Цахес на прізвисько Цинобер”³. Виконайте портретну характеристику Цахеса.

Недалеко від одного привітного села, біля самого шляху на розпеченій сонцем землі лежала у знемозі бідна обідрана селянка. Змучена голодом і спрагою, вкрай знесилена, ледве переводячи подих, нещасна впала під тягарем короба, вщерть набитого хмизом, який вона ледве назбирала в лісі поміж чагарями й деревами. Вона вже думала, що настала її смертна година, а отже, й кінець невтішному горю.

А все-таки незабаром вона спромоглася розв'язати вервечки, якими був прив'язаний короб на спині, і поволі пересунулась на найближчий моріжок. І тут почала тяжко нарікати.

– Чого ж це тільки мене, – жалілась вона, тільки мене та мого бідолашного чоловіка спостигло таке лихо й гірка недоля? Та хіба ж ми не працюємо, як ніхто в селі, з ранку до вечора, солоним потом обливаючись, а гибіємо в злиднях, ледве маємо на шматок хліба, щоб втамувати свій голод? Три роки тому чоловік, копаючи в садку, знайшов горщик із золотими червінцями, то ми вже й гадали собі – нарешті й до нас щастя завітало, нарешті нам полегшає. І

³ Переклад С. Сакидона.

що ж сталося? Злодії вкрали гроші, хата й клуня згоріли дощенту, жито на полі витолочило градом, і, щоб міру наших страждань наповнити вщерть, покарало нас небо оцим маленьким виродком, якого я привела на світ собі на ганьбу й на посміх людям. На Лавріна цьому малюкові буде вже два з половиною роки, а він ще на своїх павучих ногах не може ні стояти, ні ходити і тільки мурчить та нявкає, немов кошени, замість того, щоб говорити. А жерти – жере ненатла потвора так, як добрий восьмилітній хлопчисько! Та тільки не йде їжа йому анітрохи на пожиток. Боже милосердний, змилуйся над ним і над нами, не допусти, щоб довелося годувати його аж поки він вросе, нам на муку та на ще гірші злидні. Бо ж їсти й пити він буде щораз більше, а працювати зась! Ні, ні, такої вже біди ніхто в світі витримати не годен! Ох, коли б уже вмерти, тільки вмерти! – і вона почала плакати й ридати, аж поки не заснула, знесилена і знеможена журбою.

Справді-бо, жінка мала всі підстави нарікати на бридкого виродка, що прийшов на світ два з половиною роки тому.

Те, що на перший погляд можна було цілком сприйняти за химерно скрючений цурпалок дерева, було не що інше, як потворний малюк якихось дві п'яді на зріст, що досі впоперек лежав у коробі, а тепер виліз і борсався та вурчав у траві. Голова в потвори глибоко запала між плечима, на спині виріс горб, як гарбуз, а зразу ж від грудей звисали тонкі, немов ліцинові палички, ноги, тож весь він був схожий на роздвоєну редьку. На обличчі неухажне око нічого б і не розгледіло, але, придивившись пильніше, можна було помітити довгий гострий ніс, що витикався з-під чорного розкошланого чуба, пару маленьких чорних очиць, що виблискували на зморщеному, як у старого, обличчі, – проява, та й годі.

Підготуйте доповідь або реферат. Темі рефератів:

1. Романтичний світ Ернста-Теодора-Амадея Гофмана.
2. Фантасмагорія реальності в казках Гофмана.
3. Магічні предмети в романі Гофмана „Малюк Цахес, на прізвисько Цинобер”.
4. Новаторство Гауфа в жанрі казки.
5. Порівняльний аналіз казок Гофмана й Гауфа.

Рекомендована література

1. Каверин В. Сказки Гауфа // Гауф В. Сказки. – М., 1998. – С. 5 – 14.
2. Карельский А. Эрнст Теодор Амадей Гофман // Гофман Э. Т. А. Собрание сочинений : В 6 тт. – М. : Худож. лит., 1991. – Т. 1.
3. Немзер А. Сказка о маленьком сказочнике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://www.ruthenia.ru/nemzer/hauf.html>
4. Склизкова А. П. Реальное и сверхъестественное в поэтике В. Гауфа (романы и новеллы) : Автореферат на соиск. уч. степени к.ф.н. : 10.01.05. – СПб, 1994. – 14 с.
5. Уланд Л. На раннюю смерть Вильгельма Гауфа // Уланд Л. Стихотворения. – М., 1988.

6. Чавчанидзе Д. Романтический мир Эрнста Теодора Амадея Гофмана // Э. Т. А. Гофман. „Золотой горшок” и другие истории. – М. : Детская литература, 1981. – С. 4 – 12.

Тема 5. Творчість Роберта Бернса та Чарльза Діккенса в дитячому читанні

План практичного заняття № 3

1. Тематична своєрідність поезії Роберта Бернса для дітей.
2. Внесок Чарльза Діккенса в розвиток англійської літературної казки.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати програмні твори Роберта Бернса („Чесна бідність”, „Стара дружба”, „У горах моє серце”, „Шотландська слава”, „Робін”, „Джон Ячмінь”). Вивчити напам’ять поезію Роберта Бернса для дітей (за власним вибором).
2. Проаналізувати програмні твори Чарльза Діккенса („Історія дядька торговельного агента”, „Цвіркун за вогнищем (Казка про сімейне щастя)”, „Принц Бик”).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Роберт Бернс – національний поет...
 - a) Англії;
 - b) Шотландії;
 - c) Ірландії;
 - d) Уельсу.
2. Бернс народився в родині...
 - a) дворянина;
 - b) фермера;
 - c) судді;
 - d) торговця.
3. В якому англійському місті народився Чарльз Діккенс?
 - a) Портсмуті;
 - b) Лондоні;
 - c) Манчестері;
 - d) Ліверпулі.
4. Який із названих творів не належить Діккенсові?
 - a) „Різдвяні повісті”
 - b) „Домбі і син”;
 - c) „Ярмарок марнославства”;
 - d) „Девід Копперфілд”.

Виконайте літературознавчий аналіз поезій Роберта Бернса.

Мое серце в верховині

Моє серце в верховині і душа моя,

Моя дума в верховині соколом буя,
 Моя мрія в гори лине наздогін вітрам,
 Моє серце в верховині, де б не був я сам.
 Будь здорова, верховино, любий рідний край,
 Честі й слави батьківщино, вольності розмай!
 Хоч іду я на чужину, повернуся знов,
 Моє серце в верховині і моя любов.
 Прощавайте, сині гори, білії сніги,
 Прощавайте, темні звори й світлії луги!
 Прощавайте, пущі дикі й тіняві гаї,
 Прощавайте, буйні ріки й бистрі ручаї!
 Моє серце в верховині і душа моя,
 Моя дума в верховині соколом буя,
 Моя мрія в гори лине наздогін вітрам,
 Моє серце в верховині, де б не був я сам.

Проаналізуйте фрагмент казки Чарльза Діккенса „Принц Бик”⁴. Як Ви гадаєте, чому персонажі казки отримали такі промовисті імена?

У колишні часи й золотий, розуміється, вік – а коли він був, ви, сподіваюся, знаєте, тому що сам я, скажу вам прямо, не знаю, хоча всіляко старався дізнатися, – жив та був в одній багатій, маєтній країні могутній принц на ім'я Бик. У свій час він чимало воював за що не прийдеться, а то й зовсім ні за що; та потім постатечнів і став мирним, добрим, дорідним і трохи сонливим принцом

Цей усесильний принц женився на чарівній принцесі на ім'я Прекрасна Свобода. Вона принесла йому велике багатство й народила безліч дітей, і приставила їх до різного роду занять: хто зробився в неї ткачем, хто землеробом, хто механіком, хто солдатом чи матросом, хто лікарем, юристом чи проповідником. Скрині в принца Бика були набиті скарбами, погребі повні були тонких вин з усіх кінців землі, у шафах у нього сяяв багатющий золотий і срібний посуд, його сини були сильними, дочки вродливими, отже, ви могли б подумати, що якщо жив колись на світі щасливий і успішний принц, то ж напевно він звався принц Бик і ніяк не інакше.

Та не завжди, як ми знаємо, можна покладатися на видимість, далеко не завжди. І якщо видимість призвела вас до такого судження про принца Бика, то, значить, вона і вас обдурила, як не раз обдурювала мене.

Тому що в доброго принца були два гострі шипи в подушці, дві тверді шишки в короні, два свинцеві вантажі на душі, два нескінченні жахи в нічний час, дві скелі поперек путі: він ніяк не міг підібрати собі підходящих слуг, і в нього була хрещеною матір'ю владна стара, на ім'я Під-сук-но.

Вона була фея, ця Під-сук-но, і вся була перевита червоною тасьмою. Вона була мерзенно прошена й церемонна й ніколи не могла хоч на волосину нахилитися в той чи інший бік своїм від природи скоцюрбленим станом. Та це

⁴ Переклад К. Гарашука.

була дуже могутня зла фея. Найшвидше в світі вона могла зупинити, могла найсильніше перетворити в найслабше й найкорисніше в найнепотрібніше. Їй варто лише накласти свою холодну руку й назвати своє ім'я: „Під-сук-но”. І все негайно в'януло.

При дворі принца Бика – я, власне, говорю не про двір в буквальному сенсі слова, тому що принц був дуже чемним і охоче підкорювався своїй хрещеній матері, коли та, бувало, займе весь палац для наслідних лордів і леді, – словом, у володіннях принца Бика, серед величезної маси суспільства, яка на мові тієї ввічливої країни йменувалася знаттю і черню, було немало обдарованих людей, які вічно клопоталися про той чи інший винахід із метою підняти благополуччя підданих принца й підсилити його могутність. Та кожного разу, як вони пред'являли свої зразки на схвалення принца, виступала вперед його хрещена мати, накладала на зразки свою руку й промовляла: „Під-сук-но!” А тому повелось, що, якщо робилося особливо хороше відкриття, винахідник звичайно відвозив його в чужі краї до іншого принца, що не мав хрещеної матері, котра говорила б „Під-сук-но!”. Таке становище було, як мені видається, не дуже-то вигідним для принца Бика.

Підготуйте доповідь або реферат. Теми рефератів:

1. Роберт Бернс і становлення національної шотландської літератури.
2. Глибока народність набутку Роберта Бернса.
3. Специфіка англійського реалізму та його втілення в творчості Чарльза Діккенса.
4. Дитячі образи у спадщині Діккенса.
5. Специфікація та виокремлення особливостей художнього методу в творчості Чарльза Діккенса.

Рекомендована література

1. Валюк З. О. Роберт Бернс. „Джон Ячмінне Зерно” // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1996. – № 8. – С. 11 – 13.
2. Елистратова А. Роберт Бернс : Критико-биографический очерк. – М. : Худ. лит., 1957.
3. Морозов М. М. Роберт Бернс // Морозов М. Избранные статьи и переводы. – М. : Наука, 1954.
4. Нечипорук О. Д. Великий поет Шотландії // Роберт Бернс в українських перекладах та літературознавстві. – К. : Знання, 1973.
5. Новикова М. Пригоди з Робертом Бернсом // Всесвіт. – 1989. – № 1. – С. 149 – 157.
6. Франко І. Роберт Бернс : Поезії // Франко І. Зібрання творів : У 50-ти тт. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 12. – С. 552 – 555.

Тема 6. Творчість Сельми-Оттілії-Лувіси Лагерльоф та Роберта-Льюїса Стівенсона в дитячому читанні.

План практичного заняття № 4

1. Незвичайний підручник-казка „Чудесна подорож Нільса Хольгерссона по Швеції” Сельми Лагерльоф.
2. Роберт-Льюїс Стівенсон – неперевершений майстер пригодницької прози (повість „Острів скарбів”). Поезія Стівенсона для дітей.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати повість-казку Сельми-Оттілії-Лувіси Лагерльоф „Чудесна подорож Нільса Хольгерссона по Швеції”.
2. Проаналізувати повість „Острів скарбів” Роберта-Льюїса Стівенсона. Вивчити напам'ять поезію Стівенсона для дітей (за власним вибором).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. В якій країні народилася Сельма Лагерльоф?
 - a) Данії;
 - b) Швеції;
 - c) Швейцарії;
 - d) Норвегії.
2. Якою престижною премією була нагороджена письменниця в 1909 році?
 - a) Нобелівською;
 - b) Гонкурівською;
 - c) Андерсенівською;
 - d) Пулітцерівською.
3. Який із названих творів не належить перу Р.-Л. Стівенсона?
 - a) „Дитячий квітник віршів”
 - b) „Острів скарбів”;
 - c) „Вересковий трунок”;
 - d) „Дивна історія доктора Джекіла і містера Хайда”;
 - e) „Книга Джунглів”.

Проаналізуйте фрагмент казки Сельми Лагерльоф „Чудесна подорож Нільса Хольгерссона по Швеції”. Охарактеризуйте образ Нільса.

Сельма Лагерльоф

Дивовижні мандри Нільса з дикими гусьми (уривок)⁵
Лісовий гном

У маленькому шведському селі Вестменхег жив колись хлопчик на ім'я Нільс. З виду – хлопчик як хлопчик. Та годі з ним було раду дати.

На уроках він ловив гав і хапав двійки, в лісі руйнував пташині гнізда, гусей у дворі дражнив, курей ганяв, кидав у корів камінці, а ката смикав за хвіст, наче хвіст – це мотузка від дверного дзвоника.

Так прожив він до дванадцяти років. І тут трапилася з ним незвичайна пригода.

Ось як воно було насправді.

⁵Див. [http : //bookmate.com/books/WQwkL5Fr](http://bookmate.com/books/WQwkL5Fr)

Якось у неділю батько з матір'ю зібралися на ярмарок у сусіднє село. Нільс не міг дочекатися, поки вони підуть.

„Ішли б швидше! – думав Нільс, поглядаючи на батьківську рушницю, що висіла на стіні. – Хлопці, коли побачать мене з рушницею, від заздрощів луснуть”.

Але батько наче відгадав його думки.

– Дивися, з дому ані руш! – попередив він. – Відкривай підручника і берися за розум. Чуєш?

– Чую, – відповів Нільс, а про себе подумав: „Отакої, витрачатиму недільний день на уроки!”

– Вчися, синку, вчися, – сказала мати.

Вона навіть сама дістала з полиці підручник, поклала на стіл і присунула крісло.

А батько відлічив десять сторінок і суворо-пресуворо наказав:

– Щоб до нашого повернення все напам'ять знав. Сам перевірю.

Нарешті батько з матір'ю пішли.

„Добре їм, бач як весело крокують! – важко зітхнув Нільс. – А я наче в мишоловці з цими уроками!”

Але що вдієш! Нільс знав, що з батьком жарти погані. Він знову зітхнув і всівся за стіл. Щоправда, дивився він не так у книжку, як у вікно. Адже це було куди цікавіше!

За календарем був іще березень, але тут, на півдні Швеції, весна вже долала зиму. У канавах весело виблискувала вода. На деревах набубнявіли бруньки. Буковий ліс розпрямив свої гілки, заляккі в зимові холоди, і тепер тягнувся догори, неначе хотів дістатися до голубого весняного неба.

А під самісіньким вікном поважно розгулювали кури, стрибали і билися горобці, у скаламучених калюжах хлюпалися гусаки. Навіть корови, замкнені у хліву, відчули весну і мукали на всі голоси, наче просили: „Ви-ипустіть нас, ви-ипустіть нас!”

Нільсу теж хотілося і співати, і кричати, і чалапати по калюжах, і битися з сусідськими хлопчачками. Він з досадою відвернувся від вікна і втупився в книжку. Але прочитав він не багато. Букви стали чомусь стрибати перед очима, рядки то зливалися, то розбігалися... Нільс і сам не помітив, як заснув.

Хтозна, можливо, Нільс так і проспав би весь день, якби його не розбудив шурхіт.

Нільс підвів голову і насторожився.

У дзеркалі, що висіло над столом, відбивалася вся кімната. Нікого, крім Нільса, в кімнаті немає... Все начебто на місці, все гаразд... І раптом Нільс ледь не зойкнув! Хтось відкрив віко скрині!

У дзеркалі, що висіло над столом, відбивалася вся кімната. Нікого, крім Нільса, в кімнаті немає... Все начебто на місці, все гаразд... І раптом Нільс ледь не зойкнув! Хтось відкрив віко скрині!

У скрині мати зберігала всі свої коштовності. Там лежали наряди, які вона носила ще молодою, – широченні спідниці з домотканого селянського сукна,

розшиті кольоровим бісером ліфи, білі як сніг, накрохмалені чепці, срібні пряжки і ланцюжки.

Мати нікому не дозволяла відкривати без неї скриню, а Нільса й близько до неї не підпускала. І вже про те, що вона могла піти з дому, не замкнувши скриню, не могло бути й мови! Не бувало такого! Та й сьогодні – Нільс чудово це пам'ятав – мати двічі поверталася від порога, щоб посмикати замок – чи добре замкнений?

Хто ж відкрив скриню?

Можливо, поки Нільс спав, у будинок пробрався злодій і тепер ховається де-небудь тут, за дверима або за шафою? Нільс затамував подих і, не моргаючи, вдивлявся в дзеркало.

Що це за тінь там, у кутку скрині? Ось вона поворухнулася... Ось поповзла по краю... Миша? Ні, на мишу не схоже...

Нільс аж очам не повірив. На краю скрині сидів малесенький чоловічок. Він наче зійшов із недільної картинки в календарі. На голові – крилатий капелюх, чорний каптанець оздоблений мереживним коміром і манжетами, панчохи біля колін зав'язані пишними бантами, а на червоних сап'янових чобітках виблискують срібні пряжки.

Нільс аж очам не повірив. На краю скрині сидів малесенький чоловічок. Він наче зійшов із недільної картинки в календарі. На голові – крилатий капелюх, чорний каптанець оздоблений мереживним коміром і манжетами, панчохи біля колін зав'язані пишними бантами, а на червоних сап'янових чобітках виблискують срібні пряжки.

„Так це ж гном! – здогадався Нільс. – Справжнісінький гном!”

Мати часто розповідала Нільсові про гномів. Вони живуть у лісі, вміють говорити і по-людськи, і по-пташиному, і по-звіриному. Вони знають про всі скарби, які хоч сто, хоч тисячу років тому були зариті в землю. Захочуть гноми – взимку на снігу квіти зацвітуть, захочуть – улітку річки замерзнуть.

Ну а боятися гнома не варто. Що лихого може заподіяти така крихітна істота!

До того ж гном не звертав на Нільса ніякої уваги. Він, здається, нічого не бачив, окрім оксамитової, розшитої дрібними річковими перлами безрукавки, що лежала в скрині аж під віком.

Поки гном милувався химерним старовинним візерунком, Нільс уже думав, яку б штуку утнути з дивовижним гостем.

Цікаво було б зіштовхнути його в скриню і потім зачинити віко. А можна ще ось що...

Не повертаючи голови, Нільс оглянув кімнату. У дзеркалі вона відбивалась уся як на долоні. На полицях у строгому порядку вишикувалися кав'яник, чайник, миски, каструлі... Біля вікна – комод, заставлений усякою всячиною... А ось на стіні – поряд з батьківською рушницею – сачок для ловлі мух. Саме те, що потрібно!

Нільс обережно зісковзнув на підлогу і зірвав сачок із цвяха.

Один змах – і гном забився в сітці, як спіймана бабка.

Його крилатий капелюх збився на потилицю, ноги заплуталися в підлогах каптанця. Він борсався на дні сітки і безпорадно розмахував руками. Та щойно йому вдавалося трохи підвестися, Нільс струшував сачок, і гном знову падав униз.

– Послухай, Нільсе, – заскиглив нарешті гном, – відпусти мене на волю! Я дам тобі за це золоту монету, велику, як гудзик на твоїй сорочці.

Нільс на мить задумався.

– Що ж, це, мабуть, непогано, – сказав він і перестав розгойдувати сачок.

Чіпляючись за ріденьку тканину, гном вправно поліз угору. Ось він уже вхопився за залізний обруч, і над краєм сітки показала його голова...

Тут Нільсу спало на думку, що він продешевив. Упридачу до золотої монети можна було зажадати, щоб гном учив за нього уроки. Та мало що ще можна придумати! Гном тепер на все згодиться! Коли сидиш у сачку, сперечатися не станеш.

І Нільс знову трусонув сітку.

Але тут раптом хтось дав йому такого ляпаса, що сітка випала у нього з рук, а сам він сторчголов покотився в кут.

Якусь мить Нільс лежав нерухомо, потім, кречучи й охаючи, встав.

За гномом уже й слід простиг. Скриня була зачинена, а сачок висів на своєму місці – поряд із батьківською рушницею.

„Мені все це, мабуть, наснилося? – подумав Нільс. – Та ні, права щока пломеніє, наче по ній пройшлися праскою. Це гном мене так ogrів! Звичайно, батько з матір'ю не повірять, що гном побував у нас у гостях. Скажуть – усе це твої вигадки, щоб уроки не вчити. Ні, хоч як крути, а треба знову сідати за книжку!”

Нільс ступив два кроки і зупинився. З кімнатою щось скоїлося. Стіни їх маленького будиночка розсунулися, стеля пішла високо вгору, а крісло, на якому Нільс завжди сидів, височіло над ним неприступною горою. Щоб забратися на нього, Нільсові довелося дертися по витій ніжці, наче по корявому стовбуру дуба. Книжка і досі лежала на столі, але вона була така величезна, що зверху сторінки Нільс не міг розгледіти жодної букви. Він улігся животом на книжку і поповз від рядка до рядка, від слова до слова. Він аж спітнів, поки прочитав одну фразу.

– Та що ж це таке? Так і до завтрашнього дня до кінця сторінки не доберешся! – вигукнув Нільс і витер рукавом піт із лоба.

І раптом він побачив, що з дзеркала на нього дивиться крихітний чоловічок – точнісінько такий самий, як той гном, що попався в його сіть. Тільки одягнений по-іншому: у шкіряних штанцях, у жилеті та в картатій сорочці з великими гудзиками.

– Ей, ти, чого тобі тут треба? – крикнув Нільс і погрозив чоловічкові кулаком.

Чоловічок теж погрозив кулаком Нільсові.

Нільс узявся в боки і висолопив язика. Чоловічок теж узявся в боки і теж показав Нільсові язика.

Нільс тупнув ногою. І чоловічок тупнув ногою.

Нільс стрибав, вертівся дзигою, розмахував руками, але чоловічок не відставав від нього. Він теж стрибав, теж вертівся дзигою і розмахував руками.

Тоді Нільс сів на книжку і гірко заплакав. Він зрозумів, що гном зачаклував його і що крихітний чоловічок, який дивився на нього з дзеркала, – це він сам, Нільс Хольгерсон.

„А може, це все-таки сон?” – подумав Нільс.

Він міцно примружився, потім – щоб зовсім прокинутися – дошкульно ущипнув себе і, почекавши якусь мить, знову розплющив очі. Ні, він не спав. І рука, яку він ущипнув, боліла по-справжньому.

Нільс підібрався до самісінького дзеркала й уткнувся в нього носом. Так, це він, Нільс. Тільки був він тепер завбільшки з горобця.

„Треба знайти гнома, – вирішив Нільс. – Може, гном просто пожартував?”

Нільс сповз по ніжці крісла на підлогу й обнишпорив усі кутки. Він заліз під лаву під шафу – зараз йому це було неважко, – заліз навіть у мишачу нору, але гнома ніде не було.

Жевріла ще надія – гном міг сховатись у дворі.

Нільс вибіг у сіни. Де ж його черевики? Вони мали б стояти біля дверей. І сам Нільс, і його батько з матір'ю, й усі селяни у Вестменхегу, та й у всіх селах Швеції, завжди залишають свої черевики біля порога. Адже черевики дерев'яні. У них ходять тільки по вулиці, а вдома знімають.

Але як він, такий маленький, упорається тепер зі своїм великим, важким обуттям?

І тут Нільс побачив перед дверима пару крихітних черевичків. Спочатку він зрадів, а потім злякався. Якщо гном зачаклував навіть черевики, то він і не збирався знімати закляття з Нільса!

Ні, ні, треба пошвидше знайти гнома! Треба просити його, благати! Ніколи, ніколи більше Нільс нікого не образить! Він стане найчемнішим, найзразковішим хлопчиком... Нільс засунув ноги в черевички і прослизнув у двері. Добре, що вони були прочинені. Хіба міг би він дотягтися до клямки і відсунути її!

Проаналізувати поезію Роберта-Льюїса Стівенсона. Поясніть вчинок старого броваря.

Вересовий трунок⁶

Із вересового квіту

Пикти варили давно

Трунок, за мед солодший,

Міцніший, аніж вино.

Варили і випивали

Той чарівний напій

І в темрявих підземеллях

Долі раділи своїй.

⁶ Переклад Є. Крижевича.

Та ось володар шотландський –
Жахались його вороги! –

Пішов на пиктів оружно,
Щоб знищити їх до ноги.

Він гнав їх, неначе ланей,
По вересових горбах,
Мчав по тілах спогорда,
Сіяв і смерть, і жах.

І знову настало літо,
Верес ізнов червонів,

Та трунок медовий варити
Вже більше ніхто не вмів.

В могилках, немов дитячих,
На кожній червоній горі,
Лежали під квітом червоним
Поснулі навік броварі.

Їхав король шотландський
По вересовій землі;

Дзинчали завзято бджоли,
Курликали журавлі.

Та був можновладець похмурий,
Думу він думав свою:

„Владар вересового краю –
Чом з вересу трунку не п'ю?”

Раптом васал королівський
Натрапив на дивний схов:

В розколинні між камінням
Двох броварів знайшов.

Витягли бідних пиктів
Миттю на білий світ –

Батька старого і сина,
Хлопця отрочих літ.

Дивився король на бранців,
Сидячи у сідлі;

Мовчки дивились на нього
Ті броварі малі.

Король наказав їх поставить
На кручі й мовив:

– Старий, Ти сина й себе порятуєш,
Лиш тайну трунку відкрий.

Глянули вниз і вгору
 Батько старий і син:
 Довкола – червоний верес,
 Під ними – клекіт пучин.
 І пикта голос тоненький
 Почув шотландський король:
 – Два слова лише, володарю,
 Тобі сказати дозволь.
 Старість життя цінує.
 Щоб жити, я все зроблю

 І тайну трунку відкрию, –
 Так він сказав королю.
 Немов горобчик цвірінькав,
 Мова лилася дзвінка:
 – Відкрив би тобі таємницю,
 Боюся лише синка.

Смерть його не лякає,
 Життя не цінує він.
 Не смію я честь продавати,
 Як в очі дивиться син.
 Зв'яжіть його міцно, владарю,
 І киньте в кипучі нурти,
 І я таємницю відкрию,
 Що клявся повік берегти.

І хлопця скрутили міцно,
 І дужий вояк розгойдав
 Мале, мов дитяче, тіло,
 І в буруни послав.
 Крик бідолахи останній
 Поглинули хвилі злі.
 А батько стояв на кручі –
 Останній пикт на землі.
 – Владарю, казав я правду:
 Від сина чекав біди,
 Не вірив у мужність хлопця,
 Який ще не мав бороди.
 Мене ж не злякає тортура.
 Смерть мені не страшна,
 І вересового трунку
 Зі мною помре таїна!

Підготуйте доповідь або реферат. Теми рефератів:

1. Стівенсон і англійська література ХІХ століття.
2. Шотландський фольклор у творчості Стівенсона.
3. Стівенсон – засновник і теоретик неоромантизму.
4. Релігійна тематика в набутку Сельми Лагерльоф.
5. Історична проза Сельми Лагерльоф.

Рекомендована література

1. Дьяконова Н. Я. Стивенсон и английская литература ХІХ века. – Л., 1984.
2. Олдингтон Р. Стивенсон : Портрет бунтаря. – М., 1985.
3. Преображенская Л. И. Ситуация кризиса границы и перестройка композиционной структуры в романе-антиромане Р. Л. Стивенсона „Мастер Баллантрэ” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // [http : // stevenson.ucoz.ru/publ/1-1-0-1](http://stevenson.ucoz.ru/publ/1-1-0-1)
4. Сколько Нильсов было у Сельмы Лагерлеф? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http : // www.deti-66.ru / forparents / home_educ / reading / 569.html](http://www.deti-66.ru/forparents/home_educ/reading/569.html)
5. Слабошпицький М. Р. Л. Стівенсон. Корабельна катастрофа. – К. : Веселка, 1984. – С. 355 – 358.
6. Урнов М. В. Неподражаемый Чарльз Диккенс – издатель и редактор. – М. : Книга, 1990. – 286 с.

Тема 7. Творчість Джеймса-Метью Баррі та Артура Конан Дойла в дитячому читанні.

План практичного заняття № 5

1. Гімн дитинству в повісті-казці Джеймса Баррі „Пітер Пен і Венді”.
2. Артур Конан Дойл як один із засновників детективного жанру в літературі.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати повість-казку Джеймса-Метью Баррі „Пітер Пен і Венді”.
2. Проаналізувати програмні твори Артура Конан Дойла (зб. „Нотатки про Шерлока Холмса”, „Повернення Шерлока Холмса”, „Собака Баскервілів”).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Якого персонажа немає в повісті-казці Джеймса Баррі „Пітер Пен і Венді”?
 - a) Крокодилиці;
 - b) Капітана Гака;
 - c) Нени;
 - d) місіс Дарлінг;
 - e) феї Рожабельверде.
2. В якій із названих книжок А. Конан Дойла розповідається не про пригоди Шерлока Холмса?
 - a) „Етюд у багряних тонах”;
 - b) „Собака Баскервілів”;

- c) „Знак чотирьох”;
 - d) „Загублений світ”.
3. На якій вулиці розташована квартира легендарного Холмса?
- a) Бейкер-стріт;
 - b) Пікаділлі;
 - c) Трафальгарська площа;
 - d) Гайдпарк.

Проаналізуйте фрагмент оповідання Артура Конан Дойла „Обряд родини Масгрейвів”⁷. Яким чином через речове оточення виявляється характер головного героя?

У характері мого друга Шерлока Холмса мене часто вражала одна дивовижна риса: у своїй розумовій роботі він був вельми охайний і акуратний, любив він і вишукано вдягтися, та водночас йому була властива надзвичайна неорганізованість, і він міг довести до розпачу будь-кого, хто мешкав з ним під одним дахом. Це не означає, що сам я щодо цього бездоганний. Безладна робота в Афганістані, посиливши мою природну схильність до богемного життя, зробила мене безладнішим, ніж це дозволено лікареві. Проте моя безладність має межі, і коли я бачу людину, яка зберігає свої сигари в цеберку для вугілля, тютюн – у перській пантофлі, а листи, що на них треба негайно відповісти, приколює складаним ножиком до дерев’яної полиці над каміном, то починаю думати про себе щонайкраще. До того я завжди вважав, що такій розвазі, як стрільба з пістолета, слід, безперечно, віддаватись просто неба; отож коли Холмс, пройнявшись якимось дивним настроєм, вмощувався в кріслі з револьвером у руці та сотнею патронів і починав прикрашати протилежну стіну патріотичним вензелем „VR”, я дуже гостро відчував, що ні повітря, ні вигляд нашого помешкання від цього аж ніяк не кращують.

Наші кімнати завжди були повні хімікатів та речей, що лишилися на згадку про різні кримінальні справи, і все це опинялося в зовсім несподіваних місцях, приміром у маслянці або ще деінде. Та найбільше завдавали мені клопотів Холмсові папери. Він терпіти не міг нищити документи, особливо пов’язані зі справами, які він колись розслідував, а проте раз або двічі на рік збирався на силі й розбирав свій архів та упорядковував його. Як я вже згадував десь у своїх безладних нотатках, бурхливі вибухи енергії, коли Холмс здійснював видатні розслідування, чергувалися в нього з періодами апатії, і тоді він майже не рухався, а здебільшого лежав, граючи на скрипці або читаючи книжки. Отже, щомісяця паперів більшало й більшало, по всіх кутках росли стоси рукописів, а палити їх суворо заборонялося і доторкатись до них міг тільки їхній власник. Одного зимового вечора ми сиділи біля каміна. Скориставшись із того, що Холмс закінчив робити вирізки і вклеювати їх у свій альбом, я зважився запропонувати йому знайти хоч би пару годин, щоб надати нашому помешканню трохи пристойнішого вигляду. Він визнав справедливність мого прохання і з досить похмурим виразом обличчя подався до своєї спальні.

⁷ Переклад М. Дмитренка.

Незабаром він з'явився знову, тягнучи чималу бляшану скриньку. Поставивши її посеред кімнати й сівши перед нею на ослінчик, він одкинув віко. Я побачив, що скринька на одну третину заповнена паперами, перев'язаними червоною тасьмою.

– Тут чимало цікавих справ, Вотсоне, – сказав Холмс, лукаво позираючи на мене. – Гадаю, коли б ви знали, що у цій скриньці, то, мабуть, попросили б мене дістати звідти деякі папери, а не класти туди нові.

– Отже, там записи про вашу давнішу роботу? – спитав я. – Мене обіймає жаль, що я не маю ніяких нотаток про ті часи.

– Авжеж, друже, всі ці справи відбулися ще до того, як у мене з'явився мій власний біограф і поклав собі уславити моє ім'я.

М'якими, пестливими рухами він одну за одною виймав паки паперів.

– Не всі справи кінчались успішно, Вотсоне, – сказав він, – але серед них було кілька неабияких загадок. Ось звіт про вбивства в Тарлетоні, ось справа Вембері, торговця вином, ось записи про пригоду з однією старою росіянкою, ось дивна історія алюмінієвої милиці, а також повний звіт про Ріколетті з дерев'яною, ногою та про його страшну дружину. А ось... о, це справді цікава справа!

Холмс запорпався на самісінькому споді скриньки й витяг маленьку дерев'яну з висувною кришкою коробочку, схожу на ті, що в них тримають дитячі іграшки. Звідти він, видобув зіжмаканий клапоть паперу, старовинного фасону мідний ключ, дерев'яний кілочок з прив'язаним до нього клубком мотузки і три металеві укриті іржею кружальця.

– Ну, друже, якої ви думки про ці речі? – спитав Холмс, сміючись із моєї розгубленості.

– Цікава колекція.

– Дуже цікава. А історія, пов'язана з нею, ще цікавіша.

– Отже, ці реліквії мають історію?

– О, вони самі – історія!

– Що ви хочете цим сказати?

Шерлок Холмс по черзі брав усі ті речі і клав їх на край столу. Потім пересів у своє крісло і оглянув предмети блискучими від задоволення очима.

– Оце все я залишив собі на згадку про випадок, пов'язаний із обрядом родини Масгрейвів.

Холмс не вперше згадував про цю справу, але мені досі не пощастило почути подробиць.

– Мені б дуже хотілося, – сказав я, – щоб ви розповіли про той випадок.

– І залишив усі речі розкиданими? – насмішкувато вигукнув Холмс. – Адже ваша любов до охайності довго такого не витримає. Проте я й сам хочу, щоб ви додали до свого літопису цей випадок, бо він має такі деталі, які роблять його унікальним у кримінальній хроніці не лише Англії, а, мабуть, і будь-якої іншої країни. Колекція моїх невеличких досягнень справді була б неповна без розповіді про цю незвичайну справу.

Проаналізуйте фрагмент повісті-казки Дж. Баррі „Пітер Пен і Венді”. Якими засобами автор відтворив особливості дитячого світосприймання?⁸

Усі діти, крім однієї-єдиної на світі дитини, рано чи пізно виростають. Венді знала це напевно. З'ясувалося це ось так. Коли їй було два роки, вона грала в саду. Їй потрапила на очі дивовижно красива квітка. Вона її зірвала й побігла до мами. Напевно, Венді в той момент була дуже гарненькою, тому що мама, місіс Дарлінг, вигукнула:

– Як же шкода, що ти не залишишся такою назавжди!

Тільки й усього. Та з цього моменту Венді знала, що вона виросте. Людина звичайно здогадується про це, коли їй виповнюється два роки...

Мама у Венді була незвичайною. По-перше, вона була вродливою. По-друге, у правому куточку її рота ховалася в неї особлива, майже невловима посмішка. Венді ніяк не вдавалося її впіймати. Посмішка показувалася – і тут же ховалася, наче її і нема. І ще було в маминому характері щось таке... ну, прямо дивовижне, майже чарівне. Я вам зараз постараюся пояснити. Знаєте, бувають такі скриньки. Відкриєш одну, а в ній – друга, а в другій – третя. І завжди залишається ще одна скринька про запас, скільки ти не відкривай.

Тато, містер Дарлінг, так оженився на мамі. Якось майже цілий десяток юнаків зненацька помітили, що вони хочуть узяти її за дружину.

Вони тут же побігли їй освідчуватися. А тато найняв візника й усіх випередив. Таким чином, мама дісталася йому. Усе, крім тої самої посмішки й найостаннішої скриньки.

Мама дуже поважала тата, тому що він працював у банку й розбирався в таких речах, як відсотки й акції, а в цьому найчастіше розібратися просто неможливо. Та він говорив: „Проценти зростають” чи „Акції падають” – з таким виглядом, що кожен би став його поважати.

До речі, Венді з'явилася першою, а потім уже Джон, а згодом – Майкл.

Коли Венді з'явилася на світ, батьки довго радилися, як їм бути – чи залишити її, чи кому-небудь віддати, тому що прогледувати дитину не така вже дешева річ.

Містер Дарлінг сидів на краєчку постелі й рахував, а місіс Дарлінг дивилася на нього з умовлянням.

– Не перебивай, – просив він. – У мене в кишені фунт і сімнадцять пенсів та два шістьдесят на роботі. Я перестану пити каву в обідню перерву, та твої вісімнадцять, та ще фунт, котрий ти позичила сусідові, та вирахувати сім... Чому плаче дитина? Отже, сорок дев'ять та вирахувати дитину... Ось бачиш, ти мене збила! Коротше, як ти думаєш: ми можемо прожити на дев'ятсот дев'яносто сім фунтів на рік?

– Зможемо, зможемо, – завірила його місіс Дарлінг. Бо дуже вже їй хотілося залишити собі дівчинку.

– Не забувай про свинку, – попередив він її. – На свинку – фунт, на кір – півтора, та й коклюш обійдеться не менше за вісім шилінгів.

⁸ Переклад К. Гарашука.

Ті ж переживання виникли, коли з'явилися Джон і Майкл. Та їх теж залишили в домі.

Підготуйте доповідь або реферат. Темі рефератів:

1. Артур Конан Дойл і розвиток детективної літератури.
2. Науково-фантастичний жанр у набутку Артура Конан Дойла.
3. Історична проза Артура Конан Дойла.
4. Країна Небувалія Джеймса-Метью Баррі.
5. Образи дітей у творчості Джеймса-Метью Баррі.

Рекомендована література

1. Зарубежная детская література : Учебник для студентов / Состав. И. С. Чернявская. – М. : Просвещение, 1982. – С. 153 – 154, 160.
2. Карр Дж. Д. Жизнь сэра Артура Конан Дойла. Человек, который был Шерлоком Холмсом. – М. : Центрполиграф, 2001. – 396 с.
3. Карр Дж. Д., Пирсон Х. Артур Конан Дойль. – М. : Книга, 1989.
4. Самчинська Т. Джеймс Баррі : батько шести дітей, включно з Пітером Пенном [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : [http:// vsiknygy.net.ua / person/5799/](http://vsiknygy.net.ua/person/5799/)
5. Трохим Н. Небувалія : острів скарбів [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://www.natalia.host-ua.org.ua /zauvagy.htm>
6. Урнов Д. Как возникла страна чудес. – М. : Книга, 1969. – 79 с.

Тема 8. Творчість Едгара Аллана По та Герберта Уеллса в дитячому читанні

План практичного заняття № 6

1. Новаторство Герберта Уеллса в жанрі науково-фантастичної казки.
2. Розвиток пригодницького жанру в набутку Едгара Аллана По.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати програмні твори Едгара Аллана По („Останній листок”, „Золотий жук”, „Вождь червоношкірих”, „Викрадений лист”.
2. Проаналізувати програмні твори Герберта Уеллса („Людина, яка могла творити чудеса”, „Чудовий подарунок”, „Містер Скелмерсдейл у країні фей”, „Чарівна лавка”).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Який із названих творів не належить перу Едгара По?
 - a) „Крук”;
 - b) „Аннабел Лі”;
 - c) „Падіння дому Ашерів”
 - d) „Золотий жук”;
 - e) „Лорелея”.
2. В якій родині народився Герберт Уеллс?

- a) дворян;
- b) панських слуг;
- c) селян;
- d) ремісників.

3. Який із названих творів не належить перу Герберта Уеллса?

- a) „Машина часу”;
- b) „Острів доктора Моро”;
- c) „Таємничий острів”;
- d) „Людина-невидимка”;
- e) „Війна світів”.

Проаналізуйте фрагмент оповідання Е. По „Золотий жук”⁹. Опишіть Салівенів острів.

Багато років тому я був заприятелював з таким собі містером Вільямом Леграном. Він походив з давнього гугенотського роду і колись був маєтний. Але ціла низка знегод довела його мало не до вбозтва, і, щоб уникнути принижень, неминучих при втраті багатства, він вибрався з Нью-Орлеана, міста своїх предків, і поселився на Салівеновому острові поблизу Чарльстона у штаті Південна Кароліна.

Острів цей дуже незвичайний. Завдовжки він десь так зо три милі й майже весь покритий морським піском. Ширина його ніде не більша за чверть милі. Від материка острів відділяє ледве помітна протока, де течія насилу пробиває собі шлях крізь намул та густий очерет, – улюблене пристановище болотяних куріпок. Рослинність на острові, як і можна було сподіватись, не багата і хирлява. Великих дерев не побачиш. Біля західного кінця острова, де споруджено форт Моултрі і де стоїть кілька жалюгідних осель, в яких улітку живуть утікачі від чарльстонської куряви й пропасниці, можна ще знайти колючу карлувату пальму, але взагалі весь острів, – окрім цього західного мису та смуги кам’янистого білого берега, що лицем до моря, – покривають зарості пахучого мирту, такого любого англійським садівникам. Ці кущі сягають п’ятнадцяти-двадцяти футів заввишки і утворюють майже непрохідні хащі, де повітря густо просякло пахощами мирту.

Серед цих чагарів, ближче до східного, найвіддаленішого від материка, кінця острова Легран поставив собі невеличку хатину, в якій і жив, коли мені судилося випадково з ним познайомитись. Наше знайомство незабаром перетворилося на дружбу, бо у вдачі цього відлюдника чимало було такого, що збуджувало цікавість і викликало повагу. Легран мав добру освіту й надзвичайно сильний розум, але був заражений мізантропією, і раз у раз то проймався запалом, то впадав у меланхолію. У нього було багато книжок, хоч заглядав до них він рідко, натомість воліючи ходити на полювання та ловити рибу або блукати над берегом і в миртових заростях, де вишукував різні мушлі та комахи. Його колекції комах позаздрив би навіть Свамердам. У цих мандрах Леграна звичайно супроводив старий негр на ім’я Джупітер. Відпущений на

⁹ Переклад Р. І. Доценко.

волю ще до того, як зuboжила господарева родина, він, одначе, вважав за свій обов'язок і далі залишатися при молодому „маса Вілові”, і ні добром, ні злом його не можна було від цього відвернути. Родичі Легранові, здається, ще й підтримували цю зятятість у негрові, маючи певність, що Легран трохи схибнувся і, отже, потребує постійного догляду й опіки.

**Проаналізуйте фрагмент оповідання Г. Уеллса „Машина часу”¹⁰.
Охарактеризуйте наукові погляди Мандрівника в Часі.**

Мандрівник у Часі (так найслухніше його назвати) розказував нам якісь дивовижні речі. Його сірі очі спалахували й блищали, а обличчя, звичайно бліде, порожевіло й світилося збудженням. У каміні яскраво палахкотів вогонь. М'яке світло електричних лампочок під срібними дашками переливалося в наших склянках. Крісла – оригінальний винахід господаря – скоріше обіймали та пестили нас, аніж були просто місцем для сидіння. У товаристві панувала та чудова пообідня атмосфера, коли думки, не зв'язані путами фактів і точності, вільно линуць. Господар викладав нам свої теорії, позначаючи рухом тонкого вказівного пальця найголовніші твердження, а ми, посідавши в крісла, недбало прислухалися до цих, як ми вважали, парадоксів, захоплюючись невичерпно багатую фантазією оповідача.

– Прошу слухати мене уважно, – почав він. – Я буду заперечувати деякі майже загально визнані ідеї. Наприклад, геометрію, якої вас учили в школах, побудовано на непорозумінні...

– Чи не занадто важкий предмет, щоб починати саме з нього? – висловив сумнів Філбі, прискіпливий чоловік із рудою чуприною.

– Я не збираюся нав'язувати вам будь-яку ідею, не обґрунтувавши її. Але невдовзі ви змушені будете погодитись із моїми твердженнями, бо це необхідно. Ви, безперечно, знаєте, що математична лінія, лінія без товщини, уявна і не має реального існування. Вас цього вчили? Немає насправді й математичної площини. Все це чисті абстракції.

– Цілком правильно, – ствердив Психолог.

– У такому разі не існує в природі й математичного куба, що має тільки висоту, ширину та довжину.

– Тут уже я повинен заперечити, – сказав Філбі. – Тверде тіло, безсумнівно, мусить існувати. Реальні речі...

– Здебільшого так і думають. Та заждіть хвилинку. Чи може існувати позачасовий куб?

– Я не розумію, – промовив Філбі.

– Чи може бути такий куб, який не мав би хоча б миттєвого існування?

Філбі замислився.

– Отже, ясно, – вів далі Мандрівник, – що кожне реальне тіло повинно мати чотири виміри: воно повинно мати Довжину, Ширину, Висоту й Тривалість існування. Однак через нашу вроджену обмеженість – я зараз поясню це докладніше – ми схильні недобачати цього факту. Насправді ж

¹⁰ Переклад М. Іванова.

існують чотири виміри, з яких три ми називаємо просторовими, а четвертий – часовим. Щоправда, є тенденція встановити якусь вигадану різницю між першими трьома вимірами і четвертим. Але тільки тому, що свідомість наша, від початку й до кінця нашого життя, імпульсивно пересувається цим четвертим виміром тільки в одному напрямі.

– Це, – сказав Дуже Молодий Чоловік, роблячи відчайдушні спроби запалити від лампи сигарету, – це... і справді абсолютно ясно.

– Цікаво, що якраз на це ніхто не звертає ніякої уваги, – пожвавившись, провадив далі Мандрівник у Часі. – А проте це ж бо й є четвертий вимір, дарма що дехто, говорячи про нього, не уявляє собі, що він означає. Власне, це лише інакший погляд на Час. Між Часом та будь-яким з інших трьох вимірів тільки та різниця, що наша свідомість повсякчас пересувається вздовж нього. На жаль, чимало невігласів мають про це хибне уявлення. Всі ви, звичайно, знаєте суть їхніх заперечень проти четвертого виміру.

– Я не знаю, – признався Провінційний Мер.

– Це дуже просто. Простір, як уявляють його наші математики, має три виміри: Ширину, Довжину й Висоту, котрі завжди визначаються відповідними площинами, кожна з яких стоїть під прямим кутом до двох інших. Знайшлися деякі мудреці, що поставили собі питання: а чому лише три виміри, чому не може існувати й четвертий – під прямим кутом до решти трьох? Дехто пробував навіть створити чотиривимірну геометрію. Десь місяць тому професор Саймон Ньюком доповідав про це в Нью-Йоркському математичному товаристві. Ви знаєте, що на плоскій поверхні, яка має тільки два виміри, можна зобразити і тривимірне тіло. Так само, думають вони, модель з трьома вимірами дасть їм змогу подати зображення чотиривимірного тіла. Річ лише в тім, щоб опанувати перспективу тіла. Розумієте?

– Та нібито, – пробурмотів Провінційний Мер і, насупивши брови, поринув у глибокодумні міркування. Губи його ворушилися, немов він повторював якесь заклинання.

– Так, тепер я нібито розумію, – повторив він трохи згодом, і обличчя його одразу пояснішало.

– Мушу сказати вам, що якийсь час я й сам працював над геометрією чотирьох вимірів і дійшов деяких цікавих висновків. Ось, наприклад, портрет людини у віці восьми років, оце вона в п'ятнадцять років, а оце – в сімнадцять, у двадцять три і так далі. Все це, сказати б, тривимірні зображення чотиривимірного тіла, яке становить собою щось стале й незмінне.

– Вчені, – вів далі Мандрівник у Часі, трохи помовчавши, щоб слухачі встигли засвоїти сказане, – вчені дуже добре знають, що Час є один з видів Простору. Ось вам звичайна наукова діаграма – крива погоди. Лінія, по якій я веду палець, показує коливання барометра. Вчора вдень він стояв отут, надвечір спустився, сьогодні ранком піднявся знову й поволі йде вгору. Звісно, живе срібло не креслило цієї лінії на жодному з визнаних усіма просторових вимірів. Але його коливання абсолютно точно визначаються нашою лінією, тому слід зробити висновок, що така лінія була накреслена саме в часовому вимірі.

Підготуйте доповідь або реферат. Теми рефератів:

1. Герберт Уеллс – неперевершений письменник-фантаст.
2. Науковий песимізм Герберта Уэллса
3. Творча реалізація проблеми боротьби добра зі злом у прозі Е. По.
4. Химерний світ героїв Едгара По.
5. Науково-фантастичні оповідання Едгара По.

Рекомендована література

1. Кагарлицкий Ю. Великий фантаст // Уэллс Г. Машина времени. Война миров. Рассказы : Пер. с англ. – М. : Худож. лит., 1983. – С. 3 – 17.
2. Ковалёв Ю. В. Эдгар Аллан По. Новеллист и поэт : Моногр. – Л. : Худож. лит., 1984. – 296 с.
3. Лик смерти в произведениях Эдгара По : эстетизация вечного сна. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http : // www.proza.ru /2003/ 11/13-75/](http://www.proza.ru/2003/11/13-75/)
4. Михальская Н. П. Герберт Уэллс: фантастика и реальность // Уэллс Г. Первые люди на Луне; Пища богов. – М., 1986. – С. 436 – 446.
5. Назарець В. М. Містифікація театрального режисера Орсона Уеллса, або Гортаючи сторінки романів Герберта Уеллса // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1997. – № 9. – С. 39 – 43.
6. По Э. А. Философия творчества // Эдгар Аллан По. Избранное : Пер. с англ. – М., 1984.

Тема 9. Творчість Джека Лондона (Джона Гріффіта Чейні) та О'Генрі (Уільяма-Сідні Портера) в дитячому читанні

План практичного заняття № 7

1. Жанрово-тематичне розмаїття малої прози О'Генрі.
2. Анімалістична тема в прозі Джека Лондона. Уславлення людської мужності в оповіданнях письменника.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати програмні твори Джека Лондона („Вовк Рудько”, „Біле Ікло”, „Жага до життя”, „Таємниця малого Кіша”).
2. Проаналізувати програмні твори О'Генрі („Дари волхвів”, „Палаючий світильник”, „Останній лист”, „Вождь червоношкірих”, „Споріднені душі”).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Назвіть автонім Джека Лондона:
 - a) Джон Гріффіт Чейні;
 - b) Ірвін Шоу;
 - c) Семюель Клеменс;
 - d) Брет Гарт.

2. Який із названих творів не належить перу Джека Лондона?

- a) „Мартін Іден”;
- b) „Біле Ікло”;
- c) „Жага до життя”;
- d) „Біла тиша”;
- e) „Мобі Дік, або Білий Кит”.

3. Назвіть автонім О’Генрі:

- a) Уільям-Сідні Портер;
- b) Теодор Драйзер;
- c) Уолт Уїтмен;
- d) Едгар-Алан По.

Проаналізуйте фрагмент оповідання О’Генрі „Останній листок”¹¹. Які особливості стилю письменника тут відбилися?

В невеличкому районі на захід від площі Вашингтона вулиці показали й розбилися на вузькі смужки, що називаються проїздами. Ці проїзди утворюють химерні кути й повороти. Там одна вулиця перетинає навіть сама себе разів зо два. Якомусь художникові пощастило відкрити надзвичайно цінні властивості цієї вулиці. Уявімо собі, що збирач боргів з рахунком за фарби, папір та полотно, йдучи цим маршрутом, раптом стрічає самого себе, коли він уже повертається назад, не діставши в оплату жодного цента!

Отож люди мистецтва незабаром налетіли в старий чудернацький Грінвіч-Вілідж у пошуках вікон, що виходять на північ, гостроверхих дахів XVIII століття, голландських мансард і низької квартирної платні. Потім вони притягли туди з Шостої авеню кілька олов’яних кухлів та одну-дві жаровні й утворили „колонію”.

Студія Сью і Джонсі містилася на горіщі присадкуватого триповерхового цегляного будинку. Джонсі – пестливе від Джоанна. Одна дівчина приїхала з штату Мен, друга – із штату Каліфорнія. Вони познайомилися за табльдотом у місцевому „Дельмоніко”, ресторанчику Восьмій вулиці, побачили, що їхні погляди на мистецтво, салат з листя цикорію та широкі рукави цілком збігаються, і вирішили найняти спільну студію.

Це було в травні. А в листопаді холодний, невидимий прибулець, якого лікарі називають Пневмонією, почав бродити по колонії, торкаючись то одного, то другого своїми крижаними пальцями. По Іст-Сайду цей зарізяка розгулював сміливо, ішов швидко, вражаючи десятки жертв, але тут, у лабіринті вузьких, порослих мохом проїздів, насилу переставляв ноги.

Містера Пневмонію не можна було назвати благородним старим джентльменом. Для цього підтоптаного, задишкуватого бовдура з червоними кулацюррами мініатюрна дівчина, недокрівна від каліфорнійських зефірів, навряд чи була тією дичиною, на яку дозволялося полювати. Проте він напосівся на неї, і тепер Джонсі, нездатна й поворухнутись, лежала на

¹¹ Переклад М. Дмитренка.

фарбованому залізному ліжку, дивлячись крізь невеличкі шибки голландського вікна на глуху стіну сусіднього мурованого будинку.

Одного ранку заклопотаний лікар порухом кошлатої сивої брови запросив Сью в коридор.

– У неї один шанс... ну, скажімо, з десяти, – повідомив він, збиваючи ртуть у термометрі. – І цей шанс полягає в тому, щоб вона хотіла жити. Та коли люди починають діяти в інтересах гробаря, то вся фармакопея – марнота. Ваша маленька подруга вже вирішила, що ніколи не одужає. Які в неї були наміри на майбутнє?

– Вона... вона хотіла намалювати коли-небудь Неаполітанську затоку, – сказала Сью.

– Намалювати? Дурниці! Чи нема у неї чогось такого, про що справді варто було б думати, наприклад, якогось хлопця?

– Хлопця? – перепитала Сью голосом, схожим на звук натягнутої струни. – Хіба хлопець вартий... ні, докторе, нічого такого немає.

– Ну, тоді це просто занепад сил, – підсумував лікар. – Я зроблю все, що тільки може наука, зняряддя якої я є. Але коли мій пацієнт починає рахувати карети в своїй похоронній процесії, я скидаю з цілющої сили ліків п'ятдесят процентів. Якщо вам удасться, щоб вона хоч раз спитала, який буде цієї зими новий фасон рукавів у пальтах, я зможу поручитися, що в неї буде один шанс не з десяти, а з п'яти.

Коли лікар пішов, Сью вибігла в майстерню й плакала в японську паперову серветку, аж доки та геть не розмокла. Потім узяла креслярську дошку і, насвистуючи веселий мотивчик, незалежно ввійшла до кімнати.

Джонсі, майже непомітна під ковдрою, лежала, повернувшись обличчям до вікна. Сью перестала насвистувати, подумавши, що Джонсі заснула. Вона прилаштувала дошку й почала малюнок тушшю – ілюстрацію до журнального оповідання. Молоді художники мусять мостити свій шлях у Мистецтво, малюючи ілюстрації до журнальних оповідань, які молоді автори пишуть для того, щоб вимостити собі шлях у Літературу. Малюючи героя оповідання, ковбоя із штату Айдахо в елегантних штанях, з моноклем, Сью почула тихий шепіт, що повторився кілька разів. Вона швидко підійшла до ліжка.

Проаналізуйте фрагмент оповідання Джека Лондона „Жага до життя”¹². Охарактеризуйте головного героя.

...Того дня він скоротив відстань між собою і кораблем на три милі; наступного – ще на дві. Тепер він повз навкарачки, як Біл. Під кінець п'ятого дня до корабля лишалось миль із сім, та він уже був неспроможний проповзти за день і милі. Бабині літо все тривало, а він то ліз навкарачки, то непритомнів, а вовк усе плентався слідом за ним, кашляючи і хриплячи. Його коліна стали суцільною раною, як і ноги; хоч він обмотав їх клаптями, що видер з сорочки,

¹² Переклад П. Соколовського.

кривава смуга тяглася за ним по каменях та мохові. Яюсь, оглянувшись, він побачив, що вовк пожадливо вилизує слід, і зрозумів, який його чекає кінець, якщо... якщо він сам не вб'є вовка. І почалась одвічна страшна трагедія боротьби за існування: хвора людина повзла, хворий вовк шкутильгав за нею – дві вмирущі істоти волоклися через пустелю, чигаючи на життя одна одної.

Якби це був здоровий вовк, чоловік, може, й змірився б зі своєю долею, але стати поживою такої відразливої тварини, майже здохлятини... – сама тільки думка про те сповнювала його огидою. Йому було бридко. Він знову почав марити; галюцинації туманили розум, і світлі проміжки дедалі рідшали й коротшали.

Яюсь він прочувався від хрипіння біля самого вуха. Вовк незграбно метнувся назад, не втримався на ногах і впав з безсилля. Картина була кумедна, але він не сміявся. Він навіть не злякався. Йому вже було до всього байдуже. Проте думка на мить прояснилася, і він лежав, міркуючи. До корабля лишилось яких чотири милі. Він протер затуманені очі: його обриси чітко вимальовувались вдалині, і човник під білим вітрилом розрізав хвилі, що яскрили на сонці. Але йому ніколи не подолати останніх чотирьох миль. Він це знав і міркував про це спокійно. Він знав, що не проповзе й півмилі. І все ж йому хотілося жити. Було б просто безглуздо вмерти, витерпівши такі муки. Доля хотіла від нього аж надто багато. І, вмираючи, він відмовився скоритися смерті. Може, це було й божевілля, але, потрапивши в лабеті смерті, він кинув їй виклик і відмовився помирати.

Він заплющив очі і доклав усіх сил, щоб зосередитись. Вирішив будь-що відігнати млість, яка заливала його єство, наче хвилі припливу. Ця убивча млість, неначе море, підіймаючись усе вище й вище, поступово затоплювала свідомість. Іноді він поринав із головою і, відчайдушно борсаючись, силкувався виринути з забуття, але якась дивовижна сила будила його волю і допомагала йому випірнути на поверхню.

Він лежав нерухомо на спині і дослухався до хрипкого дихання хворого вовка, який підступав до нього ближче й ближче. Воно ставало дедалі чутніше, час тягнувся нескінченно довго, а він не ворухився. Ось вовк засопів йому біля самого вуха. Шорсткий сухий язик тернув його по щоці, немов шліхтувальний папір. Він миттю випростав руки – принаймні хотів їх випростати. Пальці зімкнулись, мов пазурі, але нічого не схопили. Для швидких упевнених рухів потрібна сила, а йому саме сили й бракувало.

Вовкове терпіння було незмірне, однаке таке саме незмірне було терпіння й людини. Півдня він пролежав нерухомо, борючись із запамороченням, чигаючи на звіра, який хотів ним пожитися і яким він жадав пожитися сам. Вряди-годи через нього перекочувались хвилі млості, він бачив довгі сни, але увесь час, і снівши і не снівши, він чекав, що почує хрипке дихання і його лизне шорсткий язик.

Дихання він не почув, але спроквола збудився зі сну, відчувши, як шорсткий язик торкнув його руку. Він чекав. Ікла злегка стиснулись, потім здавили руку дужче, вовк зібрав усю свою снагу, намагаючись устроїти зуби в поживу, якої так довго чекав. Але й людина чекала довго: рука здавила вовчу

щелепу. І поки вовк кволо пручався, а рука кволо тримала його за щелепу, друга рука поволі простягнулась і схопила звіра. Хвилини через п'ять чоловік усією своєю вагою навалився на вовка. Але рукам бракувало сили задушити його. Тоді він притиснувся обличчям до вовчої горлянки, намагаючись її прокусити. Рот забився шерстю. Минуло півгодини, і чоловік відчув, як у горло потік теплий струмочок. Кров зовсім йому не смакувала. Він ковтав її, немов розтоплений свинець, насилу долаючи огиду. Потім він перекинувся на спину й заснув.

Підготуйте доповідь або реферат. Темі рефератів:

1. Стиль творів Джека Лондона.
2. Гімн природі Півночі у прозі Джека Лондона.
3. Образи сильних людей в оповіданнях Джека Лондона.
4. Гірка доля веселого О'Генрі.
5. Світ кохання й романтики О'Генрі.

Рекомендована література

1. Внуков Н. Тот, хто называл себя О.Генри. – Л. : Дет. лит., 1969.
2. Денисова Т. Н. Джек Лондон : Життя і творчість. – К. : Дніпро, 1978.
3. Зарубежная детская литература: Учебник для студентов / Состав. И. С. Чернявская. – М. : Просвещение, 1982. – С. 205 – 213.
4. Лотоцька О. Л. Новела О. Генрі в українській літературі // Гуманітарний вісник : Зб. наук. пр. : У 2 т. Чис. 11. Серія: Іноземна філологія Т. 1 Проблеми сучасної світової літератури. Проблеми сучасного перекладознавства. – С. 94 – 97.
5. Песков В. Хижина Джека // Комсомольская правда. – 2010. – 14 янв.р.
6. Стоун И. Моряк в седле. Биография Джека Лондона. – М., 1960.

Тема 10. Творчість Джона-Рональда-Руела Толкіна та Дональда Біссета в дитячому читанні

План практичного заняття № 8

1. Чарівний світ повісті-казки „Гобіт, або Мандрівка За Імлисті Гори” Джона-Рональда Рейела Толкіна.
2. Неповторний світ природи в казках Дональда Біссета.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати повість-казку Джона-Рональда-Руела Толкіна „Гобіт, або Мандрівка За Імлисті Гори”.
2. Проаналізувати програмні твори Дональда Біссета („Блекі і Реджі”, „Малюк Пінгвін на ім'я Принц”, „Про чайку Олівію і черепаху Розалінду”, „Про тигреня Бінкі, в якого щезли смужки”, „Мандрівка дядечка Тік-так”).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Назвіть повне ім'я Толкіна.
 - a) Джозеф-Редьярд;
 - b) Джеймс-Метью;
 - c) Едгар-Аллан;
 - d) Джон-Рональд-Руел.
2. Який із названих творів не належить перу Толкіна?
 - a) „Хранителі Персня”;
 - b) „Дві вежі”;
 - c) „Повернення короля”;
 - d) „Містер Склмерсдейл у країні фей”.
3. Який із названих творів не належить Донадьдові Біссету?
 - a) „Блекі і Реджі”;
 - b) „Малюк Пінгвін на ім'я Принц”;
 - c) „Про чайку Олівію і черепаху Розалінду”;
 - d) „Про тигреня Бінкі, в якого щезли смужки”;
 - e) „Ріккі-Тіккі-Таві”.

Проаналізуйте фрагмент повісті-казки Дж.-Р. Толкіна „Гобіт, або Мандрівка За Імлисті Гори”¹³. Про які характерні особливості гобітів Ви дізналися?

Гобіт цей був дуже заможний, і звали його Більбо Злоткінс. Злоткінси жили тут, під Горою, з давніх-давен, ніхто й не згадає відколи, і всі мали їх за вельми поважних людей – не тільки тому, що здебільшого вони були багаті, а й тому, що Злоткінси ніколи не вилутувалися ні в які пригоди й не робили нічого такого, чого б від них не сподівалися. Можна було наперед сказати, що відповідь будь-який Злоткінс на те чи те запитання. А от ця повість – саме про те, як один із роду Злоткінсів зазнав пригоди і, собі на диво, почав робити й говорити зовсім несподівані речі. Він, може, й втратив повагу своїх сусідів, зате здобув... ну, та ви побачите самі, здобув він що-небудь урешті чи ні.

Мати нашого гобіта... Стривайте, а чи знаєте ви взагалі, хто такі гобіти? Ні? То я розповім вам, які вони з лиця та на вдачу, бо й справді тепер їх щось не видно. Може, тієї дрібноти ще й лишилося трохи, але ж вони бояться потикатись на очі великому людові – так гобіти називають нас із вами. Гобіти менші на зріст за гномів, і в них не буває борід, а гноми, як відомо, всі бородані. А от за ліліпутів гобіти куди більші. Чарувати вони якщо й уміють, то небагато; відомі їм тільки найпростіші буденні чари, що допомагають, скажімо, тихо й швидко щезнути, коли ми, здоровезний недоладний народ, вискочимо, бува, звідкілясь, тупочучи й галасуючи, мов слони, – а чують вони той галас за добру милю.

Вони люблять, коли у них кругляться животики; в одязі віддають перевагу яскравим кольорам (здебільшого зеленому й жовтому); взуття не носять, бо мають природні товсті шкіряні підошви і брунатну, теплу й густу на ногах вовну, що кучерявиться так само, як і чубчик у них на голові; мають ще довгі,

¹³ Переклад О. Мокровольського.

вправні брунатні пальці й добродушні обличчя. Сміються гобіти глибоким оксамитовим сміхом, надто коли пообідають добре, а пообідати вони примудряються двічі на день – звісно, коли є чим. Ось тепер ви знаєте досить для початку. Так от, я кажу, мати цього гобіта – себто Більбо Злоткінса – була славетна Беладонна Тук, одна з трьох незрівнянних дочок старого Тука, який був за старшого в гобітів по той бік Водиці – річечки, що текла попід Горою. Подейкували, нібито давно колись хтось із Туків одружився був із феєю, а лихіші язики стверджували, що з відьмою. Чого тільки не наплещуть люди, але одне відомо напевне: таки прикинулося щось негобітівське до тих Туків, бо вряди-годи той чи той із їхнього роду зніметься, бувало, та й помандрує в чужі краї, пригод набереться. Тихенько щезне, а родина про те – нічирк. Хай там що, а Туки, хоч і багатші, та не були такі поважані, як Злоткінси. Ні, з Беладонною Тук не трапилося жодної пригоди – принаймні після того, як вона стала пані Бунго Злоткінс. Бунго, батько Більбо, збудував для неї (за її гроші почасти) цонайрозкішнішу гобітівську нору – такої не знайти було ні під, ні за Горою, ні по той бік Водиці. В тій норі подружжя й дожило собі до самої смерті. І все ж Більбо, єдинчик Беладоннин, дарма що й з лиця був гобіт як гобіт і поведився, мов точнісінька копія свого статечного та завжди вдоволеного батечка, мабуть-таки, перейняв щось чудне від туківської вдачі. Те „щось” ніби тільки чекало слушної нагоди, щоб вигулькнути назовні. Але нагода все десь барилася, поки Більбо Злоткінс ріс, а гобіти, до речі, доросліють десь років аж під п’ятдесят. Коли ж наш гобіт виріс, то вже ніхто не сумнівався, що він як жив безвиїзно в чудовій батьківській норі, так і вік свій там звікує.

Проаналізуйте казку Дональда Біссета „Троє кошенят”¹⁴. Чого вчить ця казка?

Колись давно жила бабуся, що мала кішку і троє кошенят. Одне кошеня казало: „Няв!” Друге казало: „Няв!” А третє казало: „Гав-гав!”

Мама-киця дивувалася:

– Не можна казати „Гав-гав!”, кажи: „Няв!”, як усі.

– Няв! – сказало перше кошеня.

– Няв! – сказало друге.

– Гав-гав! – сказало третє кошеня, яке звали Чорнушка.

Бабуся дала кішці та двом першим кошеняткам молока, а Чорнушці кістку.

– Тобі я дам молока, як навчишся казати „Няв!”, – промовила стара.

Бідолашна Чорнушка не любила кісток і надумала піти у світ – чи не навчиться десь там казати: „Няв!”

Спершу вона зустріла корову.

– Му-у-у! – сказала корова. – Я їм травичку.

Чорнушка засумнівалася, чи припаде їй трава до смаку, тож пішла собі далі.

Потім вона зустріла маленьку дівчинку і спитала в неї, що та любить їсти.

¹⁴ Див.: http://kazka.in.ua/Zbirky/Piznajko/troje_koszenjat.html

– Шоколадні тістечка, бутерброди з джемом і апельсинове желе, – відповіло дівча.

Чорнушці здавалося, що їй таке не сподобається. Вона зажурилася й почала плакати. Саме в цей час проїздив неподалік паротяг.

– Чого ти плачеш, кицюню? – спитав він.

– Бо я голодна і хочу молочка, – відповіла Чорнушка.

– Ой, бідолашна! – сказав паротяг. – А вугілля тобі не зарадить?

– Навряд, – мовила Чорнушка. Та все ж таки покуштувала вугілля, яке їй справді зовсім не сподобалося.

– У нас на залізниці є й інші машини, я можу попросити в них бензину для тебе, – запропонував паротяг.

Однак Чорнушка не любила бензину, тому попрощалася з паротягом і пішла далі.

Згодом вона побачила маленького цуцика з його мамою.

І раптом цуцик озвався: „Няв!”

– Що ти сказав? – перепитала Чорнушка.

– Няв! – відповів собачка.

А його мама промовила:

– Не можна казати: „Няв!” Треба казати: „Гав-гав!”, як усі собачата. Поки ти так не скажеш, тобі не перепаде смачної кісточки!

– Слухай, а коли я віддам тобі своє „Гав-гав!”, що ти даси мені за це? – спитала Чорнушка.

– Я віддам тобі своє „Няв!” – відповів цуцик.

Так вони й помінялися. Собачатко побігло до мами і сказало: „Гав-гав!” Мама зраділа й дала йому кісточку.

А Чорнушка подалася додому. Коли вона повернулася, був час підвечірку, і бабуся налила кішці та двом кошеняткам молочка.

– Няв! – сказала кішка.

– Няв! – сказало перше кошеня.

– Няв! – сказало друге.

– Няв! Няв! Няв! – сказала Чорнушка.

Тож бабуся налила їй велике блюдце молока.

– Мурр, – промуркотіла кішка.

– Мурррр, – замурчало перше кошеня.

– Мурррр, – підхопило друге.

– Мурррр, мурр, муррр! – замуркотіла Чорнушка і вихлебтала своє молоко.

Підготуйте доповідь або реферат. Темі рефератів:

1. Біблійні мотиви в творчості Дж.-Р.-Р. Толкіна.
2. Традиції англійського фольклору у творах Дж.-Р.-Р. Толкіна.
3. Ідеали вікторіанської епохи в творчості Толкіна.
4. Чарівний світ героїв Біссета.
5. Новаторство Дональда Біссета в жанрі казки.

Рекомендована література

1. Арутюнян Н. Э. Архетип волшебной сказки в художественной структуре литературной сказки Дж. Р. Р. Толкиена „Хоббит, или Туда и обратно” // *Мировая словесность для детей и о детях.* – М., 2004. – Ч. 2, вып. 9. – С. 209 – 214.
2. Биссет Дональд : английский сказочник, художник // *Писатели нашего детства : 100 имен.: Биографический словарь : В 3-х ч. / Н. О. Воронова и др.* – М. : Либерия, 1999. – Ч. 1. – С. 68 – 70.
3. Мамаева Н. Н. Творчество Толкиена как продолжение традиций английской литературной сказки // *Дергачевские чтения – 2000 : Рус. лит. : нац. развитие и регион. особенности.* – Екатеринбург, 2001. – Ч. 2. – С. 381 – 384.
4. Ребель Г. Введение в сказку: Дж. Р. Р. Толкин. „Хоббит, или Туда и обратно” // *Филолог (научно-методический журнал Пермского Государственного Педагогического университета).* – 2002. – № 1.
5. Шерешевская Н. Правдивые небылицы Дональда Биссета. – *Дет. лит.* – 1967. – № 5. – С. 41 – 42.

Тема 11. Творчість Джозефа-Редьярда Кіплінга та Алана-Александра Мілна в дитячому читанні

План практичного заняття № 9

1. Анімалістичне спрямування казок Джозефа-Редьярда Кіплінга.
2. Химерне поєднання реальності й фантастики в повісті-казці Алана-Олександра Мілна „Вінні-Пух і всі-всі-всі”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати програмні твори Дж.-Р. Кіплінга („Ріккі-Тіккі-Таві”, „Мауглі”, зб. „Такі собі казки”).
2. Проаналізувати повість-казку А.-А. Мілна „Вінні-Пух і всі-всі-всі”.

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. В якій колишній азійській британській колонії народився Джозеф-Редьярд Кіплінг?
 - a) Іраку;
 - b) Палестині;
 - c) Бахрейні
 - d) Індії;
 - e) Кувейті.
2. Якою престижною премією була нагороджено письменника в 1907 році?
 - a) Нобелівською;
 - b) Гонкурівською;
 - c) Андерсенівською;
 - d) Пулітцерівською.
3. Якого персонажа немає в казці Алана-Александра Мілна „Вінні-Пух і всі-всі-всі”?
 - a) Пацика;

- b) Віслючка;
- c) Кенги;
- d) Тигри;
- e) Пітера Пена.

Проаналізуйте казку Джозефа-Редьярда Кіплінга „Відкіля пішли броненосці”¹⁵.

А ось інша історія, о найшанованіші, про далекі-далекі часи.

У ті далекі – далекі часи жив їжак на ім'я Гострий Шип, і мешкав він на березі бурхливої річки Амазонки, харчувався різними равликами та хробаками. Їжак мав подругу – черепаху Тверду Броню. Вона теж жила на березі бурхливої річки Амазонки, харчувалася різними рослинами та водоростями. Історія, поки що, виглядає правдивою, о найшанованіші. Чи не так?

У той же самий час і в тій самій місцині жив Плямистий Ягуар і харчувався усім, що міг зловити. Коли він не зміг зловити ні оленя, ні мавпи, то їв жаб та жуків. А одного дня він не зміг зловити нічого й пішов він до своєї матері. Вона розповіла йому, як їсти черепах та їжаків.

Вона говорила багато разів, граціозно махаючи хвостом:

– Запам'ятай, сину, коли знайдеш їжака, то ти повинен скинути його у воду і тоді він розвернеться, а коли знайдеш черепаху, то ти повинен видряпати її з панцира своїми пазурами.

Усе так і було, о найшанованіші!

Одного прекрасного вечора, на березі бурхливої Амазонки, Плямистий Ягуар зустрів Гострого Шипа та Тверду Броню, що сиділи біля стовбура поваленого дерева. Вони не встигли втекти, і тому Гострий Шип згорнувся у клубок, бо був їжаком, а Тверда Броня глибоко втягла голову та лапи у своє броньоване сховище, бо була черепахою.

Усе так і було, о найшанованіші!

– Слухайте мене, бо це дуже важливо, – сказав Плямистий Ягуар. – Моя мама сказала, що, зустрівши їжака, я повинен кинути його у воду, де він розвернеться, а зустрівши черепаху, повинен видряпати її своїми пазурами. Отже, зізнавайтесь, хто з вас їжак, а хто – черепаха? Бо клянусь своїми плямами, я не можу сказати.

– Ти впевнений, що матуся сказала точнісінько так? – запитав їжак. – Ти цілковито впевнений? Певно, вона сказала, щоб розвернути черепаху, ти повинен вилуцтити її з води своїми пазурами, а щоб видряпати їжака, ти повинен засунути його в панцир.

– Ти упевнений, що матуся сказала точнісінько так? – запитала черепаха. – Ти цілковито упевнений? Певно вона сказала, щоб намочити їжака, ти повинен видряпати його, а коли зустрінеш черепаху, то ти повинен луцтити до тих пір аж до поки вона не розвернеться.

– Не схоже, що вона так говорила, – промовив збентежений Ягуар. – Але будь ласка, повторіть повільніше.

¹⁵ Переклад К. Гаращука.

– Коли ти видряпаєш воду, то розвернешся разом з їжаком, – сказав Гострий Шип. – Запам’ятай, це дуже важливо.

– Але, – сказала Черепаха, – коли ти видряпаєш шматок м’яса, то повинен кинути його разом із черепахою в річку. Ти зрозумів?

– Ви змушуєте тремтіти від люті мої плями від носа до кінчика хвоста, – сказав Ягуар. – Окрім того я не хочу слухати ваших порад, я хочу лише знати, хто з вас їжак, а хто – черепаха?

– Я не скажу тобі, – сказав Їжак. – Але ти можеш видряпати мене з мого панцира, якщо хочеш.

– Ага, – закричав Ягуар, – тепер я знаю, що ти черепаха. Ти думаєш, що я не здогадаюсь.

І Плямистий Ягуар кинувся на їжака, вдарив своєю лапою і, звичайно, лапа стала схожою на подушечку для голок. І крім того, він шпурнув їжака так далеко в чагарники, що неможливо було знайти. Ягуар почав облизувати поранену лапу, але колючки ще глибше впивалися в лапу.

Отямившись, звір сказав:

– Тепер я знаю, що він не черепаха. Але як мені дізнатися, що за створіння залишилося?

– Я черепаха, – сказала Тверда Броня, трохи витягуючи голову, – твоя матуся права. Вона сказала, що ти повинен видряпати мене з панцира своїми пазурами лапою. Так що починай.

– Але ти не говорила, що вона говорила хвилину тому, – сказав Плямистий Ягуар, вилизуючи свою поранену лапу. – Ти казала, що вона казала щось інше.

– Ти сказав, що я казала, що вона сказала щось інше. Але я не розумію, яка різниця, бо якби вона сказала, як ти казав, що я сказала те, що вона сказала. Отже, якби я сказала те, що вона казала, то вона дійсно сказала щось подібне. З іншого боку, якщо ти думаєш, що вона казала, щоб ти розвернув мене своїми пазурами, замість того щоб утопити мене разом із панциром, то чим я можу зарадити?

– Але ти говорила, що хотіла б, щоб я видряпав тебе з панцира, – сказав Ягуар.

– Якщо ти гарно подумаєш, то зрозумієш, що нічого подібного я не казала. Я казала, що твоя матуся сказала, що ти повинен видряпати мене з панцира, – відповіла Черепаха.

– І що буде якщо я таки видряпаю тебе з панцира? – розгублено запитав Ягуар.

– Не знаю, бо ще ніхто не видряпував мене з панцира, але я скажу тобі правду: якщо ти хочеш побачити як я плаваю, то кинь мене в річку.

– Я тобі не вірю, – сказав Плямистий Ягуар. – Ти все змішала – те, що казала мені мама, з тим, що казала мені ти, і я вже не можу розібратися з тим, хто що сказав. Але одне пам’ятаю твердо – моя матуся говорила, що я мушу кинути одного з вас у річку і, як видається, ти дуже хвилюєшся при цьому. Гадаю, ти не хочеш опинитися у воді. Стрибай у річку, і хутчіше!

– Гадаю, що твоїй матусі це не сподобається. Не кажи їй, що я тебе не попереджала.

– Якщо ти ще скажеш ще хоч слово про те, що сказала моя мама....

Не встиг Ягуар закінчити, як черепаха тихо занурилася у води Амазонки й довго-довго пливла під водою, аж доки насмілилась вилізти на берег, де вже чекав на неї Їжак.

– Ми ледве врятувалися, – промовив Гострий Шип. – Ой, як мені не подобається цей Ягуар. Що ти сказала йому?

– Я сказала йому правду, що я – Черепаха, але він не повірив і змусив мене кинутись у річку, щоб пересвідчитись, що я є я. Тепер він піде й усе розповість своїй матусі. Он послухай!

Вони могли почути, як реве Плямистий Ягуар, бігаючи серед дерев на березі бурхливої Амазонки, аж доки не прийшла мати й не заспокоїла його.

– Сину, сину! – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом. – Що ж ти зробив, чого не варто було робити?

– Я спробував когось видряпати з панцира і хтось хотіло, щоб його видряпали з панцира. У результаті – вся моя лапа поколота гострими колючками.

– Сину, сину! – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом. – По шпичкам у твоїй лапі я впевнена, що ти зустрів їжака. Тобі слід було кинути його у воду.

– Я кинув у річку іншу істоту, вона сказала, що вона черепаха, а я не повірив. Кинув її в бурхливі води Амазонки, а вона не повернулася, і я залишився без вечері. Мамо, може, нам слід пошукати іншу місцину, де живуть менш розумні тварини?

– Сину, сину! – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом. – Уважно слухай мене і твердо запам'ятай, що я скажу. Їжак звернеться в клубок, і його колючки будуть стирчати в різні боки. За цими прикметам ти впізнаєш їжака.

– Мені не подобається ця стара леді, – сказав Гострий Шип, виглядаючи з-під великого листка. – Цікаво, що вона ще знає?

– Черепаха не може звернутися у клубок, – продовжувала Мати Ягуара, граціозно махаючи хвостом. – Вона може лише втягнути свою голову та ноги в панцир. За цими прикметами ти впізнаєш черепаху.

– Мені геть не подобається ця стара леді, – сказала Черепаха. – Навіть дитина не забуде цих указівок. Шкода, що ти, Гострий Шипе, не можеш плавати.

– І не кажи, – відповів Гостра Шип. – Але було б у сто крат краще, якби ти зуміла звернутися клубком. Що за бурмотіння!? Послухаймо Плямистого Ягуара!!!

Плямистий Ягуар сидів на березі бурхливої річки Амазонки, вилизував свою поранену лапу і промовляв сам до себе:

Не може звернутися, але може плисти,

Черепахою зветься,

Звертається клубком, але не може плисти,

Їжаком кличуть його.

– Він до віку не забуде, що сказала йому мати, – сказав Гострий Шип. – Підтримай мене за підборіддя, Тверда Броне. Я збираюсь навчитись плавати. Це може бути дуже корисним.

– Чудово, – сказала Черепаха й підтримала за підборіддя Їжака, що зайшов у бурхливі води Амазонки.

– Ти станеш чудовим плавцем, – урешті сказала Тверда Броня. – Тепер ти спробуй трохи ослабити мої пластини, і побачимо, чи зможу я звернутися клубком. Це може стати у пригоді.

Гострий Шип допоміг ослабити пластини панцира, і, після неймовірних зусиль, Черепаха зуміла трохи звернутися клубком.

– Чудово, – сказав Їжак. – Але відпочинь трохи, а то ти геть потемніла в лиці. І давай знову підемо до річки: я спробую освоїти ниряння, що, судячи з твоїх слів, дуже легко.

І знову Гострий Шип плавав, а Тверда Броня допомагала йому.

– Чудово, – сказала Черепаха. – Трохи практики, і ти станеш справжнім китом. А тепер знову ослабмо пластини на моєму панцирі, і я спробую зробити той чудовий вигин, який ти вважаєш дуже легким. Ото здивується Ягуар!

– Чудово, – сказав Гострий Шип, мокрий від амазонської води, ослабляючи пластини. – Я вже ледве можу тебе вирізнити від своїх родичів. Сильніше ослабити? Так. Ще сильніше? Будь ласка, тихше крекчи, бо Ягуар почує. Коли ми закінчимо, я хочу освоїти глибоке пірнання, що видається тобі таким легким! Ото здивується Ягуар!

І знову Гострий Шип пірнав, а Черепаха пливла поруч.

– Прекрасно, – промовила Черепаха. – Трохи потренуватися в затримці дихання, і ти зможеш жити в будиночку на дні бурхливої річки Амазонки. А тепер я спробую вправу – притиснути задні лапки до голови. Ти кажеш, що дуже зручно так лежати? Ото здивується Ягуар, побачивши нас!

– Чудово, – сказав Гострий Шип. – Давай трохи випрямимо пластини на спині. Тепер вони трохи заходять одна на одну, замість того, щоб лежати впритул.

– Усе результат вправ, – сказала Черепаха. – А я помітила, що твої голки немовби зрослися і здалеку ти більше схожий на ялинкову шишку, аніж на колький килимок.

– Невже? – сказав Їжак. – Це все від плавання. Ото здивується Ягуар, побачивши нас!

Вони продовжили тренуватися, допомагаючи один одному, аж поки не настав ранок. Зійшло сонце, і вони відпочивали, вигріваючись на сонечку. Потім Черепаха та Їжак подивилися один на одного і зрозуміли, що вони змінилися.

– Гострий Шипе, – сказала Черепаха, – я не така, що була вчора, і гадаю, що мій вигляд дуже збентежить Ягуара.

– І я теж змінився, – сказав Їжак. – Гадаю, що ці пластини, які виникли з колючок, допомогли мені в плаванні. Ох, не заздрю Ягуарові! Ходімо і знайдемо його!

Обшукавши береги річки, вони врешті знайшли Плямистого Ягуара, що колисав свою поранену лапу. Побачивши дивних створінь, він аж упав від здивування.

– Доброго ранку, – сказав Гострий Шип, – як ведеться твоїй матусі?

– Дякую, дуже добре, – відповів Плямистий Ягуар. – Але вибачте, ми раніше зустрічалися?

– Дуже невічливо з твого боку так швидко все забути, – сказав Гострий Шип. – Учора ввечері ти намагався видряпати мене з панцира.

– Але ти не мав ніякого панцира, самі колючки, – відповів Плямистий Ягуар. – Ось подивись на мою поранену лапу.

– А мені ти велів кинутися в бурхливі води річки Амазонки, – сказала Черепаха. – Чому ж сьогодні ти такий забудькуватий і грубий?

– Згадай, що казала твоя матуся, – сказав Гострий Шип.

Не може звернутися, але може плисти,

Черепахою зветься,

Звертається клубком, але не може плисти,

Їжаком – кличуть

Вони разом згорнулися у клубок і почали кружляти навколо Ягуара. Кружляли до тих пір, аж поки в дикого звіра не запаморочилося в голові.

Отямившись, Плямистий Ягуар побіг до своєї матусі.

– Мамо, – сказав він, – сьогодні я зустрів дві нові тварини. Одна з них, хоча ти казала, що вона не може плавати, плаває, інша – хоча ти казала, що вона не може звернутися клубком, звертається. Мені здається, що вони якось поділили колючки, бо обидві вкриті лускою замість того, щоб одна мала гострі шпичаки, а інша – гладкі пластини. Окрім того, вони можуть звернутися клубком і кружляти, аж поки не запаморочиться в голові.

– Сину, сину, – говорила Мати, граціозно махаючи хвостом, – їжак є їжак, і він не може бути нічим іншим, окрім їжака. А черепаха є черепаха, і ніщо інше.

– Але це не їжак і не черепаха. Це трохи їжак і трохи черепаха, а назву цього створіння я не знаю.

– Дурниці, – відповіла Мати Ягуара, – усе має власне ім'я. Я буду звати ці створіння броненосцями, і на твоєму місці я би залишила їх у спокої.

І Ягуар так і зробив, але дивна річ, о найшанованіші, з тих самих пір на берегах бурхливої річки Амазонки не зустрінеш ані їжаків, ані черепах, а лише самих броненосців. Звичайно, можна зустріти черепах і їжаків в інших місцях (один із них мешкає в моєму садку), але таке мудре й розумне створіння, покрите лускою, що міцно прилягає до тіла, мешкає лише на берегах Амазонки з далеких-далеких часів і зветься Броненосцем.

Усе так було, о найшанованіші!

Чи не так?

Проаналізуйте фрагмент повісті-казки Алана-Александра Мілна „Вінні-Пух і всі-всі-всі”¹⁶. Чому образ Вінні викликає в дітей захват?

Перед вами звичайний плюшевий ведмедик.

Як бачите, він спускається сходами слідком за своїм другом Крістофером Робіном, головою донизу, і перелічує східці власною потилицею: бум, бум, бум! Іншого способу долати східці він поки що не знає. Правда, часом йому

¹⁶ Переклад Л. Солонька.

здається, що коли б на хвилику перестати бумкати й гарненько подумати, то можна було б знайти якийсь інший спосіб. Та саме подумати йому, на жаль, і ніколи.

Так чи не так, але ось він уже зійшов униз і готовий з вами познайомитися:

– Вінні-Пух!

Коли я вперше почув його ім'я, то дуже здивувався і сказав:

– А я гадав, він хлопчик.

– Він і є хлопчик, – сказав Крістофер Робін.

– То чому ж ти називаєш його Вінні?

– Я не називаю.

– Невже?

– Авжеж. Він не Вінні, він Вінні-Пух. Розумієш?

– Еге, тепер розумію, – швиденько погодився я.

Іноді, коли Вінні-Пух прибудмає з Крістофером Робіном донизу, він любить у щось погратися, але ще більше він любить посидіти тихенько біля вогню й послухати казку. От і цього вечора...

– А як із казочкою? – спитав Крістофер Робін.

– Що з казочкою? – спитав я.

– Ну, ти міг би розповісти Вінні-Пухові казочку? Йому дуже хочеться!

– Може, й міг би, – сказав я. – Тільки якої ж йому хочеться і про що?

– Гарної і про нього. Він же, знаєш, таке ведмежа!

– Та знаю, знаю!

– То розкажи, татусю, будь ласка, – попросив Крістофер Робін.

– Гаразд, спробую.

– І я спробував...

Колись, давно-давно, – здається, минулої п'ятниці – у Лісі жив собі самотній Вінні-Пух.

– Мабуть, йому, однісінькому, там було дуже страшно? – спитав Крістофер Робін.

– Ніскілечки! – буркнув хтось баском.

Одного разу Вінні Пух пішов на прогулянку й забрів на галявину, що була посеред самого Лісу. А посеред самої галявини ріс височенний дуб, а з-посеред самого дуба долинали голосне дзижчання: жжжжжжж!

Вінні-Пух сів під дубом на траву, обхопив голову лапами і став думати-гадати.

Спершу він подумав так:

„Оте жжжжжж! – то не дарма. Саме жикання ні з того ні з сього не візьметься. Коли є жикання – це означає, що хтось для чогось жикає. Дуб жикати не може. Значить, жикає хтось інший. А навіщо тобі жикати, якщо ти не бджола? Отже, жикають бджоли. По-моєму, так!”

Далі він ще подумав, подумав і сказав сам до себе:

– А для чого на світі бджоли? Щоб робити мед! По-моєму, так!

Тут він підвівся і сказав:

– А для чого на світі мед? Щоб я його їв! По-моєму, тільки так!

І з цими словами він подерся на дерево. Він ліз, ліз і ліз і, поки все ліз та ліз, по дорозі мурмотів собі пісеньку, яку сам щойно склав:

І ведмедики, й ведмеді
 Люблять мед і все на меді.
 Жжи!Жжи!Жжи!
 Чому це так, скажи?

От він видерся ще трохи вище... і ще трохи вище... а далі ще зовсім-зовсім трішечки вище. І на цей час йому в голові забриніла інша пісенька:

От якби ведмедики,
 От якби
 Та були всі бджолами!
 (Трим-би-би!)
 Тоді б вони свої хати
 Перестали витягати
 На дуби.
 Би!

І тоді – коли б це
 Та якби —
 Бджоли були нами!
 (Трим-би-би!)
 Лазити б не треба
 Трохи не до неба —
 На дуби!
 Би!

Правду кажучи, Пух уже добряче стомився, через те й пісенька вийшла трохи жалісливою. Але йому залишилось дертися зовсім-зовсім-зовсім небагато: ну, тільки стати на оцю гілочку – і...

Тррррсь!!!

– Рятуйте! – крикнув Пух, пролетівши три метри донизу і бемцнувшись об іншу гілку.

– Ех, навіщо я... – пробурмотів він, пролетівши наступних п'ять метрів і бемцнувшись об третю гілку...

– Та я ж не хотів робити ніякої шко... – спробував він пояснити, пролетівши ще метрів із сім догори ногами і бемцнувшись об четверту гілку, – я ж тільки хотів...

– Звісно, краще було б не... – тільки й устиг вимовити Пух, почоломкавшись лобом та спиною ще із шістьма гілками.

– А все через те, – нарешті зізнався він, коли ще тричі перекувицьнувся догори п'ятами, побажав усього найкращого найнижчій гілляці і шугнув у саму середину колючого-преколючого малинового куща, – все через те, що я дуже люблю мед. Рятуйте!

Пух виповз із куща, повисмикував з носа трохи колючок і знов почав думати. І перш за все він подумав про Крістофера Робіна.

– Про мене? – схвильовано перепитав Крістофер Робін, не вірячи такому щастю.

– Авжеж, про тебе.

Крістофер Робін нічого не сказав, але очі його все круглішали й круглішали, а щокимусь все рожевіли та рожевіли.

Отож Вінні-Пух і подався до свого друга Крістофера Робіна, що жив у тому самому Лісі, тільки в іншому місці, за зеленими дверима.

– Доброго ранку, Крістофере Робіне, – сказав Вінні-Пух.

– Доброго ранку, Вінні-Пуше, – сказав Крістофер Робін.

– Цікаво, чи нема в тебе часом повітряної кульки?

– Повітряної кульки?

– Еге. Я оце саме йшов і думав: „Чи нема часом у Крістофера Робіна повітряної кульки?“ Мені було просто цікаво знати.

– А для чого тобі повітряна кулька? – спитав Крістофер Робін.

Вінні-Пух озирнувся довкола й, упевнившись, що ніхто не підслуховує, приклав лапу до рота й прошепотів страшним голосом:

– Мед!

– Та хто ж ходить по мед із повітряними кульками?

– Я ходжу! – сказав Пух.

А трапилося так, що саме напередодні Крістофер Робін був на вечірці у свого друга Паця і там усім гостям роздавали повітряні кульки. Крістоферові Робіну дісталася велика зелена кулька, а одному з Кроликових Родичів та Знайомих приготували велику-превелику синю кульку. Але той Родич і Знайомий не взяв її, бо сам був такий малий, що його не взяли в гості. Отож Крістоферові Робіну довелося вже – так тому й бути – прихопити додому обидві кульки – і зелену, і синю.

– Яка тобі більше до вподоби? – запитав Крістофер Робін Вінні-Пуша..

Пух згріб голову в лапи й глибоко задумався.

– Так отож, – сказав він. – Якщо ти полюєш на мед із повітряною кулькою, найголовніше, щоб бджоли тебе не помітили. Отже, якщо кулька буде зелена, вони можуть подумати, що то гілочка з листям, і не помітять тебе, а якщо кулька буде синя, вони можуть подумати, що то просто клаптик неба, і також тебе не помітять. Тепер питання: у що вони швидше повірять?

– А самого тебе вони не помітять під кулькою? – поцікавився Крістофер Робін.

– Може, помітять, а може, й ні, – сказав Вінні-Пух. – Хіба вгадаєш, що стрілить у голову тим бджолам?

Він подумав ще хвилику й додав:

– Я прикинуся маленькою чорною хмаркою. Тоді вони не здогадаються.

– Коли так, тоді тобі треба взяти синю кульку, – сказав Крістофер Робін.

На тому й погодилися.

Друзі взяли з собою синю кульку, а Крістофер Робін, як завжди (просто так, для годиться), почепив на плече свою рушницю, і вони пішли.

Вінні-Пух найперше завернув до однієї знайомої калюжі й добряче викачався в калюжі, щоб стати зовсім-зовсім чорним, як справжня хмарка. По тому вони почали надувати кульку, тримаючи її удвох за мотузочку, і, коли

кулька роздулася так, що здавалося, ось-ось лусне, Крістофер Робін раптом випустив мотузочку з рук.

Вінні-Пух плавно злетів у небо й зупинився саме де треба – біля верхівки бджолиного дерева, тільки трохи збоку.

– Ураааа! – закричав Крістофер Робін.

– Що, гарно? – відгукнувся згори Вінні-Пух. – Ну, на кого я схожий?

– На ведмедя, що летить на повітряній кульці, – відповів Крістофер Робін.

– А на хмарку? – стривожено запитав Вінні-Пух, – на чорну маленьку хмарку в синьому небі хіба не схожий?

– Не дуже.

– Ну, нічого, звідси, мабуть, усе здається інакшим. А потім, я ж казав, – хіба вгадаєш, що стрілить у голову тим бджолам.

Як на те, не було ані найменшого вітерцю, що підігнав би Пуха до дерева, і ведмедик нерухомо завис у повітрі. Він міг нюхати мед, міг дивитися на мед, але дотягтися до меду – гай-гай! – ніяк не міг.

Урешті Вінні-Пух не витримав:

– Крістофере Робіне! – голосно прошепотів він.

– Що таке?

– Бджоли начебто щось запідозрили!

– Що саме?

– Не знаю. Але, по-моєму, вони гудуть якось підозріло!

– Може, їм здається, що ти хочеш забрати в них мед?

– Може. Хіба вгадаєш, що стрілить у голову тим бджолам?

Вінні-Пух помовчав ще трохи і знову гукнув:

– Крістофере Робіне!

– Що?

– У тебе вдома є парасолька?

– Аякже!

– Тоді я тебе дуже прошу: принеси її сюди і ходи з нею під деревом, а сам увесь час зиркай на мене та примовляй: „Ов-ва-ва! Здається, збирається на дощ!..” Гадаю, бджоли тоді нам краще повірять. З ними так тільки й треба чинити!

Крістофер Робін подумки засміявся: „Ех ти, дурненьке ведмежа”, – та вголос цього не сказав, бо дуже любив Вінні-Пука.

І подався додому по парасольку.

Підготуйте доповідь або реферат. Теми рефератів:

1. Вплив індійської культури на формування світогляду Дж.-Р. Кіплінга.
2. Тематичне розмаїття поезії Джозефа-Редьярда Кіплінга.
3. Художня трансформація дарвінізму в „Книгах Джунглів” Кіплінга.
4. Образний світ повісті-казки „Вінні-Пух і всі-всі-всі”.
5. Традиції англійської казки у творчості Алана-Александра Мілна.

Рекомендована література

1. Андрущенко М. К. Редьярд Кіплінг и его произведения. – М. : Гослитиздат, 1973. – 607 с.
2. Лямченко Н. А. Редьярд Кіплінг серед англійських письменників: Дослідницькі роботи. – К. : Наукова думка, 1990. – 300 с.
3. Нущенко Р. К. Особливості стилю написання творів Редьярда Кіплінга. – К. : Генеза, 1971. – 108 с.
4. Полунична Н. І. Кіплінг. „Мауглі”. – К. : Держлітвидав, 1989. – 200 с.
5. Пономаренко В. Н. Винни-Пух и Все-все-все : Традиции А. Милна в детской литературе. – М., 2003.
6. Синицын И. В., Романова Т. Г. Алан Милн и его творчество. – С.-П., 1989.

Тема 12. Творчість Ептона-Білла Сінклера та Ганса-Хрістіана Андерсена для найменших

План практичного заняття № 10

1. Значення творчості Ганса-Хрістіана Андерсена для розвитку літературної казки.
2. Поєднання казкового й реалістичного в казці Е. Сінклера „Гномобіль”.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати програмні твори Ганса-Хрістіана Андерсена („Снігова королева”, „Гидке каченя”, „Дюймовочка”, „Дикі лебеді”, „Русалонька”, „Нове вбрання короля”).
2. Проаналізувати повість-казку Ептона-Білла Сінклера „Гномобіль”.

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Який із названих творів не належить перу Ептона-Білла Сінклера?
 - a) „Джунглі”
 - b) „Крах світу”;
 - c) „Джیمмі Хіггінс”;
 - d) „Король Мідас”;
 - e) „Зірки дивляться донизу”.
2. В якому місті народився Ептон-Білл Сінклер?
 - a) Балтимор;
 - b) Нью-Йорк;
 - c) Вашингтон;
 - d) Нью-Орлеан.
3. В якій із казок Андерсена головну героїню намагалися видати заміж за крота?
 - a) „Снігова королева”;
 - б) „Дюймовочка”;
 - в) „Кресало”;
 - г) „Дикі лебеді”.
4. В якому данському місті народився Ганс-Хрістіан Андерсен?
 - a) Оденсе;

- b) Хельсингєр;
- c) Копенгаген;
- d) Слягельзе;
- e) Хіллерьод.

Проаналізуйте фрагмент казки Ганса-Хрїстіана Андерсена „Гидке каченя”¹⁷.

... У сонячному сяйві стояв старий хутір, обведений глибокою канавою. На смузї землі від кам'янистої огорожі до самої води росли величезні лопухи, такі високі, що маленькі діти могли стояти під ними, випроставшись на весь зріст. Там було так дико, як у глухому лісі, і там, у своєму гнізді, сиділа качка. Вона висиджувала каченят. Сиділа вона вже давно. Нарешті яйця почали тріскатись одне за одним.

– Піп-піп! – почулося звідти, і всі жовтки в яєчках ожили й висунули голівки.

– Ках! – відповіла качка. Каченята незграбно повилазили, як уміли, і озирались на всі боки під зеленим листям – мати їм дозволила дивитись скільки завгодно, бо зелений колір корисний для очей.

– Який світ великий! – дивувались малята. Ще б пак! Зараз для них було куди більше простору, ніж у яйцях!

– Ви думаете, що це вже й весь світ? – сказала мати. – Він тягнеться ще далеко, ген по той бік садка, аж до ниви, але там я й сама ніколи не бувала. Ну, ви вже всі тут? – спитала вона, встаючи. – Ой, ще ні! Найбільше яйце і досі лежить... І коли цьому буде кінець? Скоро мені це зовсім набридне, – і вона сіла знову. Нарешті тріснуло велике яйце.

– Піп-піп! – промовило пташеня і видряпалося звідти. Воно було таке велике та гидке! Качка подивилась на нього. – Яке здоровенне! – сказала вона. – Жодне не схоже на нього. Невже це індича? Ну, та це ми скоро побачимо. Воно увійде в воду, хоч би мені довелось його туди й силою штовхнути!

Другого дня була чудова ясна погода. Сонце виблискувало на всіх зелених лопухах. Качка-мати з усією своєю родиною пішла до канави. Плюсь! – стрибнула вона в воду. – Ках-ках! – покликала вона, і каченята одне за одним плюснули туди. Спочатку вода покрила їх з голівками, але вони виринули і зовсім добре попливли. Ніжки працювали самі собою, каченята всі були на воді, навіть погане сіре пташеня плавало з усіма.

– Ні, це не індича, – сказала качка, – бач, як гарно гребе воно лапками, як рівно тримається! Це моє рідне дитя! Ні, справді воно нічогеньке, коли до нього добре придивитись. – Ках-ках! Ідіть до мене, я мушу вивести вас у великий світ, представити вас на пташиному подвір'ї. Тільки тримайтесь ближче коло мене, щоб хтось на вас, бува, не наступив, а головне – бережіться кішки.

І вони пішли на пташине подвір'я. Там стояв жахливий галас. Дві родини качок билися за риб'ячу голівку, а дісталася вона кішці.

¹⁷ Переклад О. Іваненко.

– Ну, ну, ворухіть лапками, – мовила качка. – Дивіться привітайтеся, нижче вклоніться отій старій качці. Вона тут найзнатніша. Вона іспанської крові, через те така гладка, і, бачите, в неї червоний клаптик на нозі. Це надзвичайно красиво і найвища відзнака, яку тільки може мати качка. Вони так і зробили. Але всі інші качки оглядали їх і казали вголос: „Дивіться! Ще ціла юрба! Наче нас самих тут мало. Фу! Яке гидке одне каченя, ми його не прийнемо!” І вмить одна з качок підбігла до каченяти і скубнула його за потилицю.

– Облиш його! – сказала качка-мати. – Воно ж нікому нічого поганого не зробило.

– Може й так, але воно ж таке велике та незграбне, – відповіла качка, що скубнула каченя, – його треба прогнати!

– Хороші дітки в цієї матері, – промовила стара качка з клаптиком на нозі, – усі гарні, крім одного, який не вдався. Я б хотіла, щоб його виправили!

– Це неможливо, ваша милість, – сказала качка-мати. – Воно хоч некрасиве, але в нього лагідна вдача, і плаває воно теж чудово. Я навіть дозволю собі сказати, що ліпше за інших. Я гадаю, воно покращає з часом або принаймні стане хоч менше ростом. Воно надто довго лежало в яйці і тому не має належного вигляду, – і вона почухала йому спинку й погладила пір'ячко. – До того ж це селезень, – вела вона далі, – а для них зовнішність не так багато значить. Я думаю, він буде дужим і виб'ється на дорогу!

– А інші каченята дуже милі, – сказала стара качка. – Ну, будьте як дома, а якщо знайдете риб'ячу полівку – принесіть її мені.

І каченята стали поводитись як дома. Але бідне каченя, що останнє вилупилося з яйця і було таке погане, – його клювали, штовхали, з нього глузували і качки, і кури. Бідне каченя не знало, що робити, куди подітись. Його пригнічував власний гидкий вигляд і те, що воно стало посміховиськом цілого пташиного двору.

Так минув перший день, а далі ставало ще гірше й гірше. Усі гнали бідолаху – навіть його брати та сестри сердились на нього і завжди казали: „Хоч би кішка тебе з'їла, гидку потвору!”, і навіть мати казала: „Хоч би мої очі тебе не бачили”. Качки скубали його, кури клювали, а дівчина, яка годувала птахів, штовхала його ногою.

І каченя не витримало, побігло і перелетіло через паркан. Воно бігло через поля і луки, але знялася така буря, що воно ледве рухалось. Уже на ніч каченя дісталось до маленької вбогої хатинки. У хатинці жили бабуся з котом та куркою. Вранці вони відразу помітили каченя, і кіт почав воркотіти, а курочка кудкудакати.

– Що там таке? – спитала бабуся і подивилась навколо. Але вона недобачала, і їй здалося, що це заблукала жирна качка, а не каченя. – Це хороша знахідка, – сказала бабуся, – тепер у мене будуть і качині яйця.

І от каченя залишили на три тижні на пробу, але воно не знесло жодного яйця. Кіт був паном у хаті, а курка почувала себе господинею, і вони завжди казали: „Ми й світ”, тому що вважали себе половиною світу й до того ж

кращою. Каченяті здавалося, що можна бути іншої думки з приводу цього, але заперечень курка не терпіла.

Проаналізуйте фрагмент повісті-казки Ептона-Білла Сінклера „Гномобіль”¹⁸.

У самого шосе росло немислимо велике дерево. У ньому було спеціально випиляне дупло, а в дуплі розташувалося маленьке кафе, де можна посидіти за столиком, випити пива чи газованої води. Кафе називалось „Вір – не вір”, так, принаймні, значилось на вивісці. Крім напоїв, там продавалися листівки з видом на це кафе, і мамина приятелька, міс Джеліф, надумала надіслати своїм друзям таку листівку. Мама допомагала їй вибрати найкращу, шофер заправляв машину, тому-то Елізабет і залишилась одна й могла тепер без перешкоди милуватися деревами й бродити серед величезних стовбурів.

Дерева-гіганти ніби виходили їй назустріч одне за іншим, і кожне нове дерево було ще прекрасніше за попереднє; вони точно зачаровували й вабили її вглиб лісу. Деякі були до того великі, що п’ятдесяти дівчаткам прийшлося б узятися за руки, щоб оточити комель¹⁹. Кора в дерев була сірувато-коричнева, з глибокими жолобками. На вид вона була м’якою, здавалося, що її можна стиснути пальцями, мов губку, та насправді вона була твердою, як залізо.

При ходьбі нога глибоко входила в м’який килим – це був килим із пилу, котрий тисячоліттями осідав із цих древніх дерев. Між могутніми стовбурами росли зелені тендітні кущики; на їх гілочках грали відблиски сонця, слабкі, тьмяні, котрі ледве доходили сюди; саме сонце при цьому здавалося дуже далеким і якимось неживим. Повсюди панували сутінки й чувся шурхіт, і було якось святково-урочисто й трохи сумно.

Ця дивовижна краса захопила Елізабет; вона повільно рухалася, м’яко ступаючи, зачарована й відчужена від усього іншого. Дерева були не схожі одне на інше. Ті, що росли далі, здавалися більшими від тих, біля котрих вона зупинялась. Елізабет виросла в місті й бачила дерева тільки в парках. І раптом вона опинилась у новому для неї несподіваному світі, й усе тут було якось не за правилами.

Можливо, тому-то, що з нею відбулося далі, не дуже здивувало її. Якби тут, у лісі, їй зустрілися найбільші у світі створіння, чому б тут не опинитися й найменшим? Усе, що завгодно, могло трапитися там, де ти зіштовхнувся сам на сам із мільйонами років історії і де сили природи розкуті й не стримуються нічим.

Елізабет набрела на дерево з більшим випаленим дуплом, чорним по краях. Дупло було таких розмірів, що мамин лімузин цілком міг у нього в’їхати й навіть не подряпався б анітрохи. Вона стала вдивлятися, та всередині було зовсім темно, і їй стало страшно. Так нічого й не побачивши, вона навшпиньках спробувала обійти дерево кругом. З іншого боку стовбура був пагорб. На пагорбі цвіли красиві квіти – азалії, росли папороть і щавель. А з листя

¹⁸ Переклад К. Гаращука.

¹⁹ Комель – товста частина стовбура дерева безпосередньо над кореневищем.

виглядало чиєсь малесеньке личко. Воно було величиною з твій кулак (якщо тільки в тебе кулаки не дуже великі) і могло б виявитися писочком білки, чи сови, чи, нарешті, ведмежатка. Та нічого подібного: це було в усіх відношеннях людське обличчя, тільки крихітне. З яскравими рум'яними щічками, з крихітними голубими очками, з волоссям пшеничного кольору. Над усім цим спинався коричневий гостроконечний ковпачок. Це було явно перелякане личко. Елізабет завмерла. Обоє дивилися один на одного не відриваючись.

Нарешті маленький чоловічок заговориш тонким, високим голоском.

– Я тебе не боюсь, – сказав він.

Й Елізабет поспішила завірити його:

– А тобі й нічого мене боятися.

Чоловічок довго із серйозним виглядом вивчав дівчинку й нарешті сказав:

– Ти ніби хороша людина.

– Мама мною майже завжди задоволена, – відповіла дівчинка.

Маленький чоловічок придивився до неї ще пильніше й задав запитання:

– Ти нікому не робиш боляче?

– Спеціально – ніколи, – відповіла Елізабет.

– І ти не спилюєш дерева?

– Ні! Чесне слово, я в житті не зрізала жодного дерева.

– А будеш спилювати, коли виростеш?

– Та ні ж, правда ні. І взагалі це не жіноча справа.

Підготуйте доповідь або реферат. Темі рефератів:

1. Екологічна проблематика в „Гномобілі” Ептона-Білла Сінклера.
2. Поєднання казкового й реального світу в „Гномобілі” Е. Сінклера.
3. Фольклорні мотиви у творчості Ганса-Хрїстіана Андерсена.
4. Драматизм постаті митця в казках та історіях Ганса-Хрїстіана Андерсена.
5. Андерсенівські традиції у світовій літературі.

Рекомендована література

1. Аникст А. А. Сінклер Э. // Литературная энциклопедия : В 11 тт. – М., 1929–1939. – Т. 10. – С. 729 – 734.
2. Брауде Л. Ю. Жизнь и творчество Ханса Кристиана Андерсена : Учеб. пособие. – Л., 1973. – 66 с.
3. Більчук М. Українські та зарубіжні письменники : Розповіді про життя і творчість. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – С. 198 – 201, 233 – 235.
4. Вайсенберг Л. Эптон Сінклер. – Л., 1927.
5. Грєнбек Б. Ганс Христиан Андерсен. Жизнь. Творчество. Личность. – Москва : Прогресс, 1979.
6. По небесной радуге за пределы мира : К 200-летнему юбилею Х. К. Андерсена / Отв. ред. Н. А. Вишневская, А. В. Коровин, Е. Ю. Сапрыкина. – М. : Наука, 2008. – 170 с.

Тема 13. Творчість Астрід-Анни-Емілії Ліндгрєн та Карло Коллоді (Лоренціні) в дитячому читанні

План практичного заняття № 11

1. Ідейно-тематична своєрідність трилогії Астрід Ліндгрєн про Карлсона.
2. Роль Карло Коллоді в розвитку жанру казки.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати повість-казку Астрід Ліндгрєн „Малий і Карлсон, що живе на даху”.
2. Проаналізувати повість-казку Карло Коллоді „Пригоди Піноккіо”.

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Назвіть автонім Карло Коллоді.
 - a) Умберто Еко;
 - b) Едуардо де Філіпо;
 - c) Карло Лоренціні;
 - d) Маріо П'юзо.
2. В якому місті народився Карло Коллоді?
 - a) Римі;
 - b) Флоренції;
 - c) Мілані;
 - d) Сан-Ремо.
3. Ким працювала Астрід Ліндгрєн, коли почала писати?
 - a) учителькою;
 - b) швачкою;
 - c) продавчиною;
 - d) домогосподаркою.
4. Автором якої з указаних книжок є Астрід Ліндгрєн?
 - a) „Чудесна подорож Нільса”;
 - b) „Пригоди Лемюєля Гуллівера”;
 - c) „Пеппі Довгапанчоха”;
 - d) „Гаррі Поттер і кубок вогню”.

Проаналізуйте фрагмент повісті-казки Карло Коллоді „Пригоди Піноккіо”²⁰. Які риси характеру головного героя тут проявляються?

Як тільки перестав падати сніг, Піноккіо узяв під пахву свій новенький буквар, вийшов на вулицю і попрямував до школи. Дорогою він мріяв про гарні, навіть чудові речі і промовляв сам до себе:

— Сьогодні в школі я навчуся читати, завтра — писати, а післязавтра — рахувати. А потім, вивчившись, я зароблю багато грошей і на перший заробіток куплю батькові вовняну гарну куртку. Та не просто вовняну! Я знайду куртку, оздоблену золотом і сріблом, з діамантовими гудзиками. Бідолашний батько

²⁰ Переклад Ю. Авдєєва.

цього таки заслужив, бо через мене лишився в самій сорочці в такий холод, аби лиш я мав змогу вчитися! Не всі батьки здатні на такі жертви!

Поки він казав собі ці зворушливі слова, вдалині почулася музика: свистіли флейти і гунав великий барабан. Пі-пі-пі, пі-пі-пі, бум, бум, бум, бум... Піноккіо зупинився і прислухався. Музика долинала від маленького селища, що лежало на березі моря. Туди вела довга-предовга дорога.

– Що це за музика? Як шкода, що я маю йти до школи, коли б не це... Він завагався: йти в школу чи завернути послухати музику.

– Сьогодні я послухаю музику, а завтра піду до школи. Школа ніде не дінеться, – сказав нарешті цей шибеник і пересмикнув плечима. Як сказав, так і зробив. Піноккіо звернув на ту дорогу і побіг щодуху. Чим далі, тим виразніше чулися звуки флейт і удари в барабан: пі-пі-пі, пі-пі-пі, пі-пі-пі, бум, бум, бум. І ось він уже посеред площі, де люди обступили великий дерев'яний балаган з яскраво розмальованою полотняною завісою.

– Що це за хата? – спитав Піноккіо у місцевого хлопця.

– Прочитай афішу й дізнаєшся.

– Та я б залюбки прочитав, але саме сьогодні не вмію читати.

– Браво, йолопе! То я сьогодні тобі прочитаю. Знай же: на цій афіші червоними, як вогонь, літерами написано: „Великий ляльковий театр”.

– А коли початок вистави?

– Зараз починається.

– А скільки треба платити за вхід?

– Чотири сольдо.

Піноккіо зопалу забув усякі правила пристойності. Не соромлячись він звернувся до хлопчика:

– Ти даси мені до завтра чотири сольдо?

– Я б тобі дав їх залюбки, – відповів той глузливо, – та саме сьогодні не можу.

– За чотири сольдо я продам тобі свою курточку.

– А навіщо мені твоя паперова курточка? Як піде дощ, вона розлізеться на клаптики.

– Тоді купи мої черевики.

– Вони годяться тільки на розпал.

– А скільки ти даси за мій ковпачок?

– Гарну я б зробив покупку! Шапка з м'якушки хліба! Та миші з'їдять її в мене на голові.

Піноккіо потрапив у безвихідь. Він хотів, але не насмілювався запропонувати останнє, що в нього було. Вагався, сумнівався, мучився. І нарешті випалив:

– А чи не даси ти мені чотири сольдо за цей новий буквар?

– Я хлопець і нічого не купую в хлопців, – відповів його маленький співрозмовник, який виявився набагато розсудливішим за нашого героя.

– Я візьму буквар за чотири сольдо, – вигукнув ганчірник, який чув усю їхню розмову.

За одну мить книжку було продано. Подумати тільки, що бідний Джеппето сидів дома і тремтів від холоду в самій сорочці, бо купив синові буквар!

Проаналізуйте фрагмент повісті-казки Астрід Ліндгрен „Нові пригоди Карлсона, що живе на даху”²¹. Яким чином у натурі Карлсона поєднуються вади й чесноти?

Одного ранку Малий, найменший Свантесонів син, прокинувся й почув, як тато з мамою розмовляють на кухні. В їхньому голосі бриніло чи то обурення, чи смуток.

– Ну, тепер кінець, – озвався тато. – Глянь, що написано в газеті! Прочитай сама.

– Ой леле! – забідкалася мама. – Який жах!

Малий швиденько схопився з ліжка. Він теж хотів знати, що там за жах.

І довідався, ще б пак! На першій сторінці в газеті красувався великий заголовок:

ЛЕТЮЧЕ БАРИЛЬЦЕ ЧИ ЯКАСЬ ІНША ПРОЯВА?

А далі писалося:

„Що це за таємнича й дивна річ літає над Стокгольмом? Ті, кому траплялося бачити, як вона кружляла над дахами Васастаду і гула мотором, кажуть, ніби то невеличке барильце або щось подібне до нього. Авіаційна промисловість не знає таких чудних літальних апаратів. Може, це якийсь невідомий іноземний шпигун розвідує наші таємниці? Треба поставити цьому край: спіймати загадкового літуна. А коли виявиться, що то справді якийсь шпигун, його слід негайно спровадити до поліції.

Хто відгадає цю загадку Васастаду? Той, кому пощастить спіймати летючу химеру з мотором, хоч що б то було, одержить десять тисяч крон. Принесіть ту прояву до нашої редакції, і ви відразу одержите гроші”.

– Бідний Карлсон, – сказала мама, – тепер люди не дадуть йому спокою.

Малий схвилювався. Він був і наляканий, і розгніваний, і зажурений разом.

– Чому Карлсонові не дадуть спокою? Він же нікому нічого не робить лихого. Живе собі в хатці на даху і потроху літає навкруги. В цьому ж немає нічого поганого?

– Ні, – мовив тато, – в Карлсонові нема нічого поганого. Хіба що він трохи... гм... незвичайний.

Авжеж, навіть Малий визнавав, що Карлсон трохи незвичайний. Бо й справді, уявіть собі такого товстенького моторизованого дядечка зі складаним пропелером на спині і пусковим гудзиком на животі, що живе в окремій хатці на даху. І дуже приятелює з Малим. А Малому Карлсон був навіть кращий за Крістера й Гунілли, хоч він їх усе-таки дуже любив і грався з ними, як Карлсон, бувало, щезав кудись або не мав часу.

Карлсон вважав, що Крістер і Гунілла – просто нікчеми, і щоразу пирхав, коли Малий заводив про них мову.

²¹ Переклад О. Сенюк.

– Не згадуєш про це казна-що того самого дня, як згадуєш про мене, – казав він. – Я вродливий, розумний і до міри затовстий чоловік у розквіті сил. Думаєш, багато дурних хлопчаків мають такого товариша, га?

– Ніхто не має, крім мене, – відповідав Малий, і щоразу серце йому заливала тепла хвиля радості. Як добре, що Карлсон оселився саме на їхньому даху! Адже весь Васастад був забудований чотириповерховими будинками, такими самими, як той, що в ньому мешкали Свантесони. Яке щастя, що Карлсон трапив на їхній дах, а не на чийсь інший!

Хоч спершу тато й мама не дуже раділи Карлсонові. І сестра з братом також. Ні Боссе, ні Бетан Карлсон не сподобався. Вся родина, – звісно, за винятком Малого, – вважала, що жахливішого, безсоромнішого, нахабнішого й шкідливішого бешкетника, як Карлсон, взагалі годі собі уявити. Та потім вони почали трохи до нього звикати. І врешті майже змирилися з ним, а надто як зрозуміли, що Малому Карлсон потрібний. Адже Боссе і Бетан були набагато старші за нього. То з ким же Малому приятелювати, коли немає брата чи сестри десь такого віку, як він? Звісно, він мав собаку, чудового Бімбо, але навіть цього не вистачало, – Карлсон Малому був таки потрібний.

– І я гадаю, що Малий так само потрібний Карлсонові, – зауважила мама.

Але тато й мама від самого початку воліли якомога тримати Карлсона в таємниці. Вони розуміли, який зчиниться галас, коли, наприклад, про нього довідаються в телебаченні або занадяться репортери й почнуть писати в газеті про Карлсона та його хатку.

– Ха-ха-ха, ото було б весело побачити колись у газеті Карлсона, що нюхає в своїй вітальні букет чудових троянд абощо! – пожартував якимось Боссе.

– Ти дурний, – відповів йому Малий. – У Карлсона нема ні вітальні, ні троянд, тільки невеличка кімнатка, повна мотлоху.

Врешті, Боссе й сам знав це. Адже він з Бетан і тато з мамою раз були на даху – один-однісінький раз – і бачили Карлсонову хатку. Вони вибралися туди крізь отвір у даху по драбині, що нею лазить сажотрус, і Малий показав їм, як хитро Карлсонова хатка схована за димарем біля самісінької глухої стіни сусіднього будинку.

Мама трохи злякалася, коли, вибравшись на дах, побачила далеко внизу вулицю. В голові їй запаморочилось, і вона схопилася за димар.

– Обіцяй, Малий, що ти ніколи не полієш сюди сам, – мовила вона.

Малий спершу обміркував свою відповідь.

– Обіцяю, що ніколи не полізу сюди сам, – нарешті сказав він і тихенько додав:

– Хоч, може, часом полечу з Карлсоном.

Якщо мама не почула останніх його слів, то ніхто їй не винен. Бо як можна вимагати, щоб Малий ніколи не навідувався до Карлсона? Вона й гадки не мала, як приємно сидіти в Карлсоновій хатці, повній-повнісінькій мотлоху.

„Але тепер усьому буде кінець, – подумав Малий скрушно, – а все через дурних газетярів”.

– Скажи Карлсонові, щоб був обережний, – порадив тато. – Ще встигне потім налітатися. Ви могли б сидіти в твоїй кімнаті, і ніхто б його не побачив.

– Та я вижену його, якщо він бешкетуватиме, – додала мама.

Вона поставила на столі перед Малим тарілку каші і Бімбо теж насипала трохи в мисочку.

Тато попрощався й пішов на роботу. Тоді виявилось, що й мамі треба до міста.

– Я тільки загляну в бюро подорожей і побачу, чи вони можуть запропонувати нам щось цікаве на час татової відпустки, – мовила вона й поцілувала Малого. – Я скоро повернуся.

І Малий лишився сам.

Підготуйте доповідь або реферат. Теми рефератів:

1. Карло Коллоді – реформатор італійської казки.
2. Порівняльний аналіз повістей-казок „Пригоди Пінноккіо” Карло Коллоді та „Пригоди Буратіно” О. Толстого.
3. Традиції та новаторство в казках Астрід Ліндгрєн.
4. Неповторне поєднання буденного й фантастичного в казках А. Ліндгрєн.
5. Дитячі образи у спадщині Астрід Ліндгрєн.

Рекомендована література

1. Астрид Линдгрєн – добрая сказочница и революционер поневоле [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://mozg.by/content/astrid-lindgren-dobraya-skazochmitsa-i-revolutsioner-ponevole>
2. Більчук М. Українські та зарубіжні письменники: Розповіді про життя і творчість. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – С. 210 – 215.
3. Курий С. Пиноккіо : страшилка для непослушных детей, или Кто на самом деле покорил весь белый свет? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-28901>
4. Меткаф Э.-М. Шведские портреты // Астрид Линдгрєн : Пер. с англ. Т. Доброницкой. – Мальмё, Швеция: Шведский институт, 2004.
5. Порядина М. Бамбіно буратіно, или Бесконечно длинный нос [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://lib.1september.ru/2006/20/12.htm>
6. Сенюк О. Пригодницький світ дитинства у творах Астрід Ліндгрєн // А. Ліндгрєн. Знаменитий детектив Блюмквіст. – К. : Школа, 2003. – С. 429 – 230.

Тема 14. Творчість Дж. Родарі, Ш. Перро, братів Грімм у дитячому читанні (на самостійне вивчення)

План:

1. Специфіка синтезу дійсності та фантазії в повісті-казці Джанні Родарі „Пригоди Цибуліно”.
2. Шарль Перро – реформатор літературної казки.
3. Глибока народність казок братів Грімм.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати повість-казку Джанні Родарі „Пригоди Цибуліно”.
2. Проаналізувати казки Шарля Перро („Попелюшка”, „Кіт у чоботях”, „Спляча красуня”, „Ріке-чубчик”, „Червона Шапочка”, „Чарівниці”).
3. Проаналізувати казки братів Грімм („Пані Метелиця”, „Хоробрий кравчик”, „Гензель і Гретель”, „Снігуронька”, „Золотий гусак”, „Зачарована красуня”).

Опрацювати тему, відповівши на тестове завдання:

1. Як звали братів Грімм?
 - a) Йоганн та Клаус;
 - b) Якоб та Вільгельм;
 - c) Фрідріх та Вольфганг;
 - d) Вернер та Генріх.
2. Якої казки немає в Шарля Перро?
 - a) „Попелюшка”;
 - b) „Золотий гусак”;
 - c) „Осляча шкура”;
 - d) „Кіт у чоботях”.
3. З ідеологами якої мистецького напрямку дискутував Перро?
 - a) сентименталізму;
 - b) класицизму;
 - c) реалізму;
 - d) романтизму.
4. Який із названих творів написав не Джанні Родарі?
 - a) „Джельсоміно в країні брехунів”;
 - b) „Пригоди Цибуліно”;
 - c) „Чим пахнуть ремесла”;
 - d) „Пригоди Буратіно”.

Проаналізуйте казку Шарля Перро „Чарівниці”²².

Жила колись удова з двома дочками. Старша так була схожа на матір обличчям і вдачею, що їх легко можна було переплутати. Обидві вони були дуже лихі й гоноровиті на вдачу, тож ніхто не хотів не тільки що ходити до них гості, а навіть зустрічатися з ними на вулиці. А от менша дочка, дуже схожа своїм добрим серцем на померлого батька, була також і найвродливішою в світі дівчиною.

Звичайно, мати без тями любила старшу дочку, бо кожен любить на себе схожих: за нею доглядала, як за справжньою принцесою. А меншу дочку мати ненавиділа, примушувала її їсти на кухні й працювати без відпочинку.

Ця бідолашна дівчина, крім інших справ, повинна була ще двічі на день ходити з величезним глечиком по воду далеко від дому.

І от якось, саме вона набирала воду з джерела, до неї підійшла стара бідна жінка і попросила напитися.

²² Переказ Р. Терещенка.

– Будь ласка, тітонько, – відповіла красуня. Вона старанно виполоскала глечик, набрала води там, де вона була чистіша, і дала бабусі напитися, та ще й підтримувала глечик, аби зручніше було пити.

Добра бабуся напилася та й каже:

– Ви така чарівна і гарна, така навдивовижу добра і уважна, що я неодмінно маю подарувати вам що-небудь.

А треба сказати, що то була чарівниця, яка обернулася на бідну селянку, аби довідатись, чи й справді ця дівчина така чемна.

– Ось що я вам подарую, – вела далі чарівниця. – З цієї хвилини після кожного слова, яке вимовите, з ваших уст випадатиме квітка або самоцвіт.

Сказавши це, бабуся зникла. А дівчина взяла глечик, набрала води й рушила назад до господи.

Коли красуня прийшла додому, мати почала її лаяти, що вона так довго не поверталася з водою.

– Пробачте, матінко, що я забарилася, – відповіла дівчина, і за цими словами з її уст випали дві троянди, два перли і два великі діаманти.

– О диво! Диво! – вигукнула вражена мати. – В неї з рота випадають перли та діаманти... Що з тобою сталося, дочко?

Це вперше вона назвала її дочкою.

Бідолашна дівчина щиросердно розповіла про все, що з нею сталося, і діаманти так і сипалися з її уст.

– Он воно що! – мовила мати. – В такому разі неодмінно треба послати туди й мою старшу дочку. Дивись-но, Фаншон, що випадає з рота твоєї сестри, коли вона говорить! Ти, мабуть, теж дуже хотіла б володіти таким приємним даром. А для цього треба лише піти до струмка по воду, і коли бідна жінка попросить пити, ввічливо піднести їй глечик.

– Не діждете, – відповіла грубіянка, – щоб я оце ще й по воду для вас ходила!

– А я примушу тебе піти, – повторила мати, – і ти зробиш це негайно!

Грубіянка набурмосилася, але все-таки пішла по воду, взявши з собою найкращу срібну вазу, яка тільки знайшлася в господарстві. Тільки-но вона наблизилася до джерела, як з лісу вийшла багато вбрана вродлива жінка і попросила в неї напитися.

Це була та сама чарівниця, що підходила й до її сестри, але вона цього разу обернулася на принцесу, щоб переконатись, чи справді дівчина така нечемна.

– Ніби я для того прийшла, – відповіла гоноровита грубіянка, – щоб вас поїти! Може, ви думаєте, що я й срібну вазу навмисне принесла, аби дати напитися такій пані? Ну, та гаразд, пийте вже, коли вам так хочеться.

– Ви дуже нечемні, – відповіла їй чарівниця, зовсім не розсердившись. – Ну що ж, ви також одержите від мене подарунок: віднині при кожному слові з вашого рота виповзатиме гадюка або вискакуватиме жаба.

І з цими словами чарівниця подалася назад до лісу, а грубіянка спокійно пішла додому.

Побачивши старшу дочку, мати нетерпляче закричала:

– Ну, дочко, як твої справи?

– Еге ж, матінко, чи то вас обходить? – відповіла грубіянка, і в неї з рота випали три гадюки і три жаби.

– Що я бачу! – з жахом вигукнула мати. – Це все витівки твоєї сестри. Вона винна, вона й відплатить мені за твоє нещастя!

І мати кинулася бити меншу дочку.

Бідолашна дівчина втекла з дому і сховалась у лісі. Молодий принц, який повертався саме в цю пору з полювання, зустрів її і, вражений красою дівчини, спитав, що вона робить тут сама і чому так гірко плаче.

– Ах, добродію, моя мати вигнала мене з дому! – відповіла красуня.

Принц побачив, що при цих словах з її уст випали чотири чи п'ять перлин і стільки ж діамантів, страшенно здивувався і попрохав розповісти, звідки в неї такий дар. І вона все йому розповіла.

Юнак одразу ж закохався в красуню, яка володіла таким незвичайним даром, привіз її у палац до свого батька і того ж вечора одружився.

А її сестру так усі зненавиділи, що навіть власна мати мусила вигнати її з дому, і грубіянка, не знайшовши ні в кого притулку, загинула в лісі.

Проаналізуйте фрагмент казки Джанні Родарі „Пригоди Цибуліно”²³. Які властивості садових і городніх рослин допомогли авторові створити яскраві характери позитивних і негативних персонажів?

Цибуліно був сином Цибулоне і мав семеро братів. Звали їх Цибулетто, Цибулотто, Цибулучча та іншими подібними іменами, найкращими в шановній цибуліній родині. Люди вони були, що й казати, хороші, але безталанні.

Та й не дивно. Де цибуля, там і сльози.

Жив Цибулоне з усією своєю родиною в дощаній халупі, не більший від ящика для розсади.

Коли хто з панів потрапляв, бувало, на вулицю, то роздратовано морщив носа і велів візникові їхати швидше: „Пхе, як тхне цибулею”.

Якось через те село мав проїздити правитель країни, сам принц Лимон. І його придворні побоювалися, щоб не постраждав від запаху цибулі принців ніс.

– Ну що скаже принц, коли почує, як тхне від оцих злиднів?!

– Треба їх напахтити, – вирішив обер-камергер.

І одразу ж послали з десятків солдатів Лимончиків, щоб напахтити бідноту. Цього разу солдати облишили свої шаблі та гармати, а взяли на плечі лише обприскувачі з одеколоном, амброю, фіалковими пахощами та найкращою трояндовою водою з Болгарії.

Солдати вигнали надвір Цибулоне з його синами і всією ріднею, поставили попід муром і оббризкали від голови до ніг пахощами, аж бідолашний Цибуліно застудився.

Та ось долинув звук сурми, і в супроводі усіх Лимонів і Лимончиків з'явився сам правитель, принц Лимон. Він був одягнений у все жовте, а над його жовтою шапкою дзеленчав золотий дзвіночок. У придворних Лимонів

23 Переклад А.Іллічевського.

дзвіночки були срібні, а у простих Лимончиків – бронзові. І так усі ті дзвіночки гарно дзеленчали, що люди збігалися, як на дивовижу, – думали, що то оркестр.

Цибулоне і Цибуліно опинилися спереду, тому їх штовхали і в боки, і в спину ті, що стояли позаду. Старому бідоласі Цибулоне це набридло, і він почав гукати:

– Назад! Назад!

Принц Лимон почув те і розсердився. А потім спинився, підійшов окаряч до Цибулоне і гримнув на старого:

– А чого це ти кричиш „назад, назад”? Може, тобі не до вподоби, що мої вірні піддані тиснуть вперед, щоб на мене подивитися? Га?

– Ваша світлосте, – зашепотів йому на вухо обер-камергер, – мені здається, що цей чоловік – небезпечний бунтівник! Його треба тримати під пильним наглядом.

І один із охоронців принца навів на Цибулоне спеціальну підзорну трубу, у яку наглядали за бунтівниками. Кожен з Лимончиків мав таку трубу.

Бідолашний Цибулоне аж позеленів зі страху.

– Ваша величносте, – насилу пробелькотів він, – то мене ж задавлять!

– І добре зроблять! – гримнув принц Лимон.

Тут обер-камергер звернувся до натовпу з такою промовою:

– Любі наші підданці! Його світлість дякує вам за вірнопіддані почування і за стусани, якими ви частуєте один одного. Тож штовхайтеся, громадяни! Штовхайтеся, громадяни! Штовхайтеся дужче!

– Та коли б і вас із ніг не збили, – вихопилося у Цибуліно.

І тут-таки один із стражників навів на хлопчину свою підзорну трубу. Цибуліно зважив за краще втекти і попід ногами старших швидко пробрався назад.

Громадяни спочатку не дуже тіснилися. Та обер-камергер так загрозливо бликав на них, що юрба захвилювалася, мов вода у діжці. Штовханина стала такою, що зрештою старий Цибулоне не утримався на місці і наступив простісінько на ногу самому принцові Лимону. У його світлості на ногах були мозолі, тож йому аж свічки в очах засвітилися. Десяток солдатів Лимончиків з усіх боків як один кинулися на нещасного Цибулоне і закували його в кайдани.

– Цибуліно! Цибуліно! – гукав старий, а його вже тягли геть.

Цибуліно був у цю мить уже далеко, та всі навколо нього все знали і, як то буває, знали навіть те, чого насправді й не було.

– Ото добре, що його схопили. Адже він хотів ударити його світлість кинджалом!

– Та зовсім не те! У нього в кишені був кулемет!

– Кулемет у кишені? Бути цього не може!

– А ви не чули пострілів?

Насправді то були не постріли, а тріскотіння ракет на честь принца Лимона. Але люди так переполошилися, що кинулися врозтіч від солдатів Лимончиків.

Цибуліно хотів був крикнути усім цим людям, що в кишені його батька був лише недокурочок тосканської сигари. Та подумав, що краще буде промовчати.

Бідолашний Цибуліно! Йому здалося, що він раптом перестав бачити на праве око, – а то була просто сльоза.

– Назад, дурна! – наказав їй Цибуліно і зціпив зуби, щоб не заплакати. Налякана сльоза сховалася і більше не з'являлася.

* * *

Одне слово, Цибулоне засудили до тюремного ув'язнення не тільки на все життя, а й після смерті, бо при тюрмах принца Лимона були і кладовища, де ховали померлих в'язнів.

Другого дня Цибуліно прийшов до тюрми провідати батька. Вони обнялися.

– Бідний мій тату! Вас запроторили до тюрми як злочинця разом з найлихішими бандитами.

– Не думай так, синку, – ласкаво відказав батько. – У тюрмі повнісінько найчесніших людей.

– А що ж поганого вони зробили?

– Та нічого. От за це-то вони й попали до тюрми. Принц Лимон не любить чесних людей...

Цибуліно замислився, і йому здалося, що він зрозумів.

– То сидіти у тюрмі – це честь? – спитав він.

– Буває й так... Тюрми збудовані для грабіжників та убивць. Але з того часу, коли країною почав правити принц Лимон, грабіжники та убивці служать при ньому, а в тюрмах сидять чесні громадяни.

– Я теж хочу стати чесним громадянином, – сказав Цибуліно. – Але в тюрмі сидіти не хочу. Отож я скоро повернуся і всіх вас визволю.

– Не нахваляйся, – посміхнувся старий. – Це не так легко зробити.

– От побачиш, я свого доб'юся!

Тут прийшов один із тюремників Лимонів і наказав закінчувати побачення.

– Цибуліно, – сказав тоді бідолашний в'язень, – ти тепер уже величенький і можеш сам про себе подумати. Про твою маму і братиків подбає дядечко Цибуля. Я хочу, щоб ти пішов учитися.

– Але ж у мене нема книжок і купити їх ні за що.

– То не біда. Навчися добре викривати шахраїв і негідників. А найбільше вивчай тих, що при владі.

– А що я робитиму далі?

– Настане час – сам побачиш.

– Ну годі вже! – кричав Лимон-тюремник. – Годі базікати! А ти, шмаркачу, забирайся геть, якщо не хочеш теж потрапити за ґрати.

Цибуліно так і хотів сказати Лимонові щось дошкульне, та прикусив язичка, щоб не кинули його за ґрати, раніш ніж він візьметься до справи.

Хлопчик поцілував тата й побіг.

Того ж дня він доручив свою маму і братиків дядечкові Цибулі, якому в житті пощастило трохи більше, ніж іншим родичам, бо він служив двірником. Розпрощавшись з ними, Цибуліно почепив на палицю пакуночок з речами, взяв її на плече і рушив у дорогу.

Цибуліно пішов навмання першою-ліпшою дорогою і не помилився. Години за дві дійшов до якогось невеличкого сільця – такого малого, що навіть дощечки з назвою не було біля крайньої хатини.

Та й хатина схожа була більш на буду для цуценяти, ніж на житло. Біля віконечка сидів якийсь дідок з рудуватою борідкою. Він сумно поглядав на вулицю і, здавалося, дуже журився над чимось.

Підготуйте доповідь або реферат. Теми рефератів:

1. Якоб та Вільгельм Грімм – видатні філологи та фольклористи.
2. Фольклорна та літературна казка – порівняльний аспект.
3. Порівняльний аналіз казок Ш. Перро та братів Грімм.
4. Світ казки Джанні Родарі.
5. Шарль Перро і класицизм.

Рекомендована література

1. Більчук М. Українські та зарубіжні письменники: Розповіді про життя і творчість. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – С. 198 – 201, 204 – 207, 226 – 229.
2. Грімм Я. і В. Казки. – К. : Веселка, 1995.
3. Детская литература: Учебное пособие / Под редакцией Е. Е. Зубаревой. – М. : Просвещение, 1989.
4. Замойский Л. П. Долгое прощание с Джанни Родари [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ww.vmeste.org/memo/memoauthor_0005.shtml
5. Дубровская Н. Родари сегодня : Восстание овощей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.newsland.ru/news/detail/id/492113/>

Тексти для самостійного опрацювання

Роберт Бернс*Джон Ячмінь²⁴*

Зійшлись колись три королі
Суміжних володінь
І поклялись, заприсяглись,
Що згине Джон Ячмінь.
Взяли, ввергли його в ріллю,
Втовкли аж у глибінь
І поклялись, заприсяглись,
Що там йому амінь.

Прийшла весна веселая
З теплом, з дощем рясним,
І Джон Ячмінь піднявся знов
На диво їм усім.

Настало літечко жарке –
Стоїть Ячмінь, як гай,
Пустив уси, немов списи –
Ніхто не зачіпай!

Настигла осінь клопітка –
Ячмінь мов зажуривсь
І головою сивою
Додолу похилився.
Змарнів, ізблід – звичайно, дід –
Немає вже снаги...
Отут на нього й завзялись
Злорадні вороги.

Ураз йому кривим ножем
Коліна підтяли,
На віз взяли, рублем стягли,
На кару повезли.

Додолу скинули, та й ну
Ціпами обкладать,
На вітер винесли, та й ну
Угору підкидять.

²⁴ Переклад М. Лукаша.

Шпурнули в воду бідака,
 У темну холодінь:
 Роби, що хочеш, Джон Ячмінь, –
 Хоч потопає, хоч плинь!

Знов вийняли на білий світ,
 Та мало ще наруг,
 Знов шарпали, вгадавши в нім
 Життя найменший рух.

Пекли сердегу на вогні,
 Аж мозок з кості сплив,
 А там мірошник у млині
 Ще й жорнами чавив.
 А потім з серця кров взяли,
 Кружляти почали...
 Пили, пили – що більш пили,
 То веселіш були.
 Бо Джон Ячмінь – то ж богатир,
 І добра в нього кров:
 Ковтнеш її хоч крапельку,
 То всіх би поборов!

Ковтнеш її – журба сплива,
 А радість ожива,
 Ковтне її сумна вдова,
 І серце їй співа!
 Чарками дзень, чарками дзінь –
 Здоров був, Джон Ячмінь!
 Хай родить рід твій задля всіх
 Потомних поколінь!

Забудь, Шотландіє моя!

Забудь, Шотландіє моя,
 Свою колишню славу!
 Забудь своє гучне ім'я,
 Звеличене по праву!
 Припали Твіду береги
 Англійцям ув обладу,-
 Опанували вороги
 Нас через чорну зраду.

Не міг відняти наших прав
 Віками меч ворожий,

Та підлий зрадник нас продав
 Катам за жменю грошей.
 Англійську сталь не раз було
 Щербили ми в двобої,
 Англійське злото довело
 Нас до біди тяжкої.

Розпука душу рве мою –
 Ми в рабстві жити мусим!
 О, чом я не поліг в бою
 З Уоллесом чи Брюсом!
 Та поки серця пал не згас,
 Волатиму щосили:
 За золото англійське нас
 Запроданці згубили!

Чесна бідність

Хай бідні ми, хай злидні ми,
 Не маємо нічого,
 А будьмо чесними людьми
 Й не біймося нікого.
 Нічого, нічого,
 Що ми звання простого!
 Звання – лиш карб, людина – скарб,
 Цінніший від усього.

Хоч ми їмо черстві шматки,
 Вдягаємось убого,
 А в багача булки й шовки –
 Ми людяніш од нього.
 Нічого, нічого,
 Що ми живем убого,
 А чесним бути в бідності –
 Найвище од усього.
 Бундючиться вельможний лорд,
 Що сотні слуг у нього;
 Дурний, як пень, лихий, як чорт,
 А строїть з себе Бога.
 Нічого, нічого,
 Що стрічка й хрест у нього,
 Бо хто розумний чоловік, –
 Сміється з того всього.

Король зведе в дворянський стан

Лакейчука двірського,
 Людини ж праведної сан
 Не дасться ні від кого.
 Що з того пусого
 Дворянства гербового?
 Шляхетний дух, шляхетний ум
 Шляхетніш того всього.
 Молись же всяк, щоб стало так –
 А йдеться вже до того! –
 Щоб ум і честь, де тільки єсть,
 Пробили скрізь дорогу.
 Нічого, нічого,
 Діждем ладу нового,
 Торжествуватиме весь світ
 Братерства перемогу!

Даніель Дефо

*Життя й незвичайні дивовижні пригоди
 Робінзона Крузо з Йорка, моряка (уривок)²⁵*

...Моя нога вперше ступила на цей жахливий острів, за моїм рахунком, 30 вересня, під час осіннього рівнодення; а в тих широтах (тобто, за моїми обрахунками, на 9 °22' на північ від екватора) сонце того місяця стоїть майже просто над головою.

Минуло днів десять або дванадцять, і мені спало на думку, що я, через брак книжок, пера та чорнила, загублю рахунок дням і нарешті перестану відрізняти будні від свят. Щоб запобігти цьому, я поставив чималий стовп на тому місці берега, куди мене закинуло море, і, вирізьбивши на широкій дерев'яній дошці великими літерами напис: „Тут я ступив на берег 30 вересня 1659 року”, прибив її навхрест до стовпа.

На цьому чотирикутному стовпі я щодня робив ножом зарубку; кожний сьомий день робив удвоє довшу – це означало неділю; перше число кожного місяця я позначав ще довшою зарубиною. Отак я вів свій календар, відзначаючи дні, тижні, місяці та роки.

Слід ще зазначити, що серед багатьох речей, перевезених з корабля, як було сказано вище, за кілька разів, я не згадав багатьох дрібних речей, хоч і не дуже цінних, але таких, що стали мені в пригоді. Наприклад, у каютах капітана, його помічника, каноніра й теслі я знайшов пера, чорнило, папір, три чи чотири компаси, деяке астрономічне приладдя, підзорні труби, хронометри, географічні карти та книжки з мореплавства. Все це я поскладав в одну з скриньок, не знаючи навіть, чи придасться мені що-не-будь з цих речей. Крім того, я знайшов у моєму власному багажі три Біблії, дуже, гарно видані, які я одержав з Англії разом із замовленими товарами і, вирушаючи в плавання,

²⁵ Переклад Є. Крижевича.

упакував з своїми речами. Знайшов я й кілька книжок португальською мовою, серед них три католицьких молитовники, і ще якісь книжки. Їх я теж забрав. Мушу згадати також, що у нас на кораблі були дві кішки й собака – я розповім свого часу цікаву історію життя цих тварин на острові. Обох кішок я перевіз на берег з собою; що ж до собаки, то він сплигнув з корабля сам і приплив до мене на другий день після того, як я перевіз мій перший вантаж. Він був мені відданим слугою багато років.

Він робив для мене все, що міг, і майже заміняв мені людське товариство. Мені хотілося б тільки, щоб він міг говорити, але це йому не було дано. Як уже сказано, я взяв з корабля пера, чорнило та папір. Я заощаджував їх як тільки міг і, поки в мене було чорнило, дбайливо записував усе, що траплялось; коли ж його не стало, довелося кинути записи, бо я не вмів зробити собі чорнила й не міг вигадали, чим його замінити.

І тоді мені спало на думку, що, незважаючи на чималий запас різних речей, мені, крім чорнила, бракувало ще багато чого; не мав я ні заступа, ні мотики, ні лопати, мені не було чим копати й викидати землю; не було ні голки, ні шпильки, ні ниток. Що ж до білизни, то обходитись без неї я навчився дуже швидко.

Через недостачу інструментів усяка робота йшла у мене дуже повільно й з великими труднощами. Мало не цілий рік пішов на те, щоб закінчити огорожу, якою я надумав обнести свою оселю. Нарубати в лісі грубих жердин, витесати з них кілки й перенести до намету – все це потребувало багато часу. Кілки були дуже важкі, і я міг підняти за раз не більше як одного, а іноді в мене йшло два дні лише на те, щоб обтесати кілок і принести його додому, а третій – на те, щоб забити його в землю. Для цієї роботи я спочатку користувався важким дерев'яним дрючком, а потім згадав про залізні лопати, що привіз з корабля, і замінив дрючка ломом, проте забивати кілки все одно було для мене дуже втомливою й марудною працею.

Але що з того, коли мені однаково не було на що гаяти часу? Закінчивши будівництво, я не мав би ніяких справ, крім як блукати островом у пошуках їжі, і в такі мандри я вирушав щодня.

Настав час, коли я почав серйозно міркувати над своїм становищем та обставинами, в які я потрапив, і взявся записувати свої думки – не для того, щоб залишити їх людям, яким доведеться зазнати те саме, що й мені (бо навряд чи знайдеться багато таких людей), а щоб висловити все, що мене мучило й гризло, і цим хоч трохи полегшити свою душу. І хоч як мені було тяжко, розум мій поволі переборював розпач. Я в міру сил намагався, втішити себе думкою, що могло б статися ще гірше, і протиставляв злу добро. Цілком безсторонньо, ніби прибутки й витрати, записував я всі лиха, які довелося мені зазнати, а поруч усі радощі, що випали на мою долю.

ЗЛО	ДОБРО
Мене закинуло на жахливий, безлюдний острів, і я не маю ніякої	Але я живий, я не потонув, як усі мої товариші.

надії на порятунок.	
Я немовби виділений і відокремлений від усього світу й приречений на горе.	Зате я відзначений з усього нашого екіпажу тим, що смерть помилувала лише мене, і той, хто так дивно врятував мене від смерті, визволить мене і з цього безрадісного становища.
Я осторонь від усього людства; я самотник, вигнанець із людського суспільства.	Але я не вмер з голоду й не загинув у цьому пустельному місці, де людині немає з чого жити.
У мене мало одягу, і скоро мені не буде чим прикрити своє тіло.	Але я живу в жаркому кліматі, де я навряд чи носив би одяг, коли б і мав його.
Я беззахисний проти нападу людей і звірів.	Але я потрапив на острів, де не видно таких хижих звірів, як на берегах Африки. Що було б зі мною, і якби мене викинуло туди?
Мені немає з ким поговорити й розрадити себе.	Але бог сотворив чудо, пригнавши наш корабель так близько до берега, що я не тільки встиг запитись усім необхідним для задоволення моїх повсякденних потреб, а й маю змогу забезпечити собі прожиток до кінця моїх днів.

Все це незаперечно свідчить, що навряд чи на світі було коли-небудь таке лихе становище, де поруч поганого не знайшлося б чогось гарного, за що треба було б дякувати: гіркий досвід людини, котра зазнала найбільшого нещастя на землі, показує, що у нас завжди знайдеться якась утіха, яку в рахунок добра та зла треба записати на прибуток.

Отже, послухавши тепер голос розуму, я почав миритися з своїм становищем. Досі я раз по раз поглядав на море, сподіваючись побачити там корабель, а тепер я покинув марні надії і всі думки спрямував на те, щоб по змозі полегшити своє існування.

Я вже описував своє житло. То був намет, нап'ятий на схилі гори й оточений міцним частоколом із паль та шматків каната. Але тепер мою огорожу можна було назвати скоріше стіною, бо впритул до неї, ззовні, я звів земляний насип щось із два фути завгрубшки, а ще через деякий час (здається, років через півтора) я поставив на насип жердини, прихилив їх до косогору а зверху вкрив гілками, щоб захистити мій дворик від дощів, що, як уже я казав, певної пори року лили тут безнастанно.

Я вже згадував, що все своє добро переніс в огорожу та в печеру, яку викопав за наметом. Мушу, однак, зауважити, що спочатку речі лежали безладною купою і захаращували весь простір так, що мені не було де повернутись. Тому я вирішив поглибити свою печеру. Зробити це було неважко, бо гора була пухка та піскувата і легко піддавалась моїм зусиллям. Отже, коли я побачив, що мені не загрожує небезпека від хижих звірів, я почав

поширювати печеру; прокопавши вбік праворуч, скільки треба було за моїм розрахунком, я знову взяв праворуч і вивів хід назовні, за межі моєї фортеці.

Цей тунель правив мені не лише за чорний хід до мого намету, даючи мені змогу вільно йти і повертатись, а й значно збільшував мою комору.

Тепер я взявся майструвати найпотрібніші меблі, передусім стіл і стілець; без них я не міг цілком насолоджуватись навіть тими скромними втіхами, які ще мені лишалися на землі: не міг як слід їсти, ні писати, ні робити будь-що.

І я заходився столярувати. Тут маю зауважити, що розум є основа й джерело математики, а тому, визначаючи й вимірюючи розумом речі і складаючи собі про них правильні уявлення, кожен з часом може навчитися першого-ліпшого ремесла. Доти я зроду не брав у руки ніякого інструмента, а проте завдяки працьовитості, ретельності та винахідливості, поволі так набив руку, що, безперечно, міг би зробити що завгодно, особливо маючи відповідне знаряддя. Але навіть і без інструментів чи майже без інструментів, з самим стругом та сокирою, я змайстрував безліч речей, хоч, мабуть, ніхто ще не робив їх таким способом і не витрачав на них стільки праці. Наприклад, коли мені була потрібна дошка, я мусив зрубати дерево, обчистити стовбур від гілок і, поставивши його перед собою, обтисувати з обох боків, поки він не набрав належної форми; а потім дошку треба було ще вирівняти стругом. Щоправда, за таким методом з цілого дерева виходила лише одна дошка, і обробка цієї дошки забирала в мене силу часу та праці. Але проти цього у мене був лише єдиний засіб – терпіння. До того ж мій час і моя праця коштували недорого, то чи не однаково, на що вони витрачалися...

Джонатан Свіфт

*Пригоди в деякі віддалені країни світу Лемюеля Гуллівера, спочатку
хірурга, а потім капітана кількох кораблів* (уривок)²⁶

Подорож до Ліліпуту

...Остання подорож моя була не дуже щаслива, і, стомлений морем, я вирішив осісти вдома, при дружині та дітях. З Олд-Джурі я перебрався на Феттер-Лейн, а звідти в Уоппінг, де сподівався мати практику серед моряків; та сподіванки мої не справилися. Три роки чекав я, що мої справи покращають, але врешті прийняв вигідну пропозицію капітана Вільяма Прічарда – власника судна „Антилопа”, що саме збирався вирушити до Південного моря. Ми відпливли з Брістоля 4 травня 1699 року, і спочатку наша подорож минала цілком успішно.

З деяких причин не варто надокучати читачеві подробицями наших пригод у тих морях. Досить буде сказати, що, коли ми прямували до Ост-Індії, нас захопив страшний шторм і відніс на північний захід од Вандіменової Землі; як показали виміри, ми опинились на 30 градусах і 2 мінутах південної широти. Дванадцяттеро наших матросів померли від надміру тяжкої роботи та поганого харчу, а решта зовсім знесиліла. П'ятого листопада – коли в тих широтах

²⁶ Переклад Ю. Лісняка.

починається літо – стояв густий туман, тож матроси тільки на віддалі півкабельтова від корабля помітили скелю; сильний вітер гнав нас просто на неї, і корабель умить розбився. Шістьом з екіпажу, і мені в тому числі, пощастило спустити на воду човен і відпливти на безпечну відстань від корабля та скелі. Ми гребли, гадаю, зо три ліги, поки зовсім знемоглися, бо були виснажені роботою ще на кораблі. Далі ми пустилися на волю хвиль, і через півгодини шквал з півночі перекинув наш човен. Що сталося з моїми товаришами в човні й тими, хто дістався до скелі або залишився на судні, – сказати не можу, але гадаю, що всі вони загинули. Я плив навмання, підштовхуваний вітром та припливом, раз у раз шукаючи ногами дна й не знаходячи його. Та нарешті, уже вкрай знеможений, не маючи більше сили боротися, я раптом відчув під ногами землю. На той час шторм уже помітно вщух. Дно було таке положисте, що я брів з милю, перше ніж добувсь до берега; це сталось, як здається мені, годині о восьмій вечора. Я пройшов ще з півмилі, але не натрапив ніде ні на які ознаки житла чи людей, а може, був такий змучений, що просто не помітив їх. Я страшенно зморився; втома, спека та півпінти бренді, випитого ще на кораблі, хилили мене на сон. Я ліг на низеньку м'яку траву й заснув так міцно, як не спав ще ніколи зроду. Проспав я щонайменше дев'ять годин, бо, коли прокинувся, був уже білий день. Я хотів був підвестися, але не зміг і поворухнутись: я лежав горілиць, і мої руки та ноги так само, як і мов довге густе волосся, були міцно прив'язані до чогось на землі. Все моє тіло, від пахв до стегон, було обплутане тонкими мотузочками. Я міг дивитися лише вгору; сонце починало вже припикати, і світло його сліпило мене. Навкруги чувся якийсь гомін, але хто то гомонить, я не міг розгледіти, бо, лежачи в такій позі, бачив тільки небо. Незабаром на моїй лівій нозі заворушилося щось живе і, поволі посуваючись уперед, опинилося в мене на грудях, а потім підійшло під саме підборіддя. Опустивши погляд, наскільки зміг, я побачив чоловічка дюймів шести на зріст, з луком та стрілою в руках і з сагайдаком за плечима. Слідом за ним сунуло, як мені здалося, принаймні з півсотні таких самих чоловічків. Украй вражений, я так голосно скрикнув, що всі вони з переляку кинулися врозтіч; як я довідався потім, дехто з них навіть сильно забився, сплигнувши з мене на землю. Але незабаром вони повернулися, і один з них, наважившись стати перед самим моїм обличчям, на знак подиву підніс руки, звів угору очі і верескливо, але цілком виразно гукнув: „Гекіна дегул!” Решта кілька разів повторили ті самі слова, яких я тоді не міг зрозуміти.

Весь цей час, як легко може уявити собі читач, я лежав у дуже незручній позі. Нарешті, після довгих зусиль, мені пощастило розірвати мотузочки й витягти з землі кілочки, якими була припнута моя ліва рука. Піднісши її до обличчя, я зрозумів, яким способом мене зв'язали. Воднораз, шарпнувши головою, що завдало мені невимовного болю, я трохи послабив мотузочки, що прикріплювали моє волосся до землі з лівого боку, і спромігся повернути голову дюймів на два. Та чоловічки повтікали швидше, ніж я встиг спіймати когось із них. Після цього навколо мене знявся несамовитий галас, а коли він ущух, хтось із них голосно вигукнув: „Толго фонак!” У ту ж мить я відчув, як у мою ліву руку вп'ялося з сотню стріл, колючих, наче голки. Далі чоловічки

вдруге разом вистрелили в повітря, як у нас в Європі стріляють з мортир, і багато стріл упало мені на тіло (хоч я й не відчув їх), а деякі влучили в обличчя, яке я відразу ж затулив лівою рукою. Коли ця злива стріл ущухла, я аж застогнав зі злості та з болю і знову спробував звільнитись, але тоді чоловічки випустили ще більше стріл, а декотрі намагалися колоти мене списами в боки. На щастя, на мені була куртка з буйволячої шкіри, якої вони не могли проколоти. Я подумав, що найобачніше буде лежати поки що тихо, а вночі з допомогою вже вільної лівої руки визволитися зовсім. Я мав підстави вважати, що міг би стати до бою з найбільшими арміями, які вони могли зібрати проти мене, коли всі жителі цієї країни не більші за тих, котрих я бачив. Але доля судила інакше. Помітивши, що я не рухаюсь, вони перестали стріляти, але з гамору, який доли-пав до моїх вух, я здогадався – їх стало більше. Ярдів за чотири від мене, якраз проти мого правого вуха, чути було стукіт, що тривав уже цілу годину, так, наче щось там будували. Повернувши голову, наскільки дозволяли кілочки та мотузочки, я побачив поміст футів на півтора заввишки з двома чи трьома драбинами; на ньому могло поміститися четверо тубільців. З того помосту один з них – певно, якась поважна особа – звернувся до мене з довгою промовою, з якої я не зрозумів жодного слова. Слід, правда, згадати, що, розпочинаючи її, він тричі вигукнув: „Лангро дегул сан!” (Ці слова, так само як і наведені вище, згодом мені повторили й пояснили). Зразу після того до мене підійшло з півсотні тубільців; вони розрізали мотузочки, якими з лівого боку була прив’язана моя голова, що дало мені змогу повернути її праворуч і бачити промовця та всі його рухи. Він здавався людиною середнього віку і був ніби вищий на зріст, ніж ті троє, що супроводили його. Один із них, трохи довший за мій середній палець, напевне паж, тримав шлейф, а ще двоє стояли з обох боків. Він промовляв, як справжній оратор, і в його словах було чути і погрози, і обіцянки, і співчуття, і ласку. Я відповів йому небагатьма словами, але якнайпокірнішим тоном, знявши вгору ліву руку і звівши очі до сонця, немов закликаючи те сонце в свідки. Я майже помирав з голоду – востаннє я їв за кілька годин, перед тим, як покинув корабель; мій шлунок так настійно вимагав їжі, що я не міг побороти нетерпіння і, знехтувавши правила чемності, кілька разів підніс палець до губів на знак того, що хочу їсти. Гурго (такий був титул поважного вельможі, як я довідався згодом) зрозумів мене дуже добре. Зійшовши з помосту, він звелів приставити до мене кілька драбин, і ними полізли й попрямували до мого рота сотні тубільців, несучи в кошиках їжу, яку наказав зібрати й приготувати для мене владар, тільки-но довідавшись про мою появу. На смак то було м’ясо різних тварин, але я не міг розібрати, яких саме. Там були окости, лопатки й вирізки, схожі виглядом на баранину й дуже смачно приготовані, але всі вони були менші за жайворонкове крильце; я ковтав по два, а то й по три шматки разом і з’їдав щоразу по три хлібини, кожна з мушкетну кулю завбільшки. Чоловічки прислужували мені дуже жваво і на всякі лади виявляли свій подив та захоплення з мого великого зросту й апетиту.

Потім я дав знак, що хочу пити. Побачивши, як я їм, вони зрозуміли, що дещицею мене не задовольнять, і, оскільки були дуже винахідливі, надзвичайно спритно підкотили до моєї руки одну з найбільших своїх бочок і вибили в ній

днище. Я вихилив її одним духом, бо там було менше як півпінти легкого вина, що скидалося на бургундське, але було куди смачніше. Потім вони підкотили мені другу бочку, яку я випив у такий самий спосіб, і знаками показав, що хочу ще, але вина в них більше не було. Коли я докінчив усі ці дива, чоловічки заходилися кричати з захвату і танцювати в мене на грудях, без кінця повторюючи свій перший вигук: „Гекіна дегул!” Потім вони знаками попросили, щоб я скинув додолу обидві бочки, спершу попередивши про небезпеку тих, які стояли внизу, голосним криком: „Борач мівола!” – а коли бочки злетіли в повітря, знову пролунав одноголосий вигук: „Гекіна дегул!” Признаюся, що коли ці чоловічки бігали по моєму тілу сюди й туди, мені не раз кортіло схопити в жменю сорок чи п’ятдесят з тих, які навернуться під руку, і скинути їх на землю. Однак, зваживши на все те лихо, якого я вже натерпівся (а вони, як видно, могли заподіяти мені ще й гіршого), а також на власну урочисту обіцянку (бо так тлумачив я свою покірливу поведінку), я зразу й відмовився від свого наміру. До того ж я вважав, що це була б невдячність до людей, які так гостинно поводитися зі мною і так щедро частували мене. А в думці я не міг надивуватися з хоробрості цих маленьких людей, які наважувалися злазити на мене й походжати по моєму тілу, хоч одна моя рука була вільна, і не тремтіли від одного погляду на таке гігантське створіння, яким я мав їм здаватися. Трохи згодом, коли вони побачили, що я не прошу більше їсти, переді мною з’явився поважний урядовець, посланець його імператорської величності. Його ясновельможність, вибравшись по моїй правій нозі в супроводі почту з десяти чоловік, наблизився до мого обличчя. Він підніс мені до самісіньких очей вірчого листа з королівською печаткою і хвилин десять промовляв до мене без будь-яких ознак невдоволення, але дуже рішучим тоном, причому часто показував рукою, як виявилось потім, у напрямку столиці, що була за півмилі від нас: державна рада ухвалила перевезти мене туди. Я відповів небагатьма словами, та вони, звичайно, не зрозуміли їх; тоді я вільною рукою, проносячи її високо над головою його ясновельможності, щоб не зачепити його або кого-небудь з його почту, доторкнувся спочатку до другої своєї руки, а тоді до своєї голови й тіла, показуючи, що хочу визволитись. Посланець його величності, видно, досить добре зрозумів мене, бо заперечливо похитав головою і жестом пояснив, що мене відвезуть до столиці як полоненого. Воднораз іншими знаками він дав мені зрозуміти, що я матиму вдосталь їсти та пити і що зі мною поводитимуться дуже добре. Тоді мені знов спало на думку спробувати розірвати пута. Але, відчувши пекучий біль на обличчі та руках, які вкрилися пухирями (а подекуди ще стирчали стріли), і помітивши, що ворогів моїх стало ще більше, я на мигах показав їм: хай вони роблять зі мною що хочуть. Після того гурго чемно вклонився і пішов разом із своїм почтом; всі вони були в дуже доброму гуморі. Незабаром я почув у натовпі крики; раз у раз голосно повторювалися слова: „Пеплом селан”. Біля мого лівого боку закомашилося багато людей; вони попустили мої пута, так що я зміг повернутись на правий бік і справити малу потребу, від чого мені полегшало. Сечі вийшло дуже багато – на превеликий подив тубільців, які, зрозумівши мій намір, в ту ж мить розступилися на обидва боки, щоб не

потрапити під струмінь, який бив з мене з великим шумом і силою. Ще перед тим вони намастили мені обличчя й руки якоюсь маззю, що дуже приємно пахла, і біль, заподіяний стрілами, за кілька хвилин утамувався. Все це, на додачу до їхніх дуже поживних страв і напоїв, схилило мене на сон. Я спав щось із вісім годин, як довідався згодом; та й не дивно, бо лікарі, з наказу імператора, підсипали в бочки з вином сонного зілля...

Чарльз Діккенс

Цвіркун за вогнищем
Казка про сімейне щастя (уривок)²⁷
Пісенька перша

Почав чайник! І не кажіть мені про те, що сказала місіс Пірібінгл. Мені краще знати. Нехай місіс Пірібінгл твердить хоч довіку, що вона не може сказати, хто почав перший, а я скажу – чайник. Чи мені не знати! Почав чайник на цілих п'ять хвилин – за маленьким голландським годинником із глянцевою циферблатом, що стояв у кутку, – на цілих п'ять хвилин раніше, ніж застрекотав цвіркун.

Так, так, годинник уже закінчив бити, і маленький косарик із косою в руках, нервово смикаючись управо-вліво на його верхівці перед мавританського палацом, устиг скосити добрий акр уявної трави, перш ніж цвіркун почав повторювати за чайником!

Я зовсім не впертий. Це всім відомо. І не будь я впевненим у своїй правоті, то в жодному разі не став би сперечатися з місіс Пірібінгл. Ні за що не став би. Але треба знати, як було насправді. А було так: чайник почав на добрі п'ять хвилин раніше від того, як цвіркун подав ознаки життя. І, будь ласка, не сперечайтесь, а то я скажу – за десять!

Дозвольте, я поясню, як усе сталося. Це давно б треба зробити, з перших же слів, – адже коли про те розповідаєш, потрібно починати із самого початку, та як почати з початку, не почавши з чайника?

Річ у тім, що чайник і цвіркун надумали влаштувати своєрідне змагання – позмагатися в мистецтві співу. І ось що їх до цього спонукало і як усе сталося.

Під вечір – а вечір був непогожий – місіс Пірібінгл вийшла з дому і, стукаючи по мокрому камінню дерев'яними сандаліями, що залишали по двору незліченні сліди, схожі на неясне креслення першої теореми Евкліда, попрямувала до діжки й налила з неї води до чайнику. Потім вона повернулася додому, вже без дерев'яних сандалій (при цьому вона набагато зменшилася в зрості, бо сандалі були високі, а місіс Пірібінгл маленька), і поставила чайник на вогонь. Тут вона втратила душевну рівновагу або, можливо, тільки засунула її десь на хвилинку, тому що вода була страх яка холодна й перебувала в тому слизькому, слизькуватому, імлистому стані, коли вона ніби набуває здатності просочуватися рішуче всюди, і навіть за металеві кільця дерев'яних сандалій; так от, значить, вода замочила ніжки місіс Пірібінгл і навіть заляпала їй литки.

²⁷ Переклад К. Гаращука.

А якщо ми пишаємося, і не без підстав, нашими ніжками й любимо, щоб панчішки в нас завжди були чистенькі та охайні, то витримати таку прикрість нам дуже важко.

А тут іще чайник опирався й комизився. Він не давав повісити себе на верхню поперечину; він і чути не хотів про те, щоб слухняно всістися на купі вуглинок; він весь час клював носом, як п'яний, і заливав вогнище, ну просто дурень, а не чайник! Він марудився, і шипів, і сердито плював у вогонь. На довершення всього і кришка, ухилившись від пальчиків місіс Пірібінгл, спочатку перекинулася, а потім із дивною завзятістю, гідною кращого застосування, боком пірнула у воду й пішла на саме дно чайника. Навіть корпус корабля „Ройал Джордж” чинив опір не так запекло, коли його тягли з води, як впиралася кришка цього чайника, коли місіс Пірібінгл витягувала її догори.

А чайник далі злився й опирався; він зухвало взявся в боки ручкою і з нахабною насмішкою задер носик на місіс Пірібінгл, ніби кажучи: „А я не закиплю! Нізащо не закиплю!”

Однак до того часу місіс Пірібінгл уже знову повеселішала, змахнула попіл зі своїх пухлявих ручок, поплескавши їх одна об одну, і, розсміявшись, усілася біля чайника. Між тим веселе полум'я так піднімалося й опадало, спалахуючи й заливаючи світлом маленького косарика на верхівці голландського годинника, що здавалося, мовби він стоїть як укопаний перед мавританського палацом, і все навкруги недвижне, крім полум'я. Проте косарик рухався, – його зводило судоми двічі за секунду, точно й неухильно. Коли ж годинник зібрався бити, то на його страждання стало прямо таки страшно дивитися, а коли зозуля визирнула з-за дверцят до палацу й прокувала шість разів, він так дрижав при кожному „ку-ку!”, немов чув якийсь потойбічний голос або наче щось гостре кололо йому литки.

Переляканий косарик отямився тільки тоді, коли годинник перестав трястися під ним, а скрегіт і брязкіт його ланцюгів і гир остаточно припинився. Не дивно, що він так розхвилювався: цей дрижачий, кістлявий годинник – не годинник, а справжній скелет! – здатен на кого завгодно нагнати страху, коли почне клацати кістками, і я не втямлю, як це людям, а особливо голландцям, прийшла думка винайти такі годинники. Кажуть, що голландці люблять убирати свої нижні кінцівки у просторі „футляри”, для котрих не шкодують тканини, отже, їм безумовно не слід залишати свої годинники настільки неприкритими й незахищеними.

Тоді-то, зауважте собі, чайник і вирішив приємно провести вечір. Тоді й з'ясувалося, що чайник трохи напідпитку і йому захотілося похизуватися своїми музичними талантами; щось нестримно заклекотіло в його горлі, і він уже почав видавати поривне дзвінке пирхання, яке відразу обривав, немов ще не вирішивши остаточно, чи варто йому зараз показати себе компанійським малим. Тоді після двох-трьох марних спроб заглушити в собі прагнення до товариськості він відкинув усю свою похмурість, усю свою стриманість і залився такою затишною, такою веселою пісенькою, що жоден плакса-соловей не зміг би його наздогнати.

І такою простою пісенькою! Так ви зрозуміли б її не гірше за будь-яку книжку – можливо, навіть краще, ніж деякі з відомих нам із вами книжок. Тепле його дихання виривалося легкою хмаринкою, весело і граціозно піднімалося на кілька футів і плавало там, під склепінням вогнища, немов по своїх рідних, домашніх небесах, і чайник співав свою пісеньку так весело й бадьоро, що все його залізне тільце гуло й підстрибувало над вогнем, і навіть сама кришка, ця недавня бунтівниця-кришка – ось як впливають хороші приклади! – почала витанцьовувати щось на зразок джиги й стукати по чайнику, немов юна й недосвідчена тарілочка, котра ще не второпала, для чого в оркестрі існує її власний близнюк.

Немає жодних сумнівів у тому, що пісня чайника була піснею призову і привітом, зверненим до когось, хто пішов із дому і хто зараз повертався до свого маленького затишного будиночку на хрускотливий вогник. Місіс Пірібінгл знала це, знала, коли сиділа в задумі біля вогнища.

Нині темна ніч, співав чайник, на дорозі купи прілого листя, і внизу – тільки бруд і глина, а вгорі – туман і темрява; у вологій та невиразній імлі лише одне світле місце, але ці відблиски зорі – оманливі; небеса червоніють у гніві; це сонце з вітром разом там клеймо випалили на хмарках, на винуватицях негоди; довгою чорною пеленою тікають удалину поля, віхи інеєм покрилися, але розмерзлася земля; лід не лід, він змішаний із водою, вода та лід – одне; все навколо змінилося, все не те, що повинно бути, але їде, їде, він їде!

Ось тут, коли ваша ласка, цвіркун і справді почав наслідувати чайник! Він так голосно підхопив приспів на свій власний торохкітливий лад – торох, торох, торох! – його голос настільки вражаюче не відповідав його зросту порівняно з чайником (який там зріст! ви навіть не могли б розглянути цього цвіркуна!), що коли б він тут же розірвався, як рушниця, в котру заклали завеликий заряд, коли б він загинув на цьому самому місці, доторохтівшись до того, що тільце його розлетілося на сотню шматочків, то це здавалося б вам природнім і неминучим кінцем, якого він сам щосили прагнув.

Чайникові більше вже не прийшлося співати соло. Він продовжував виконувати свою партію з неослабним завзяттям, але цвіркун перехопив роль першої скрипки та втримав її. Боже ти мій, як він торохтів! Тонкий, різкий, пронизливий голосок його дзвенів по всьому будинку і, напевно, навіть блимав, як зірка в мороці, за стінами. Іноді на найгучніших звуках він пускав раптом таку невимовну трель, що мимоволі здавалося – сам він високо підстрибує в пориві натхнення, а потім знову падає на ніжки. Проте вони співали в повній згоді, і цвіркун і чайник. Тема пісеньки залишалася тою самою ж, і змагаючись, вони співали все голосніше, й голосніше, й голосніше.

Чарівна маленька слухачка (вона дійсно була чарівна й молоденька, хоч і схожа на пампушку, але це, на мій смак, не біда), чарівна маленька слухачка запалила свічку, кинула погляд на косарика, що встиг скосити цілу копицю хвилин на верхівці годинника, і стала дивитися у вікно, але нічого не побачила в темряві, крім свого личка, відображеного в склі. А втім, на мою (та й на вашу думку, будь ви на моєму місці), скільки б вона не дивилася, вона не побачила б нічого більш приємного. Коли вона повернулася й сіла на колишнє місце,

цвіркун і чайник усе ще продовжували співати, несамовито конкуруючи один з одним. Чайник, вочевидь, мав одну слабкість: він нізащо не бажав визнати себе переможеним.

Обидва вони розхвилювалися, мов на перегонах. „Торох, торох, торох!” – цвіркун вирвався на цілу милю вперед. „Гу, гу, гу---у!” – відстав чайник, гудучи далеко, як велика дзига. „Торох, торох, торох!” – цвіркун загорнув за ріг. „Гу, гу, гу-у-у!” – чайник женеться за ним по п'ятах, і не думаючи здаватися. „Торох, торох, торох!” – цвіркун бадьорий, як ніколи. „Гу, гу, гу-у-у!” – чайник повільний, але завзятий. „Торох, торох, торох!” – цвіркун ось-ось випередить його. „Гу, гу, гу-у-у!” – чайника не обігнати.

Нарешті вони зовсім заплуталися в метушні й суєтності змагання, і знадобилася б голова більш ясна, ніж моя або ваша, щоб розібрати, чи чайник торохтів, а цвіркун гудів, або торохтів цвіркун, а гудів чайник, або вони разом обоє скрекотали й гуділи. Але в одному немає сумніву: і чайник, і цвіркун ніби злили воєдино якимось лише їм відомим способом свої затишні домашні пісеньки й обоє разом послали їх вдалину на проміння свічки, що проникало через вікно на дорогу. І це світло впало на людину, яка в той час прямувала до нього в темряві, і буквально за мить пояснило йому все, вигукнувши: „Ласкаво просимо додому, старий! Ласкаво просимо додому, друже!”

Досягнувши цього, чайник уморився і склав зброю – він розлютився, проливаючи воду через край, і його зняли з вогню. Місіс Пірібінгл побігла до дверей, і тут піднялася немислима метушня: застукали колеса візка, пролунав тупіт копит, почувся чоловічий голос, схвильований пес заметушився туди-сюди, і звідкись таємничим чином з'явилося немовля.

Звідки воно взялося, коли встигла місіс Пірібінгл його підхопити – я не знаю. Але так чи інакше, а на руках у місіс Пірібінгл була дитина, і вона дивилася на неї з великою гордістю, коли її ніжно вів до вогнища міцний чоловік, набагато старший за неї і набагато вищий на зріст – настільки вищий, що йому довелося нагнутися, щоб її поцілувати. Але вона була варта таких зусиль. Будь-який здоровань, навіть шести футів і шести дюймів на зріст та ще й хворий на простріл, охоче б нагнувся.

– Боже мій! – вигукнула місіс Пірібінгл. – Джоне! Як ти виглядаєш! Ну й погода!

Безсумнівно, погода зле обійшлася з Джоном. Густий іній опушив його вії, перетворивши їх у крижані бурульки, і вогонь, відбиваючись у краплі вологи, запалив маленькі веселки в його бакенбардах.

– Бачиш, Крихітко, – не відразу відгукнувся Джон, розмотуючи свій шарф і гриючи руки перед вогнем, – погода стоїть не... не зовсім літня. Значить, дивуватися нічому.

– Будь ласка, Джоне, не називай мене Крихіткою. Мені це не подобається, – сказала місіс Пірібінгл, надуваючи губки; однак по всьому було видно, що це прізвисько їй подобається, і навіть дуже.

– А хто ж ти, як не Крихітка? – заперечив Джон, з посмішкою дивлячись на неї зверху вниз і легенько, наскільки це було можливо для його могутньої руки, обіймаючи жінку за талію. – Ти крихітка й, – тут він глянув на дитину – і

крихітка й тримаєш... ні, не скажу, все одно нічого не вийде... – але я мало не пожартував. Прямо таки зовсім зібрався пожартувати!

За його словами, він частенько збирався сказати що-небудь дуже розумне, цей неповороткий, повільний, чесний Джон, цей Джон, такий важкий, але обдарований таким легким характером; такий грубий на вигляд і такий м'який у душі; такий, здавалося б, нетямущий, а насправді такий чутливий; такий флегматичний, але зате такий добрий! О Матінко Природо! Коли ти обдаровуєш своїх дітей тією істинною поезією серця, яка таїлася в грудях цього бідного візника, – до речі, Джон був простим візником, – ми миримось з тим, що вони говорять на прозаїчні теми й ведуть прозаїчне життя, і благословляємо тебе за спілкування з ними!

Приємно було бачити Крихітку, таку маленьку, з дитиною, немов із лялькою, на руках, коли вона в кокетливій задумі дивилася на вогонь, схиливши гарну голівку набік рівно настільки, щоб ця голівка природньо й разом із тим трішки манірно, але затишно й мило притулилася до широкого плеча візника. Приємно було бачити Джона, коли він із незграбною ніжністю намагався не відпускати свою легку, як пір'їнка, дружину так, щоб їй було зручніше, і його міцна зрілість надійно підтримувала її квітучу молодість. Приємно було спостерігати за Тіллі Слоубой, коли вона, стоячи віддалік, чекала, поки їй передадуть дитину, і, з найглибшою увагою, хоча їй було всього дванадцять років – тринадцять, споглядала за тією сімейною групою, широко розкривши рот і очі, витягнувши шию і немов вдихаючи, як повітря, все, що бачила. Не менш приємно було бачити, як возій Джон після одного зауваження, зробленого Крихіткою про згадане немовля, хотів було його помацати, але тут же відхилив руку, ніби побоюючись розчавити його, і, нахилившись, став милуватися сином на безпечній відстані, сповнений тієї здивованою гордості, з якою добродушний величезний дог, імовірно, роздивлявся б маленьку канарку, якщо б раптом дізнався, що він її батько.

– До чого він гарний, Джоне, правда? Який же він миленький, коли спить!

– Дуже милий, – сказав Джон, – дуже! Адже він постійно спить, чи не так?

– Що ти, Джоне! Звичайно, ні!

– Ось як! – промовив Джон у роздумах. – А мені здавалося, що очі в нього завжди заплющені... Гей! Дивись!

– Та ну тебе, Джоне! Хіба можна так лякати!

– Бачиш, як він закочує очі, а? – здивовано промовив возій. – Що це з ним? Він не хворий? Дивись, як моргає обома зараз! А на ротик-то подивись! Роззявляє ротик, немов золота або срібна рибка!

– Негідний ти бути батьком, негідний! – поважно сказала Крихітка тоном досвідченої матусі. – Ну, як тобі знати, чим хворіють діти, Джоне! Ти навіть не знаєш, як називаються їх хвороби, дурний! – і, перевернувши дитину, що лежала в нього на лівій руці, вона поплескала їй по спинці, щоб підбадьорити, розсміялася і вщипнула чоловіка за вухо.

– Правильно! – погодився Джон, стягуючи з себе пальто. – Твоя правда, Крихітко. Про це я майже нічого не знаю. Знаю тільки, що нині мені перепало від вітру. Усю дорогу додому він дув із північного сходу, прямо мені у візок.

– Бідолахо ти мій, вітер і справді сильний! – закричала місіс Пірібінгл і тут же заметушилася. – Гей, Тіллі, візьми нашого дорогого малюка, а я поки займуся справами. Милий! Так би і зацілувала його. Годі! Іди, песику! Іди, Боксере, не чіпляйся... Дай мені тільки спочатку приготувати чай, Джоне, а потім я допоможу тобі з посилками не гірше за клопітку бджілку. „Як маленька бджілка...” і так далі, пам’ятаєш, Джоне, цю пісню? А ти вивчив напам’ять „Маленьку бджілку”, коли ходив до школи, Джоне?

– Не зовсім, – відповів Джон. – Якось раз я її мало не вивчив. Але в мене, звичайно, все одно нічого б не вийшло.

– Ха-ха-ха! – засміялась Крихітка. Сміх у неї був дуже веселий; ви такого ніколи й не чули. – Який ти в мене миленький, славний дурнику!

Анітрохи не спростовуючи цього твердження, Джон вийшов із дому постежити за тим, щоб хлопчик, який носився з ліхтарем у руках, мов блукаючий вогник, перед вікном і дверима, краще подбав про коня, такого товстого, що ви не повірите, якщо я покажу вам його мірку, і такого старого, що день його народження загубився в темряві століть. Боксер, відчуваючи необхідність приділити увагу всій сім’ї, загалом і неупереджено розподілити її між усіма членами, то вривався до будинку, то вибігав надвір із дивною мінливістю. Уривчасто гавкаючи, він то носився навколо коня, якого чистили біля входу в стайню; то, як дикий, кидався на свою господиню, але раптом зупинявся, показуючи, що це жарт, то несподівано тицявся вологим носом в обличчя Тіллі Слоубой, котра сиділа в низькому кріслі-качалці біля вогню, так що дівчинка навіть вищала від переляку; то настирливо цікавився дитиною; то, покружлявши перед вогнищем, укладався з таким виглядом, ніби вирішив облаштуватися тут на всю ніч, то знову схоплювався і, задерши крихітний обрубок хвоста, вилітав назовні, немов раптом пригадав, що в нього призначено побачення і треба бігти щодуху, щоб потрапити вчасно!

– Ну ось! Ось і чайник готовий! – сказала Крихітка, метушачись, як дівчинка, яка грає в домашню господиню. – Ось холодна шинка, ось масло; ось хліб із підсмаженої скоринкою і все інше! Якщо ти привіз маленькі посилки, Джоне, ось тобі для них білизняний кошик... Де ти, Джоне? Тіллі, обережно! Ти упустиш нашу любу крихітку у вогонь!

Зауважимо, що хоча міс Слоубой гаряче відкинула це припущення, вона вирізнялася рідкісною і дивовижною здатністю наклепати на малюка різні біди та з властивою їй холоднокрівністю не раз загрожувала його молодому життю. Вона була така миршава й пряма, ця молода дівчина, що сукня висіла на її плечах, мов на вішалці, і постійно загрожувала з них зісковзнути. Костюм її був чудовий тим, що з-під нього незмінно стирчало якесь фланелеве одіяння дивного покрою, а в дірці на спині виднівся корсет або якась шнурівка тьмяно-зеленого кольору. Міс Слоубой вічно ходила з роззявленим ротом, захоплюючись усім на світі, і, крім того, постійно захоплено споглядала за досконалістю своєї господині і її малюка, так що, коли вона й помилялася часом у своїх судженнях, то ці невдачі рівною мірою стосувалися і її серця, і голови; і хоча це не приносило користі голівці дитини, яка часто вдарялася об двері, комоди, сходові поручні, стовпчики ліжок та інші чужі їй предмети, все

ж невдачі Тіллі Слоубой були тільки закономірним наслідком її гріху зачудування при думці про те, що з нею так добре поводяться і що вона живе в такому затишному будинку. Треба сказати, що про матусю й татуса Слоубой не було жодних відомостей, і Тіллі виховувалася на кошти громадської благодійності як підкидьок, а це слово сильно відрізняється від слова „улюбленець” і за своїм звуковим складом, і за значенням.

Якщо б ви тільки бачили маленьку місіс Пірібінгл, коли вона поверталася додому разом із чоловіком, тримаючись за ручку білизняний кошик і всіма силами показуючи, що допомагає його тягти (хоча кошик ніс чоловік), це порадувало б вас майже так само, як тішило його. Мабуть, це сподобалося навіть цвіркунові, – так мені принаймні здається; у всякому разі, він знову почав стрекотати з великим завзяттям.

– Ну і ну! – промовив Джон, за звичаєм розтягуючи слова. – Нині ввечері він розвеселився, як ніколи.

– І він обов’язково принесе нам щастя, Джоне! Так завжди бувало. Коли за вогнищем заведеться цвіркун, це гарна прикмета!..

Ернст-Теодор-Амадей Гофман
Лускунчик і мишачий король (уривок)²⁸

...А насправді Марі тому не хотіла йти від ялинки, що побачила там те, чого раніше не помічала. Коли Фріц забрав своїх гусарів, які вишикувалися під самим віттям, на видноті опинився прецікавий маленький чоловічок, що стояв тихо й скромно, немов спокійно чекав, коли надійде його черга. Чоловічок таки справді був прецікавий, хоч не вдався ані зростом, ані поставою, – трохи задовгий кремезний тулуб не дуже пасував до коротких, тоненьких ніжок, і голова теж була завелика. Одне слово, чоловічок був не вельми вродливий, зате надолужував на вбранні: зразу було видно, що він освічений і має добрий смак. Він був одягнений у гарний, бузкового кольору доломан²⁹ із білими позументами й гудзиками і в гусарські рейтузи, а такі чобітки, як у нього, навряд чи доводилося коли взувати будь-якому студентові або й офіцерові. Вони так щільно облягали його тендітні ніжки, наче були намальовані на них. Смішно було тільки, що він на такий ошатний костюм та накинув тісний, лубкий, достоту дерев’яний плащ, а на голову натяг незугарну шапочку, наче в рудокопа. „Але ж хрещений он теж носить такий плащ, що страшно глянути, й не кращу шапку, – подумала Марі, – а сам який милий!” І все ж таки їй здавалося, що, якби навіть хрещений одягся так ошатно, як цей чоловічок, він не був би такий гарний. Маленький чепурун сподобався їй з першого погляду. Та аж тепер, добре приглянувшись до нього, вона помітила, що в нього ще й на диво добродушне обличчя. Ясно-зелені, витрішкуваті очі аж світилися ласкою і привітністю. Дуже личила чоловічкові й біла гарно причесана ватяна борода –

²⁸ Переклад Є. Поповича.

²⁹ Доломан – парадна куртка гусарів.

завдяки їй ще дужче впадала в око мила усмішка, що цвіла на його червоних устах.

– Ох, – вигукнула нарешті Марі, – ох, любий тату, а чий той чоловічок, що стоїть там під ялинкою?

– Отой? – перепитав батько. – Той чоловічок, люба доню, добре попрацює для всіх вас, він буде справно лускати вам найтвердіші горіхи. І він так само буде Луїзин, як твій чи Фріців.

Батько обережно взяв чоловічка з-під ялинки, підняв угору його дерев'яний плащ – і ти ба, чоловічок зразу широко роззявив рота і блиснув двома рядками гострих зубів. Батько звелів Марі покласти йому в рот горіха, і чоловічок – лусь! – розлущив його, на стіл упала шкаралупка, а на долоні в дівчинки опинилося солодке зернятко.

Тепер уже всі зрозуміли, і Марі так само, що цікавий чоловічок походив із роду Лускунчиків і робив те, що споконвіку робили його предки.

Батько сказав:

– Я бачу, Марі, що тобі Лускунчик сподобався найдужче, тому ти будеш доглядати й берегти його, хоч, як я вже сказав, Луїза й Фріц мають таке саме право користуватися його послугами.

Марі аж скрикнула з радощів. Вона миттю взяла Лускунчика на руки й заходилася лускати горіхи – але вибирала найменші, щоб йому не доводилось так широко роззявляти рота, бо, правду сказати, це йому не дуже личило.

До Марі підійшла Луїза й зажадала, щоб Лускунчик і їй налускав горіхів, що він і зробив, та ще й, мабуть, з великою приємністю, бо весь час приязно усміхався.

Тим часом Фріцові набридло муштрувати своїх гусарів та їздити верхи на гнідому. Він почув, як весело сестри лускають горіхи, підбіг до них і зареготав, побачивши кумедного чоловічка. Він також захотів горіхів, і Лускунчик почав переходити з рук в руки, безперестанку то роззявляючи, то стуляючи рота. Фріц вибирав найбільші і найтвердіші горіхи, аж раптом – лусь! – у Лускунчика випали три зуби, а вся спідня щелепа відвисла, мов нежива.

– Ох, сердешний мій Лускунчику! – зойкнула Марі й забрала його від Фріца.

– Нездара! – сказав Фріц. – Який із нього Лускунчик, коли він не має порядних зубів. Дай його сюди, Марі! Хай лускає мені горіхи, поки не поламає всі зуби, навіть щелепи! Так йому й треба, ледащові!

– Ні, ні, – заплакала Марі, – я тобі його не віддам! Глянь, як він жалібно дивиться на мене й показує мені свій покалічений ротик! Бідолашний мій Лускунчику! А ти, Фріце, не маєш серця – б'єш своїх коней і посилаєш на смерть солдатів.

– Так і треба, нічого ти не розумієш, – сказав Фріц. – А Лускунчик так само мій, як і твій, віддай його мені!

Марі заплакала ще дужче й швиденько закутала Лускунчика у свій носовичок. Підійшли батьки з хрещеним, і той, на превеликий жаль Марі, став на бік Фріца. Але батько сказав:

– Я доручив Марі доглядати Лускунчика, і, бачу, він тепер особливо потребує її догляду. Тож надалі він цілком переходить під її опіку, і хай ніхто не втручається в те, що вона робить. Між іншим, мене дуже дивує Фріц, який вимагає від покаліченого на службі, щоб він і далі виконував свої обов'язки. Як добрий полководець, він мав би знати, що пораненого ніколи не залишають у лаві.

Геть присоромлений, Фріц перестав цікавитись горіхами та Лускунчиком і тихенько вшився на другий кінець столу, де його гусари, виставивши, як належить, охорону, розташувалися на ніч.

Марі познаходила зуби, що випали в Лускунчика, підв'язала йому щелепу гарненькою білою стрічкою, яку відчепила від своєї сукенки, і ще дбайливіше закутала його в носовичок. Бідолаха, видно, був дуже наляканий, бо аж зблід. Так Марі тримала його на руках, заколисуючи, як малу дитину, і водночас розглядала чудові малюнки в книжці, що лежала серед багатьох інших сьогоднішніх подарунків. Хоч вона ніколи ні на кого не сердилася, та тепер була сердита на хрещеного за те, що він цілий вечір сміявся з неї і все питав, навіщо вона панькається з таким бридким малим невдахою.

Раптом Марі пригадала, як вона, тільки-но побачивши малого чоловічка, порівняла його з Дросельмаєром. І вона поважно сказала:

– Хтозна, дядечку Дросельмаєре, чи ви були б такі гарні, як мій любий Лускунчик. Навіть якби вичепурились так, як він, і взули такі чудові чобітки.

Марі не зрозуміла, чому батько й мати зареготали і чому в старого радника суду почервонів ніс і він перестав сміятися. Мабуть, на те були якісь особливі причини.

Ганс-Хрiстiан Андерсен

*Русалочка*³⁰

Далеко, у відкритому морі, вода зовсім синя, наче пелюстки волошок, і прозора, наче скло, – проте й глибоко там! Жоден якір не дістане дна. Багато дзвіниць довелось би поставити одна на одну, щоб верхня могла виднітися з води. Внизу, на самісінькому дні, живуть русалки.

Не подумайте, що там, на дні, лише голий білий пісок, – ні, там ростуть дивовижні дерева й квіти, з такими гнучкими стеблинами та листям, що вони ворухаться, як живі, при найменшому русі води. Риби, великі й маленькі, мелькають між гіллям, зовсім так, як у нас у повітрі пташки. У найглибшому місці стоїть палац морського царя. Стіни його з коралів, а великі гостроверхі вікна з найпрозорішого янтарю, а дах з черепашок, які відкриваються і закриваються від припливу та відпливу. Це дуже красиво, тому що всередині кожної черепашки лежить сяюча перлина, навіть єдина з них була б багатою оздобою в короні королеви.

Морський, цар давно уже овдовів, і хазяйством відала стара мати, жінка розумна, але дуже горда своїм високим походженням, вона носила на хвості

³⁰ Переклад О. Іваненко.

цілу дюжину устриць, тоді як інші знатні дами мали право носити лише по шість.

Проте вона заслуговувала всіляких похвал, особливо тим, що дуже любила своїх маленьких внучок, морських царівен, і піклувалася про них. Їх було шестеро, прегарних дівчаток, але кращою за всіх була наймолодша. Вона була ніжна і прозора, немов пелюстка троянди, з очима синіми, ніби глибоке море; але, як і інші русалочки, не мала ніг, і тіло її закінчувалося риб'ячим хвостом.

Цілісінький день царівни бавилися у величезних залах палацу, де на стінах росли живі квіти.

У розчинені янтарні вікна запливали риби, як у нас інколи до кімнати залітають ластівки; риби підпливали до маленьких царівен, їли з їхніх рук і дозволяли пестити себе.

Навколо палацу був великий сад з вогненно-червоними і темно-блакитними деревами. Листя і гілля на них весь час коливалося, і плоди сяяли, наче золото, а квіти – як палаючі вогні. Земля була послана дрібним-дрібним піском, ледь блакитним, як сірчане полум'я. І скрізь на морському дні все мало ледь блакитний відблиск, – можна було подумати, що ти стоїш не на морському дні, а десь високо в повітрі, і вгорі і під ногами – скрізь небо. У безвітря можна було навіть побачити сонце; воно здавалося пурпуровою квіткою, з чашечки якої ллються струмені світла.

Кожна з маленьких царівен мала своє містечко в саду, де могла копати і саджати квіти, які хотіла. Одна зробила собі грядочку квітів у вигляді кита, другій заманулось, щоб її грядка була схожа на маленьку морську русалку, а наймолодша зробила свою грядку круглою, як сонце, і посадила на ній такі ж, як воно, червоногарячі квіти.

Дивною дитиною була ця русалочка – така тиха, задумлива... Сестри її захоплювалися різними дивовижними речами, які потрапляли сюди з розбитих кораблів, а вона, крім своїх палаючих червоних квітів, схожих на сонце, поставила в своєму куточку лише одну прекрасну мармурову статую. Це був чудовий хлопчик з білого чистого мармуру, що опинився на дні моря з якогось загиблого корабля. Вона посадила коло статуї рожево-червону плакучу вербу, верба чудесно розрослась; гілля її звішувалось через статую і хилилось на блакитний пісок. А тінь від гілля здавалася фіалковою і теж хиталася, – здавалось, верхів'я і коріння ніби бавляться і цілуються одне з одним.

Не було більшої втіхи для русалочки, як слухати про життя людей там, нагорі. Стара бабуся мусила розповідати їй усе, що тільки знала про кораблі, міста, про людей, про тварин. Найбільше подобалось русалочці і дивувало її, що квіти на землі пахнуть – не те що тут, у морі! – що ліси там зелені, а риби, які живуть на деревах, так дзвінко і добре співають. Бабуся називала рибами пташок, інакше внучки не зрозуміли б її, адже вони ніколи не бачили пташок.

– Коли вам мине п'ятнадцять років, – казала бабуся, – вам теж дозволять впливати на поверхню моря, сидіти при світлі місяця на скелях і дивитися на величезні кораблі, що пропливатимуть мимо, ви побачите ліси й міста.

Саме цього року старшій царівні минав п'ятнадцятий рік. Іншим сестрам – а вони йшли одна по одній – доводилося ще чекати, і найдовше наймолодшій –

цілих п'ять років, поки можна буде підійматися з морського дна і дивитися, що робиться на землі. Кожна з них обіцяла розповісти сестрам про те, що найбільше сподобається їй у перший день.

Адже їм не досить було тільки розповідей бабусі – їм хотілося так багато знати!

Та ніхто з них так пристрасно не жадав виплисти швидше на поверхню моря, як наймолодша, тиха, задумлива русалочка, якій доводилося чекати довше за всіх.

Скільки ночей простояла вона коло відчиненого вікна і дивилася вгору крізь морську блакить, де ворушили своїми плавцями і хвостиками риби! Вона могла бачити місяць і зірки. Правда, крізь воду вони здавалися досить блідими, проте далеко більшими, ніж здаються нашим очам.

А якщо інколи над нею линула наче темна хмара, вона знала-це пливе або кит, або корабель з багатьма людьми, їм, звичайно, і на думку не спадало, що під ними, на морському дні, стоїть маленька прекрасна русалочка і простягає до них свої білі ручки.

Нарешті, старшій царівні сповнилось п'ятнадцять років, і їй дозволили піднятися на поверхню моря.

Коли вона повернулась – оповіданням не було краю. Але найкраще – сказала вона – плисти при світлі місяця на піщаному відмілі і милуватися великим містом на березі. Там, ніби сотні зірочок, горять вогні, чути музику, гомін людей, гуркіт екіпажів, там височать гостроверхі вежі, лунають дзвони. Так, саме тому, що їй не можна було туди потрапити, це її вабило найсильніше.

О! Як слухала ці оповідання наймолодша сестра! Пізно увечері, стоячи біля відчиненого вікна і дивлячись крізь блакитно-темну воду, вона тільки й думала про велике місто з усім його гомоном, рухом, і їй здавалося навіть, що вона чує дзвін.

Наступного року і друга сестра одержала дозвіл піднятися з води нагору і плавати, де схоче. Вона виринула в ту мить, коли заходило сонце, і знайшла, що прекраснішого за це видовище не може бути. Усе небо сяяло, немов розтоплене золото, – розповідала вона, – а хмари – о, вона навіть не могла описати словами їхню красу! Пурпурові, фіолетові, вони швидко пливли в небі, але ще швидше, ніж хмари, до сонця летіла, ніби довгий білий серпанок, зграя диких лебедів. Русалочка теж попливла до сонця, але воно поринуло в море, і рожевий відблиск згас на морській поверхні і на хмарах.

Минув ще рік, і впливла третя сестра. Вона була найсміливішою з усіх, тому попливла й широку ріку, що впадала в море. Вона побачила чудові зелені пагорки, вкриті виноградом. Замки і палаци виглядали з прекрасних лісів. Вона чула, як співали пташки, а сонце так сяяло і пекло, що русалка мусила часто поринати в воду, щоб освіжити своє палаюче личко. В невеликій бухті русалка помітила зграйку маленьких людських дітей. Зовсім голенькі, вони бігали і плескалися в воді. Русалка хотіла погратися з ними, але вони злякалися і втекли, а замість них прибїгла маленька чорна тваринка, це був собака. Раніше русалка ніколи не бачила собак – собачка так грізно гавкав, що русалка від страху швидше попливла знову у відкрите море.

Але ніколи вона не могла забути чудові ліси, зелені пагорки і гарнесеньких діток, які могли плавати в воді, хоча у них і не було риб'ячого хвоста.

Четверта сестра не була такою сміливою. Вона трималася посередині у відкритому морі і розповідала, що це найкраще! Куди не поглянь, на багато миль навколо море, а небо – ніби перевернутий скляний купол. Вона бачила й кораблі, але тільки здаля, вони здавалися їй чайками, навколо бавилися веселі дельфіни, а величезні кити пускали воду з ніздрів, і здавалося, що навколо б'ють сотні фонтанів.

Та ось надійшла черга п'ятої сестри, її день народження припав на зиму, і тому вона побачила те, чого не бачили, коли випливали вперше, її сестри. Море було зовсім зеленим, і навколо плавали крижані гори, схожі на величезні перлини, тільки далеко вищі, ніж найвищі дзвіниці, збудовані людьми. Гори були найвигадливіших форм і сяяли, як діаманти. Русалка сіла на найвищу, і всі моряки перелякано обходили цю гору, де сиділа вона: а вітер розвівав її довге волосся.

Та надвечір небо затяглось хмарами, замиготіла блискавка, загримів грім, а зчорніле море підносило високо і кидало вниз крижані брили, і вони горіли в червоному світлі блискавок. На всіх кораблях згортали вітрила. Люди металися від жаху. А русалка сиділа спокійно на плавучій крижаній горі і дивилась, як вогневі блискавки зигзагами борознили небо і падали в море.

Взагалі кожна з сестер, яка тільки випливала вперше, була в захопленні від усього нового і, як здавалось їм, прекрасного.

Але, ставши дорослими і одержавши дозвіл плавати скрізь, де хотіли, дівчата швидко звикли до всього і були вже байдужі до того, що бачили. Місяць згодом вони казали, що скрізь добре, але дома найкраще.

Часто увечері всі п'ятеро сестер бралися за руки і випливали зграйкою на поверхню моря. Чудові голоси були у них, таких не буває у людей. І коли здіймалася буря і кораблям загрожувала небезпека, русалки підпливали до них і співали солодко-солодко про те, як прекрасно на морському дні, і просили моряків не боятися спуститися туди до них. Але моряки не могли розібрати слів, їм здавалося, то шумить буря. Та однаково вони не могли б побачити усієї краси на дні морському, адже, коли корабель гине, люди тонули і вже мертвими припливали до палацу морського царя.

Вечорами сестри рука в руку підіймалися над водою, а найменша русалочка лишалась сама-самісінька, дивилась їм услід, і здавалося, їй дуже хотілося заплакати, але ж у русалок нема сліз, і через це сумувати їм ще важче.

– Ох, коли б мені вже було п'ятнадцять років, – казала вона. – Я знаю, я дуже полюблю той верхній світ і людей, які живуть там.

Нарешті, і їй минув п'ятнадцятий рік.

– От і тебе виростили, – сказала їй бабуся, стара королева-вдова. – Йди сюди, я причепурю тебе так само, як і твоїх сестер. – І вона одягла на голівку русалочці вінець з білих лілей. Кожна пелюстка лілеї була половинкою перлини, потім стара наказала восьми великим устрицям причепитися до хвоста царівни – щоб усі знали про її високе походження.

– Мені боляче від них! – сказала маленька русалочка.

– Що ж, для краси варто потерпіти, – мовила стара. О! З якою охотою скинула б русалочка з себе усі ці розкішні убори і важкий вінець. Червоні квіти з її садка личили б їй далеко більше, та що поробиш!

– Прощайте, – мовила вона і легко та плавно, наче бульбашка, піднялася з води нагору.

Сонце тільки-но зайшло, коли вона підвела голову над водою, але хмари ще палали пурпуром і золотом, і в блідому рожевому небі засвітилася вечірня зірка, така ясна та прекрасна. Повітря було м'яке й свіже, а море зовсім спокійне.

Неподалечку стояв великий корабель з трьома щоглами, один лише парус здіймався вгору – адже не було навіть маленького вітерцю, і скрізь на вантах та реях сиділи матроси. З корабля лунали музика і співи, а коли звечоріло і стало зовсім темно, корабель засвітився сотнями різнобарвних ліхтариків, – здавалося, в повітрі замаяли прапорці всіх націй.

Русалочка підпливла до самої каюти, і коли хвиля підносила її вгору, вона могла зазирнути в прозоре віконце. У каюті зібралось багато пишно вбраних людей, але найкращим був молодий принц з великими чорними очима. Йому, певне, було не більше шістнадцяти років. В той день святкували його народження, тому на кораблі і було так весело та розкішно. Матроси танцювали на палубі, а коли туди вийшов юний принц, сотні ракет знялися в повітря, і стало ясно, як удень. Русалочка дуже злякалась і пірнула в воду, але швидко знову вистромила голівку, і їй здалось, ніби зірки падають до неї з неба.

Ніколи не бачила вона таких вогнених забав: великі сонця крутились навколо, чудові вогненні риби злітали в саме повітря, і все це відбивалось в прозорому тихому морі. На кораблі так було світло, що видно було найменший канат і, звичайно, людей! О! Який гарний був молодий принц! Він тиснув людям руки, сміявся, а музика все лунала й лунала тієї чудової ночі.

Було вже пізно, а русалочка все не могла відвести очей від корабля і прекрасного принца. Різнобарвні ліхтарики погасли, ракети вже не здіймалися в повітря, не гриміли постріли з гармат, тільки глибоко в морі гуло й стугоніло.

Русалочка сиділа на хвилі і гойдалася вгору та вниз, заглядаючи весь час у каюту.

Та от корабель набрав ходу, вітрила напиналися одне за одним. Хвилі дужчали. Надходили великі чорні хмари, вдалині спалахнула блискавка.

О! Насувала страшна негода! Матроси кинулись згортати вітрила. Великий корабель хитало в оскаженілому морі, вода здіймалася, наче величезні чорні гори, що от-от впадуть на щогли. Корабель пірнав, як лебідь, між високими горами і виринав знову на хвилях, що громадилися над ним. Русалочці все це здавалось веселою прогулянкою, але моряки почували себе інакше. Корабель скрипів і тріщав, дошки гнулися від сильних ударів хвиль. Море кинулось на хоробрий корабель, грот-щогла зламалась посередині, наче очеретинка, корабель ліг на бік, і вода полилась в трюм. Лише тепер русалочка зрозуміла небезпеку, їй і самій треба було бути обережною між балок та уламків корабля, що плавали на воді.

На одну мить стало зовсім темно, нічогісінько не було видно, а потім знов спалахнула блискавка, і русалочка пізнала всіх людей на кораблі; кожен рятувався, як міг. Та вона шукала очима тільки принца. Коли корабель зовсім розвалився, вона побачила, як принц тоне в глибокому морі. Спочатку вона навіть зраділа, що він спускається до них, та згадала, що люди не можуть жити в воді, і він припливе мертвим до палацу її батька. Ні! Він не повинен вмерти! Вона попливла між балок та дощок, зовсім забувши, що вони можуть її розчавити. Русалочка то поринала глибоко в воду, то підіймалася високо над хвилями. Та от, нарешті, вона наздогнала принца.

Він майже зовсім знесилів і не міг більше плисти в бурхливому морі. Його руки і ноги почали слабнути, прекрасні очі закрилися, він би вмер, коли б не з'явилась русалочка. Вона підвела його голову над водою і здалася з ним на волю хвиль – хай несуть їх обох, куди хочуть.

На ранок лиха негода минула, та від корабля не лишилось ані трісочки. Сонце підвелось з води червоне, сяюче, і його проміння ніби повертало щокам принца їхню живу фарбу. Але очі лишалися заплющеними.

Русалочка поцілувала високе гарне чоло, відкинувши з нього волосся, їй здалось, що принц схожий на мармурового хлопчика в її садку, вона поцілувала його ще раз, палко бажаючи, щоб він лишився живим.

Нарешті, вона побачила перед собою тверду землю, високі блакитні гори, вершини яких вкриті були сліпучо-білим снігом, неначе спочивала там згряя лебедів.

Коло самого берега росли чудові зелені ліси, а трохи вище виднілась якась будівля – чи то церква, чи монастир, русалочка не знала, що то. В саду росли лимони і помаранчі, а коло брами височіли пальми. Море утворило тут маленьку бухту, зовсім тиху, але дуже глибоку.

Туди, просто до скельки, на якій лежав білий, нанесений водою пісок, підпливла русалочка з прекрасним принцом. Вона поклала його на пісок, дбайливо піднявши йому голову так, щоб її гріло сонячне проміння.

В цей час задзвонили дзвони у великому білому будинку і в сад вийшло багато молодих дівчат. Тоді русалочка відпливла далі, сховалась за камінням, що стирчало з води, і покрила собі волосся і груди морським шумовинням. Тепер ніхто не міг би розгледіти її личка. Звідти вона почала стежити, що станеться з її бідним принцом.

Незабаром до нього підійшла молоденька дівчина. Вона спочатку дуже злякалась, та лише на одну мить, а тоді покликала багато людей, і русалочка побачила, що принц прийшов до пам'яті і усміхнувся всім навколо. Тільки їй не усміхнувся він, бо не знав, що це вона врятувала йому життя.

Їй стало дуже сумно, і, коли принца відвели у великий будинок, вона, зажурена, опустилася під воду і повернулась до батьківського палацу.

Завжди була русалочка тихою та задумливою, а тепер стала ще мовчазнішою. Сестри розпитували, що вона побачила, коли вперше випливла нагору, та маленька русалочка нічого не розповідала їм.

Часто вранці і ввечері припливала вона до того місця, де лишила принца, бачила, як дозріли фрукти в садах і їх зірвали, бачила, як танув білий сніг на

вершинах гір, але принца не бачила і щоразу, повертаючись додому, ставала ще сумнішою. Тільки одна втіха була у неї – сидіти в своєму маленькому садку, оповивши ніжними руками мармурову статую, схожу на принца. Русалочка вже не піклувалась про свої квіти, і вони розрослися, ніби в глушині, по всіх стежках, їхні довгі стебла та листя переплелися з гіллям дерев, і в садку стало зовсім темно. Нарешті, вона не могла вже витримати і розповіла про все одній з сестер; одразу узнали про це і інші сестри, а втім, не тільки вони самі, а ще дві-три русалки, які про це нікому не сказали, крім своїх найближчих подруг. Одна з русалок знала дещо про принца – вона також бачила свято на кораблі, знала, звідки принц і навіть де його королівство.

„Ходімо, сестричко!” – мовили інші царівни і, обнявшись, попливли до того місця, де, як розповідали, стояв замок принца.

Палац був збудований з ясно-жовтого блискучого каменю з широкими мармуровими сходами, які спускалися просто до води. Розкішні визолочені куполи височіли над дахом, і між багатьма колонами навколо всього будинку стояли мармурові статуї. Вони здавалися зовсім живими.

Крізь прозоре скло високих вікон видно було шовкові завіси та килими, а всі стіни були прикрашені такими чудовими картинами, що дивитися на них було насолодою. Посередині великого залу бив фонтан, і його бризки здіймалися високо до дзеркального купола, крізь який сонячне проміння падало на воду і на чудові рослини, що росли в басейні.

Тепер знала русалочка, де живе принц, і часто ввечері і вночі припливала сюди сама. Вона підпливала до землі далеко ближче, ніж будь-хто з сестер, і навіть наважувалась пропливати вузьким каналом під розкішний мармуровий балкон, що кидав на воду довгу тінь. Тут вона сиділа подовгу і дивилась на молодого принца, а він гадав, що сидить сам у місячному сяйві.

Вона бачила, як інколи вечорами принц катався з музикантами в розкішному човні, прикрашеному прапорами. Русалочка виглядала з зеленого очерету, вітер розвівав довгий сріблясто-білий серпанок, і коли б її хто побачив, подумав би, що це лебідь розпустив свої крила.

Часто ночами, коли рибалки з смолоскипами виходили в море по рибу, вона чула стільки хорошого про принца. Вона раділа, що врятувала йому життя, коли його напівмертвого кидало на хвилях. Русалочка згадувала, як міцно пригорнула вона його голову до своїх грудей і як ніжно його поцілувала.

А він нічого не знав про це, і навіть приснитися вона йому не могла.

Все дужче й дужче починала русалочка любити людей, все сильніше й сильніше тягнуло її до них, тому що їхній світ здавався їй далеко більшим, ніж морський.

Вони могли на своїх кораблях перепливати моря, підніматися на високі гори аж під самісінькі хмари, і земля, якою володіли вони, простягалась з своїми лісами, полями ген-ген далеко, куди далі, ніж сягало її око. Багато про що хотіла вона дізнатись, але сестри не могли дати їй ніякої відповіді. Тоді русалочка звернулася до старої бабусі, яка знала добре „вищий світ”, як вона вірно називала землю над водою.

– Якщо люди не тонуть, – питала русалочка, – вони можуть жити вічно? Чи мусять вмирати, як і ми тут, у морі?

– Так, – відповідала стара. – Вони також вмирають, і їхнє життя ще коротше за наше. Ми можемо прожити триста років, але, коли перестаємо існувати, ми перетворюємось у морське шумовиння. Ми не маємо навіть могил наших рідних. Ми, як зелений очерет, – його зріжуть, і він не зазеленіє знову.

– Я віддала б усі свої сотні років, щоб тільки один день побути людиною, – мовила зажурено русалочка.

– Про це ти не повинна думати! – сказала стара. – Нам тут краще, і ми далеко щасливіші, ніж люди там, нагорі.

– Невже нічого не можна зробити, щоб бути людиною? – спитала русалочка.

– Ні, – відповіла стара. – Тільки тоді це можливо, якщо хтось з людей полюбить тебе так, що ти станеш йому дорожчою за батька й матір, якщо всі думки, все серце віддасть тобі і попросить священика з'єднати ваші руки на знак вічної вірності. Але цьому ніколи не бути. Те, що тут, у морі, є красивим – твій риб'ячий хвіст – там, на землі, вважають бридким. Адже вони не розуміються на красі. На їхню думку, щоб бути гарною, треба обов'язково мати дві незграбні підпорки – ноги, як вони називають.

Русалочка глибоко зітхнула і сумно подивилась на свій риб'ячий хвіст.

– Будеш жити і радіти, – сказала стара. – Погуляємо, повеселимося досхочу за ці триста років, що дано нам прожити. Це, справді, не малий час; потім – відпочити буде приємно після смерті. Сьогодні увечері у нас великий бал!

Увечері було виключно розкішне. Нічого схожого ніколи не буває на землі. Стіни і стеля великого танцювального залу були з товстого, але прозорого скла. Сотні велетенських черепашок, рожево-червоних та трав'янисто-зелених з блакитними вогниками, стояли рядами вздовж стін. Вогники освітлювали весь зал і, проникаючи крізь стіни, осявали й море. Можна було бачити безліч риб, великих і маленьких, які підпливали до скляних стін. На одних рибах блищала червона луска, на інших вона сяяла золотом і сріблом.

Посередині зали дзюрчав широкий струмінь, і на ньому танцювали водяні та русалки під власний чудовий спів. Люди на землі не мають таких прекрасних голосів.

Русалочка співала краще від усіх. Всі їй плескали в долоні. І на одну мить радість сповнила її серце, адже вона знала, що кращого голосу нема ні в кого – ні на землі, ні у воді. Але незабаром згадала знову про той верхній світ – вона не могла забути прекрасного принца. Русалочка непомітно вислизнула з батьківського палацу і, в той час коли там танцювали й співали, сіла зажурена в своєму маленькому садку. Крізь воду до неї долинали звуки валторни, і вона думала: „От, напевне, він знову катається там, нагорі, він, якого я люблю більше за батька й матір, він, про якого всі мої думки і в руки якого я віддала б усе щастя мого життя. Я б на все наважилась заради нього! Поки мої сестри танцюють у батьківському палаці, я попливу до морської відьми. Я завжди боялась її, але, може, вона мені щось порадить і допоможе”.

І русалочка попливла з свого садка до бурхливого виру, за яким жила відьма. Вона ніколи раніше не плавала по цій дорозі. Тут не росло жодної квітки, навіть морської трави, був тільки голий сірий пісок.

Пісок стелився аж до самого коловороту, де вода крутилася, зовсім як коло шумливого млинарського колеса, і все, що стрічала на шляху, тягла глибоко на дно.

Через цей бурхливий вир мусила переплисти русалочка, щоб потрапити у володіння відьми. Ще треба було проминути великий шматок, вкритий гарячим пузирчастим мулом. Відьма звала це місце своїм торф'яним болотом. За ним, серед надзвичайного химерного лісу, стояв дім відьми. Всі дерева і кущі були поліпи – напівтварини, напіврослини. Здавалося, стоголові змії росли з землі. Гілки були довгими, слизькими руками з пальцями, що вигинались, наче черв'яки. Поліпи ворушили кожним суглобом від коріння до вершечка. Все, що потрапляло до них по дорозі, вони міцно хапали своїми щупальцями і вже більше не випускали.

Русалочка зупинилась, її серце стукотіло від страху, вона ладна була повернути, але тут згадала про принца, і це надало їй мужності. Вона міцно зав'язала над головою своє довге легке волосся, щоб поліпи не могли зачепити його, схрестила обидві руки на грудях і попливла так швидко, як тільки може плавати риба в воді, між страшними поліпами, які простягали за нею свої слизязві руки й пальці. Вона побачила, як кожен, наче залізними кліщами, тримає все, що вдавалося йому схопити. Вони тримали білі кістяки людей, які потонули, корабельні рулі, ящики, кістяки тварин і навіть маленьку русалочку, яку вони спіймали і задушили – це було настрашнішим!

Та от вона опинилась на широкій болотяній лісовій галяві, де вовтузились і перекидались великі жирні водяні вужі, показуючи свої противні світло-жовті черева.

Посеред галяви стояв дім, збудований з білих людських кісток. Тут же сиділа сама морська відьма і годувала з рота жабу, як люди годують цукром маленьких канарочок.

Бридких, жирних водяних вужів вона називала своїми милими курчатками і дозволяла їм повзати на своїх грудях.

– Я знаю вже, чого ти хочеш, – мовила морська відьма. – Дурницю ти надумала! Та, проте, хай буде за твоїм бажанням тобі ж на біду, моя прекрасна царівно! Ти хотіла б позбутися свого риб'ячого хвоста і замість нього мати дві підпірки, як у людей, і ходити, для того щоб молодий принц полюбив тебе! – При цьому відьма голосно і противно засміялась, аж змії і жаби скотилися з її грудей додолу і почали там вовтузитися.

– Ти якраз прийшла своєчасно, – вела далі відьма. – Завтра, після того як сонце зійде, я б уже не могла допомогти тобі раніше, ніж через рік. Я приготую тобі один напій, до сходу сонця ти попливеш з ним на землю, сядеш на березі і вип'єш його. Тоді твій хвіст подвоїться і перетвориться, як скажуть люди, в дві чарівні ніжки. Але тобі буде боляче, тобі здаватиметься, ніби гострий ніж ріже тебе наскрізь. Кожен, хто погляне на тебе, казатиме, що ти найчудовіше людське створіння, яке тільки він бачив. Ти збережеш свою легку ходу, жодна

танцівниця не ступатиме так плавно, як ти, але при кожному кроці, який ти зробиш, тобі здаватиметься, ніби ти ходиш по гострих ножах і ніби твої ноги обливаються кров'ю. Якщо згодна ти перетерпіти все, я допоможу тобі.

– Згодна, – мовила русалочка тремтячим голосом і подумала про принца.

– Але знай, – сказала відьма, – як тільки ти приймеш людський вигляд, ти вже ніколи не зможеш бути знову русалкою! Ти вже ніколи не поринеш глибоко в воду до своїх сестер і до батьківського палацу. І коли принц не полюбить тебе дужче за батька і матір, так, що всі думки його будуть з тобою, і священник не з'єднає ваші руки, щоб ви були чоловіком і жінкою, першого ж ранку, коли він одружиться з іншою, твоє серце розіб'ється і ти станеш морським шумовинням.

– Я згодна, – сказала маленька русалочка і зблідла, як смерть.

– Але ти повинна і мені заплатити, – мовила відьма, – і я хочу недешево! У тебе чарівний голос тут, на дні морському, і ти гадаєш зачарувати ним принца, але цей голос ти повинна віддати мені. Я хочу мати за мій дорогоцінний напій найкраще, чим ти володієш. Адже я мушу наточити тобі в напій власну кров, щоб цей напій був гострим, як двосічний ніж.

– Але, якщо ти забереш мій голос, – сказала маленька русалочка, – що ж тоді лишиться у мене?

– Твоє чудове личко, – відповіла відьма, – твоя легка хода, твої промовисті очі, якими ти можеш зачарувати людське серце. Ну що, ти вже втратила сміливість? Висунь свій маленький язичок, я відріжу його як плату, і ти одержиш міцний напій.

– Хай буде так! – мовила русалочка, і відьма поставила казан, щоб зварити своє чар-зілля.

– Охайність – перше за все! – сказала вона і витерла казан зміями, зв'язавши їх жмутом. Потім вона роздряпала сама собі груди, і її чорна кров закапала в казан.

Дим приймав найхимерніші форми, навіть страшно було дивитися. Щомиті відьма кидала в казан нові речі, і коли він закипів, здавалося, що то плаче крокодил. Нарешті, зілля зварилося, воно було як найчистіша вода.

– Ось тобі! – сказала відьма і відрізала маленькій русалочці язик. І русалочка стала зовсім німою, не могла ні розмовляти, ні співати.

– Якщо поліпи захочуть схопити тебе, коли ти повертатимешся лісом, – сказала відьма, – бризни на них однією краплиною з твого напою, і їхні руки та пальці розлетяться на тисячі шматків.

Та маленькій русалочці не довелося цього робити. Поліпи самі перелякано сахалися від неї, як тільки помічали напій, він блищав в її руках, немов яскрава зірка.

Отак вона швидко поминула ліс, болото і бурливий вир.

Ось і батьківський палац. Смолоскипи давно погасли у великому танцювальному залі. Всі там спали, але русалочка не наважувалась піти до своїх рідних, тепер вона була німа і хотіла назавжди покинути їх. Здавалось, її серце розривалося від туги.

Вона прослизнула в сад і зірвала по квітці з грядки кожної сестри, послала рукою тисячі поцілунків батьківському палацу і піднялась крізь темне синє море нагору.

Сонце ще не зійшло, коли вона побачила замок принца і допливла до мармурових сходів. Місяць сяяв чудовим світлом. Маленька русалочка випила вогняний густий напій, і їй здалося, ніби двосічний меч простромив наскрізь її ніжне тіло; вона впала непритомна і лежала ніби мертва.

Коли над морем засяяло сонце, русалочка прийшла до пам'яті, відчуваючи гострий пекучий біль. Але перед нею стояв прекрасний молодий принц, не відводячи від неї своїх чорних, як вуглинка, очей. Русалочка опустила свої очі донизу і побачила, що в неї нема вже риб'ячого хвоста, а є дві чудові маленькі білі ніжки. Але русалочка була зовсім гола і тому загорнулась у своє густе довге волосся. Принц спитав, хто вона і звідки прийшла. Русалочка дивилася ніжно, але сумно своїми ласкавими темно-синіми очима. Говорити вона не могла. Тоді принц взяв її за руку і повів у замок.

При кожному кроці їй здавалося, як і казала відьма, ніби вона ступає по гострих голках та ножах, але русалочка охоче терпіла це. Вона ж ішла об руку з принцом, легка, мов повітря, і він, як і всі, милувався її дивною легкою ходою.

Русалочку одягли в дорогі шовкові та муслінові вбрання, вона здавалась найкрасивішою за всіх у замку, але була німою, - не могла ні співати, ні розмовляти. Прийшли прекрасні невільниці, одягнені в шовк і в золото, почали співати перед принцом і його батьками. Одна з них співала особливо добре, і принц заплескав їй в долоні і усміхнувся. Маленькій русалочці стало сумно, вона знала, що вміла співати далеко краще за всіх. „О, коли б він знав, що я, для того щоб бути з ним, віддала назавжди свій голос...” – думала вона.

Потім невільниці почали танцювати під звуки чудової музики. Тут і русалочка підняла свої прекрасні білі руки, підвелась на кінчики пальців і полетіла по залу в надзвичайному танці. Так ще ніхто ніколи не танцював. З кожних рухом її краса ставала ще помітнішою, а її очі промовляли аж до самого серця більше, ніж співи невільниць.

Усі були в захопленні, а найдужче принц, який назвав її своїм маленьким знайденятком. І русалочка танцювала ще і ще, хоча щоразу, коли її ніжки торкалися землі, їй було так боляче, ніби вона ступала по ножах. Принц сказав, що вона завжди мусить бути коло нього, і їй дозволили спати на оксамитній подушці перед дверима його кімнати.

Він наказав зшити їй хлоп'яче вбрання, і вона могла їздити з ним верхи. Вони їздили запашними лісами, де зелене гілля пестило її плечі, а в свіжому листі співали маленькі пташки. Вони сходили на високі гори, і хоча її ніжки обливалися кров'ю і всі це бачили, та вона сміялася і йшла за принцом на такі вершини, де під ними пропливали хмари, наче зграї птахів, що летять в далекі країни.

Дома, в замку принца, вночі, коли всі спали, вона сходила по широких мармурових сходах униз, опускала свої палаючі вогнем ніжки в холодну воду і думала про рідних там, на дні морському.

Якось уночі пропливли там, де вона сиділа над водою, рука в руку, співаючи журливих пісень, її сестри. Вона кивнула їм. Сестри пізнали її і розповіли, скільки суму вона їм всім завдала. Після того щоночі вони відвідували її, і раз навіть, ген удалині, вона помітила стару бабусю, яка вже багато років не піднімалася на поверхню води, і самого морського царя з короною на голові. Вони простягали руки до неї, але не наважувалися так близько підпливати до землі, як її сестри.

День по дню ставала вона все милішою принцові, він любив її, але любив, як люблять хороше миле дитя, йому й на думку не спадало, що він може зробити її королевою. А вона ж мусила стати його дружиною, щоб не перетворитися в морське шумовиння на ранок після його весілля.

– Хіба ти не любиш мене найдужче від усіх? – здавалось, питали очі маленької русалочки, коли він обнімав її і цілував в прекрасне чоло.

– Так, ти мені наймиліша, – казав принц, – тому що у тебе найкраще серце на світі, ти віддана мені, як ніхто, і ти схожа на одну юну дівчину, яку я бачив один лише раз і, напевне, ніколи вже не побачу. Якось я плив на кораблі, він розбився, хвилі викинули мене на берег коло святого монастиря, де прислужують багато молодих дівчат – наймолодша з них знайшла мене на березі і врятувала мені життя. Я тільки двічі поглянув на неї. Вона єдина, яку я можу полюбити на світі. Але ти схожа на неї і ти майже витіснила її образ з моєї душі. Вона належить святому храму, і ось моя щаслива доля послала мені тебе, ніколи ми з тобою не розлучимось!

„Ох, він не знає, що це я врятувала йому життя, – думала маленька русалочка, – це я винесла його з морських хвиль на берег і поклала до лісу, де стоїть монастир. Я дивилася, заховавшись у морському шумовинні, чи не прийдуть люди. Я бачила цю гарну дівчину, яку він любить більше за мене! – І русалочка глибоко зітхала, плакати, вона не могла. – Він каже, дівчина належить храму, вона ніколи не повернеться в світ, вони ніколи не зустрінуться. А я з ним, бачу його щодня, я піклуватимусь про нього, любитиму його, віддам йому все життя”.

Та от почали гомоніти, що принц має одружитися з красунею, дочкою сусіднього короля, і вже споряджають для мандрівки розкішний корабель.

Принц поїде до сусіда ніби для того, щоб познайомитися з його країною, а насправді, щоб побачити його дочку. Він вирушить з великим почтом. Маленька русалочка хитала головою і сміялася, вона знала думки принца краще за всіх.

– Я мушу їхати! – сказав він їй. – Я мушу побачити прекрасну принцесу, мої батьки хочуть цього, але вони ніколи не примусять мене, щоб я обрав її своєю нареченою. Я не можу її полюбити. Вона не схожа на ту чудову дівчину з монастиря, на яку схожа ти. Якщо мені вже й доведеться колись обирати наречену, я візьму тільки тебе, моє німе знайденятко з промовистими очима. – І він поцілував її рожеві уста, бавився її довгими розкішним волоссям і пригортав голову до її серця, яке так жадало людського щастя.

– Адже ти не боїшся моря, моє німе дитя? – спитав він, коли вони вдвох стояли на палубі розкішного корабля, що віз їх в сусіднє королівство. І він

розповідав про бурі і штилі, про дивовижних морських риб в глибині моря і про все, що бачили там водолази, і русалочка тільки усміхалась, слухаючи його оповідання, бо ніхто ж так, як вона, не знав, як там, на морському дні.

Ясної місячної ночі, коли всі спали, крім рульового, вона сіла на борт корабля і стала дивитися в прозору воду, їй здалося, вона бачить батьківський палац. Високо на шпилі стояла стара бабуся в срібній короні на голові і дивилась крізь рухливі хвилячки води на борт корабля. От впливли і її сестри над водою, вони сумно дивилися на неї і ламали в розпачі свої білі руки. Вона кивнула їм голівкою, усміхнулась і хотіла розповісти, що їй добре і вона щаслива, але підійшов корабельний юнга, і сестри вмить поринули у глибину, а юнга подумав, що то біле морське шумовиння майнуло на хвилях.

Другого ранку корабель спустив вітрила в гавані розкішної столиці сусіднього королівства. Всі дзвони дзвонили, з високих веж лунали сурми, солдати вишикувалися з блискучими багнетами і прапорами, що майоріли в повітрі.

Щодня влаштовували нове свято. Бали й вечори відбувались один за одним, але принцеси ще не було в столиці. Казали, вона виховувалась десь далеко звідси, в святому монастирі, там навчали її усім королівським чеснотам.

Нарешті, прибула й вона.

Маленька русалочка жадібно вдивлялась в неї і мусила визнати, що ніколи ще не бачила такого красивого і милого личка. Шкіра принцеси була ніжна й чиста, а з-під довгих темних вій всміхалися темно-сині лагідні очі.

– Це ти! – сказав принц. – Це ти врятувала мені життя, коли я як мертвий лежав на березі моря!

І він міцно притиснув до серця свою наречену.

– О, я надто щасливий! – казав він маленькій русалочці. – Найкраще, чого я й сподіватися не міг, тепер здійснилось. Ти радітимеш моєму щастю, адже ти любиш мене найдужче, ніж будь-хто. – І русалочка цілувала його руки, а її серце, здавалося їй, уже зараз розривається. Його весілля мусило принести їй смерть і перетворити в шумовиння на морі.

Усі дзвони задзвонили, герольди їздили по вулицях і оголошували про заручини. Перед олтарями в дорогоцінних срібних лампадах курилися добровонні фіміями. Наречений та наречена подали одне одному руки, і єпископ поблагословив їх.

Русалочка, одягнена в шовк і золото, тримала шлейф молоді, але її вуха не чули святкової музики, її очі не бачили пишної церемонії, вона думала про свою останню передсмертну ніч і про те, що вона втрачала в цьому світі.

Того ж вечора молоді вирушили на корабель. Гармати гриміли, маяли всі прапори, а посередині корабля було влаштовано пишне шатро з золотих та пурпурових тканин з чудовими подушками, там молоді мусили провести свіжу й тиху ніч.

Вітер надув вітрила, й корабель полинув легко і плав-но по прозорому морю.

Коли засутило, засвітили різнобарвні ліхтарі, і матроси завели веселі танки на палубі. Русалочка згадала той вечір, коли вона вперше виринула з моря і побачила таку ж розкіш і веселощі, і вона також закружляла в танці.

Вона летіла, ніби ластівка в повітрі, коли її переслідують, і всі захоплено вітали русалочку, бо ніколи вона не танцювала так чудово, її ніжки різало ніби гострими ножами, але вона не відчувала цього, її серце різало далеко болочіше. Вона знала, що останній вечір бачить його, його, для якого покинула своїх рідних, свою батьківщину, віддала свій чарівний голос і щодня переносить нестерпні муки, про які він і гадки не має. Це останню ніч вона дихає одним повітрям з ним, дивиться в глибоке море, зоряне небо.

А на кораблі і веселощі і музика тяглися за північ. Русалочка сміялася і танцювала з думками про свою смерть.

Принц в цей час цілував свою красуню-дружину, а вона гралася його чорним волоссям. Рука в руку вони пішли у своє пишне шатро.

Тихо й спокійно стало на кораблі, тільки рульовий стояв коло руля. Русалочка обперлась своїми білими руками на борт корабля і дивилась на схід, чекаючи ранкової зорі. Перше сонячне проміння, знала вона, уб'є її. Раптом вона побачила своїх сестер, які виринули з моря. Вони були бліді, як і вона, і їхнє довге волосся вже не розвівалося на вітрі, воно було обрізане.

– Ми віддали його відьми, щоб вона допомогла нам врятувати тебе від смерті в цю ніч. Вона дала нам ніж, ось він! Бачиш, який гострий? До сходу сонця ти встромиш його в серце принца, і коли його тепла кров бризне тобі на ноги, вони зростуться в риб'ячий хвіст, і ти знову станеш русалкою, поринеш глибоко в море і житимеш свої триста років, поки не станеш мертвим морським шумовинням. Поспішай! Або він, або ти – хтось з вас повинен вмерти до сходу сонця! Наша стара бабуся так горює, що загубила все своє сиве волосся, а наше – зрізане ножем відьми. Забий принца і повертайся назад! Поспішай! Бачиш ти рожеву смугу на небі? За кілька хвилин зійде сонце, і ти помреш!

Вони глибоко-глибоко зітхнули і зникли під водою.

Русалочка трохи підняла пурпурову завісу шатра і побачила, що голівка прекрасної молодой лежить на грудях у принца.

Русалка схилилась і поцілувала принца в лоб, подивилась на небо, де ранкова зоря розгорялась все дужче й дужче, подивилась на гострий ніж і знову кинула погляд на принца, а той і вві сні вимовив ім'я молодой дружини: тільки вона одна була в його думках. Ніж затремтів у руках русалочки, вона кинула його геть у море – море зачервоніло. Там, де він упав, здалось, краплини крові виступили на воді. Ще раз поглянула вона на принца напівзгаслим зором і кинулась з корабля в море.

Над морем зійшло сонце; його проміння падало ласкаво й тепло на мертвотно-холодне морське шумовиння, та русалочка не почувала смерті. Вона бачила ясне сонце, і над головою її літали сотні чудових прозорих створінь; крізь них вона бачила білі вітрила на кораблі, рожеві хмари на небі, їхні голоси були мелодійні, але такі ніжні, що ніяке людське вухо не могло б вловити їх так само, як ніяке людське око не могло їх побачити.

Русалочка помітила, що й у неї таке ж тіло, як у них, і вона все дужче й дужче відділяється від морського шумовиння.

– Куди ж я йду? – спитала вона, і її голос пролунав, як і цих створінь, так невловимо ніжно, що земна музика не змогла б передати цих звуків.

– До дочок повітря! – відповіли вони. – Ми летимо в жаркі країни, де пекуче чумне повітря душить людей, і навіваємо там прохолоду. Ми розносимо в повітрі пахощі квітів і даємо людям відряду і зцілення. Ти, бідна русалочко, усім своїм серцем прагнула до того ж, що й ми, ти любила й страждала, летімо ж з нами в захмарений світ.

І маленька русалочка підняла свої прозорі руки до сонця, і на її очах вперше з'явилися сльози.

На кораблі знову лунав гомін, вирувало життя. Вона побачила принца зі своєю гарною дружиною, які скрізь шукали її. Сумно дивились вони на хвилююче морське шумовиння, ніби знали, що вона кинулась у хвилі. Невидимо русалочка поцілувала молоду в чоло, усміхнулась принцу і разом з іншими дочками повітря полинула на рожеву хмарку, що пливла в небі.

Льюїс Керрол

Аліса в Країні Чудес (уривок)³¹

Розділ перший

Униз і вглиб кролячою норю

Аліса тяжко занудьгувала, сидячи на березі без діла. Разів зо два зазирнула вона до книжки, яку читала її сестра, але не знайшла там ні малюнків, ні розмов.

– Чого варта книжка без малюнків та розмов? – зітхнула Аліса.

Вона сиділа й думала (наскільки це можливо у спеку, коли туманіє голова й злипаються повіки), піти чи не піти нарвати квіток – це ж бо така втіха сплести собі з них віночок...

Аж тут повз неї промайнув Кролик – білий, з рожевими очима. Диво, звісно, невелике, як не дивина було й почути, що Кролик бубонить собі під ніс:

– Ой лишенько, лишенько, як я забарився!

(Згадуючи про це опісля, вона подумала, що мала б таки здивуватися, але тієї миті все видавалося цілком звичайним.) Та коли Кролик раптом добув із нагрудної кишеньки годинника й, зиркнувши на нього, поспішив далі, Аліса схопилася на ноги: зроду-віку ще не траплявся їй Кролик із нагрудною кишенькою та ще й при годиннику.

Аж тремтячи з цікавості, вона кинулася за ним навздогін – і, на щастя, ще встигла помітити, як він гулькнув у велику кролячу нору під живоplotом.

Аліса з розгону пірнула слідом за Кроликом, навіть не подумавши, як буде звідти вибиратися.

³¹ Переклад В. Корнієнка.

Якусь часину кроляча нора йшла рівненько, немов тунель, а тоді зненацька урвалася – так зненацька, аж Аліса й не зчулась, як жухнула навсторч у якийсь глибоченний колодязь.

Чи то колодязь був просто таки бездонний, а чи так повільно вона падала, але дорогою їй не бракувало часу роззирнутися і поміркувати, що ж буде далі.

Найперше Аліса глянула вниз, щоб бачити, куди вона падає, – але там було темно, хоч в око стрель. Тоді вона оглянула стіни колодязя: на них була сила-силенна маленьких мисників та книжкових полиць; подекуди на кілочках висіли мапи й картини. З одного мисника вона прихопила баночку з наліпкою „ПОМАРАНЧЕВЕ ВАРЕННЯ” – та ба! – виявилось, що вона порожня. Викидати її було лячно (ще вб’є когось унизу), тож Аліса примудрилася тицьнути її на одну з полиць, повз яку пролітала.

– Ова! – чудувалася Аліса. – Після такого падіння не страшно й зі сходів скотитися! Ото вдома дивуватимуться, яка я хоробра! Та що там сходи! Тепер я й не писнула б, якби впала навіть із даху! (І це, мабуть, було правдою.)

Униз, униз, униз... От би падати так до безкінечності!

– Цікаво, скільки миль я вже пролетіла? – міркувала Аліса вголос. Мабуть, уже й до центру Землі недалеко. Ану прикиньмо: по-моєму, до нього ще десь чотири тисячі миль.

(Аліса, бач, просвітилася в цих питаннях на уроках у школі, і хоч зараз була не найкраща нагода хизуватися знаннями – слухати нікому! – а все ж попрактикуватися ніколи не завадить.)

– Так, здається, саме стільки, але тоді постає питання: на якій я широті й довготі?

(Аліса уявлення не мала, що таке „широта” й „довгота”, але ці поважновчені слова неабияк тішили її вухо.)

Трохи згодом вона знову заходилася міркувати вголос:

– А що, як я провалюся наскрізь? Ото буде кумедно – вигулькнути серед людей, що ходять униз головою! Антипади, чи як їх там (вона була навіть рада, що ніхто зараз її не чує, бо слово пролунало якимось трохи не так).

– І тоді, зрозуміло, мені доведеться запитати, в яку країну я потрапила: „Перепрошую, добродійко, це Австралія чи Нова Зеландія?” – тут Аліса спробувала зробити реверанс. (Уяви собі реверанс у повітрі і спитай себе, що з того вийшло б?)

– Тільки що вона про мене подумає? Що я якась невігласка? Е, ні, питати не годиться: може, десь буде написано...

Униз, униз, униз... Знічев’я Аліса знову заговорила:

– Уявляю, як Діні буде сумно сьогодні без мене! (Діна – це кішка.) Хоч би ж не забули, як питимуть чай, поставити і їй блюдечко з молоком. Діно, кицюню моя! Як жаль, що ти не зі мною! Миші так глибоко, боюся, не водяться, але кроти – близькі мишачі родичі, тут, мабуть, є. От лише... чи їдять коти кротів?

Тут Алісу почав змагати сон, і вона вже бубоніла собі під ніс, немов крізь дрімоту:

„Чи їдять коти кротів?.. Чи їдять коти кротів?..”

Часом виходило щось таке:

„Чи їдять кроти котів?..”, бо коли не знаєш відповіді на питання, то байдуже, з якого боку його ставити. Аліса відчула, що дрімота вже заволоділа нею і їй почало снитися, ніби вона гуляє попідручки з Діною і цілком серйозно запитує: „Ну-бо, Діно, признавайся: чи ти колись їла кротів?”

Коли це враз – гу-гуп! – і вона опинилася на купі хмизу й сухого листя: політ закінчено!

Аліса нітрохи не забила і швиденько схопилася на ноги. Підвела голову догори – там усе тонуло в темряві; зате попереду виднів ще один довгий коридор, і в ньому миготіла, швидко віддаляючись, постать Білого Кролика. Гаятись не можна було й хвилини – Аліса як вітер помчала за ним і ще встигла почути, як він проказав, звертаючи за ріг:

– Ох, бідні мої вушка! Мої вусики! Як же я запізнююсь!

Здавалося, він був зовсім близько, та коли Аліса й собі звернула за ріг, за Кроликом і слід пропав, а вона опинилася в довгому низькому коридорі, освітленому рядочком підвішених до стелі ламп.

Довкола було багато дверей, але всі позамикані. Аліса пройшла коридором з одного боку, вернулася з протилежного (дорогою вона торгала усі двері поспіль), і тепер сумно брела серединою, розмірковуючи, як же їй звідси вибратися.

Раптом Аліса наштовхнулася на маленький триногий столик, весь із суцільного скла. На ньому не було нічого, окрім крихітного золотого ключика, й Алісі відразу спало на думку, що це, мабуть, ключ від котрихось дверей. Та ба! Чи то замки були завеликі, а чи ключик замалий – у кожному разі він не підходив до жодних дверей. Однак за другим обходом вона раптом нагледіла маленьку завісочку, якої не помітила спершу, а за нею – дверцята заввишки з п'ятнадцять дюймів. Вона засунула золотого ключика в замок і – о, радість! – він підійшов!

Дверцята відчинилися у вузесенький прохід, мало що більший за мишачу нору. Аліса стала навколішки й угледіла в глибині небаченої краси сад. І так їй закортіло вибратися з цього темного коридору між оті барвисті квітники та прохолодні водограї! Проте у дверцята не пролазила навіть її голова.

„А якби й пролізла, – подумала бідолашна Аліса, – то який у тому сенс? Кому потрібна голова без плечей. Якби ж то я могла складатись, як підзорна труба! Я напевно склалася б, аби лиш знаття, з якого кінця почати”.

Бачиш, останнім часом Алісу спіткало стільки всіляких дивовиж, що вона почала сумніватися, чи в цьому світі так уже й багато справді неможливих речей.

Збагнувши, що біля дверцят вона нічого не вистоїть, Аліса повернулася до столика – не без надії знайти там якогось іншого ключа чи бодай інструкцію для тих, хто хоче скластися, як підзорна труба.

Цього разу на столику вона вгледіла маленьку пляшечку („Раніше її точно не було”, – подумала Аліса) з прив'язаним до шийки папірцем, де гарними великими літерами було видрукувано: „ВИПІЙ МЕНЕ”. Коли тобі пропонують

„Випий мене” – це, звісно, чудово, але мудра маленька Аліса не збиралася діяти зопалу.

– Ні, – сказала вона собі, – спочатку я гляну, чи нема тут де напису „Отрута”.

Бачте, вона читала кілька гарних історійок про дітей, які або попеклися, або потрапили в пазурі диких звірів чи в які інші халепи – і все через те, що не хотіли пам’ятати простих порад своїх друзів, які, скажімо, застерігали, що коли довго тримати розжарену кочергу, то вона попече долоні, і що коли сильно чикнути ножем по пальцю, то неодмінно піде кров. А ще вона ніколи не забувала, що коли напиться з пляшечки з позначкою „Отрута”, то з цього майже напевно нічого доброго не вийде, рано чи пізно.

Проте на цій пляшечці такого напису не було, тож Аліса таки відважилася з неї надсьорбнути. Виявилось, що це доволі смачно (як пиріг з вишнями, заварний крем, ананас, смажена індичка, іриски й гарячі грінки разом узяті), й Аліса хильцем спорожнила пляшечку.

– Цікаве відчуття! – мовила Аліса. – Здається, я стягуюсь, як підзорна труба.

І справді: тепер вона заледве сягала десяти дюймів і аж проясніла на думку, що такий зріст дасть їй. нарешті змогу пройти крізь дверцята в той чарівний садок. Та, про всяк випадок, вона перечекала ще кілька хвилин, аби мати певність, що більше не зменшується (це й досі її трохи бентежило).

– Чого доброго, ще зійду нанівець, як свічка, – сказала собі Аліса. – Цікаво, як би я тоді виглядала?

І вона спробувала бодай уявити, як світить свічка після того, коли згорить дотла, бо досі, наскільки вона пам’ятає, такого бачити їй не траплялося.

Упевнившись, що з нею нічого більше не діється, вона вирішила мерщій податися до саду. Бідна Аліса!.. Біля дверцят вона захопилася, що забула золотого ключика, а коли вернула до столика, то зрозуміла, що тепер до ключика їй не дотягтися. Вона виразно бачила його знизу крізь скло і навіть пробувала вилізти вгору по ніжці, але ніжка була заслизька. Натомившись від марних зусиль, бідолашка сіла й заплакала.

– Годі! Сльозами тут не поможеш! – наказала вона сама собі. – Раджу тобі зараз же перестати!

Зазвичай Аліса давала собі непогані поради (хоча й рідко до них прислухалася), а подеколи картала себе аж до сліз. Якось, пригадується, навіть спробувала нам’яти собі вуха за те, що змахлювала, граючи сама з собою в крокет. Ця мала химерниця страх любила вдавати двох осіб водночас.

„Але тепер, – подумала Аліса, – нема сенсу отак роздвоюватися. – Мене заледве й на одну вистачає!”

Аж ось її погляд упав на невеличку скляну скриньку під столом: вона відкрила її й побачила там малесеньке тістечко, на якому красувалися викладені смородинками слова: „З’ІЖ МЕНЕ”.

– А що ж, і з’їм! – промовила Аліса. – І коли від того побільшаю, то дістану ключа, а здрібнію ще дужче, то просунуся під дверцятами. Так чи інак, а в садок я потраплю однаково.

Вона відкусила шматочок і збуджено подумала:

„Так чи інак? Так чи інак?“

Притиснувши долоню до маківки голови, щоб відчувати, в якому напрямку росте, Аліса, на превеликий свій подив, виявила, що зріст її не змінився. Певна річ, так зазвичай і буває, коли їси тістечка, проте Аліса вже настільки звикла до суцільних дивовиж, що коли життя знову пішло своїм звичаєм, воно здалося їй нудним і дурним.

Тож вона відкусила ще шматочок і незабаром доїла все тістечко.

О. Генрі

*Вождь червоношкірих*³²

Думалось, що то буде ловкий справуночок. Та постривайте: розкажу вам, як воно вийшло насправді. Ми з Біллом Дрісколом були саме на Півдні, в штаті Алабама. І взяли ми собі в голову – викрасти дитину. Як казав згодом Білл, „тієї миті розум нам потьмарився“. Та ба! Збагнули це ми вже потім.

Було там одне містечко, пласке, як млинець, а звалося, куди твоє діло, – Вершина.

Люди в ньому жили сумирні, неприскіпиви – словом, селюки, що їм тільки круг клечаного дерева танцювати.

У нас із Біллом було разом доларів шістсот капіталу, а потребували ми ще, не мало не багато, дві тисячі, щоб провести шахрайську оборудку з земельними ділянками в одному місті на заході Іллінойсу. Ми обмірковували цю справу на готельному ганку. Любов до своїх дітлахів, гадали ми, має бути особливо сильна в напівсільських містечках. Саме тому, а також з інших причин викрасти дитину тут набагато легше, ніж у радіусі дії газет, що відразу ж посилають перевдягнених репортерів і здійсмають несусвітній галас. А Вершина не могла загрозити нам нічим страшнішим за кількох констеблів та ще плохеньких собак-слідців і двох-трьох викривальних статей у „Щотижневому бюджеті фермера“. Словом, справа була певна.

Ми вибрали нашою жертвою єдиного сина значного городянина, що звався Ебепезер Дорсет. Татусь був чоловік шановний, відомий жмикрут, що кохався в прострочених заставних паперах, і заклятий ворог усіляких грошових пожертв. Синок був десятирічний хлопчисько, геть поцяцькований ластовинням, волосся він мав такого кольору, як обкладинка журналу, що його купуєш, чимдуж поспішаючи на поїзд. Ми з Біллом подумали, що Ебенезер останню сорочку з себе скине, а виплатить за сина дві тисячі доларів до цента. Та постривайте: розкажу вам, як воно вийшло насправді.

Милі за дві од містечка стоїть невисока гора, поросла густою кедриною. Потойбіч гори є печера. Туди ми понаносили харчів.

Одного вечора, коли зайшло сонце, ми під'їхали візком до будинку старого Дорсета. Хлопчисько гуляв па вулиці: штурляв камінням у кошеня, що сиділо на паркані черев вулицю.

³² Переклад О. Тереха.

– Гей, малий! – гукнув Білл. – Хочеш, покатаю та ще й дам кульок цукерок?

На відповідь хлопець пожбурих у Білла шматком цегли і влучив у самісіньке око.

– За це старий заплатить іще п'ятсот доларів, – сказав Білл, злязючи з візка.

Хлопчисько борюкався, як ведмідь середньої ваги. Та зрештою ми його таки запахнули на дно візка і поїхали Привезли його до печери. Коня я прив'язав у кедрині, а коли стемніло, доправив візок у сусіднє село, за три милі, де ми його найняли, і вернувся назад пішака.

Коли я зайшов у печеру, Білл само заліплював пластиром садна й синці на своєму виду. За великим каменем, що заступав вхід у печеру, горіло вогнище. Хлопчисько, встромивши собі в руде волосся два канючині пера, стежив за казанком, де варилася кава. Він націлився па мене палицею і промовив:

– Проклятий блідолиций! Як смів ти прийти в табір Вождя Червоношкірих, грози рівнин?

– Уже все гаразд, – сказав Білл, закачуючи колоші й обдивляючись синці на ногах. – Ми граємося в індіанців. Пригоди Бафло Білла, – як їх показують у цирку, проти наших пригод – все одно, що діафільм з краєвидами Палестини. Я – старий мисливець Генк і потрапив у полон до Вождя Червоношкірих. На світанку мене оскальпують. Мати божа! Ну й брикається ж цей хлопець!

Так, сер, хлопчисько розгулявся на всі боки. Жити в печері, ночувати біля вогнища – це була для нього цікава розвага; хлопець навіть забув, що він сам полонений. Мене він одразу охрестив Зміїним Оком, оголосив шпигуном і попередив, що, коли зійде сонце, мене засмажать живцем на вогнищі – хай тільки його воїни вернуться з походу.

Сіли ми вечеряти. Хлопчисько напхав повен рот хліба і шинки з підливою і почав без упину базікати. Він виголосив застольну промову такого змісту:

– Мені тут подобається. Я ніколи ще не почував біля вогнища, але одного разу в мене був ручний опосум, а минулого дня народження мені сповнилося дев'ять років.

Ненавиджу ходити до школи. Пацюки з'їли шістнадцятеро яєць у зозулястої курки тітки Джіммі Тальбота. А справжні індіанці є в цьому лісі? Дайте ще підливи.

Правда, вітер дме тому, що дерева колихаються? У нас було п'ятеро цуценят. Чому в тебе ніс такий червоний, Генку? Мій тато мав багато грошей. А зірки гарячі? В суботу я двічі оддухопелив Еда Уокера. Не люблю дівчат. Ропуху не можна брати руками: треба ловити шворкою. А що, воли німі? Чому помаранчі круглі? А ліжко у вас є у печері? Амос Маррей має на ногах по шість пальців. Папуга вміє розмовляти, а мавпи й риби не вміють. Скільки це дюжина?

Раз у раз хлопчисько згадував, що він червоношкірий, хапав свою палицю, яка правила йому за рушницю, і чалився навшпиньки до виходу печери – подивитися, чи немає поблизу розвідників ненависних блідолицих. Час от часу він вигукував свій бойовий клич, від якого старого мисливця Генка проймали дрижаки. Хлопчисько настрахав Білла з самого початку.

– Вождю Червоношкірих, – питаю я його, – а додому тобі не кортить?

– Чого я там не бачив? – каже він. – Дома нудно. Школа остогидла. Мені подобається ночувати біля вогнища. Ти не одведеш мене додому, Зміїне Око?

– Поки що ні, – кажу я. – Поживемо трохи в печері.

– От і добре, – каже він. – Оце-то життя! Я ще зроду так не розважався.

Спати ми лягли десь біля одинадцятої. Послали долі вовняні й ватяні ковдри і поклали Вождя Червоношкірих посередині. Що він утече, ми не боялись. Годин, мабуть, зо три він не давав нам заснути: щомиті схоплювався на рівні ноги, хапав свою рушницю і сичав на вухо мені й Біллові:

„Цить!” Трісне в лісі суха галузка або зашелестить листя, а в його хлопчачій уяві – то підкрадається ватага розбійників. Зрештою я заснув неспокійним сном.

Снилося мені, що мене викрав і прип'яв ланцюгом до дерева лютий рудоволосий пірат.

На світанку я прокинувся від страшного Біллового вереску. Це був не крик, не лемент, не рев, не зойк, яких можна було б чекати від голосників чоловіка, – це був звичайнісінький непристойний, страхітливий, пронизливий вереск жінки, що побачила привида або гусінь. Ви навіть не уявляєте собі, як страшно, коли дужий, сміливий, здоровий чолов'яга верещить у печері удосвіта, наче баба.

Я зірвався на рівні ноги. Вождь Червоношкірих сидів на грудях у Білла, вчепившись однією рукою йому в чуприну. В другій руці він тримав гострого ножа, що ми ним різали шинку, і, згідно з оголошеним учора вироком, таки справді силкувався зняти з Білла скальп.

Я одняв у хлопчиська ножа і знову поклав його в постіль. Але з тієї хвилини Білл занепав духом. Він лежав на своєму місці скраю, але вже ні разу не склепив очей, поки хлопець жив з нами. Я подрімав часину, та перед сходом сонця раптом згадав, що Вождь Червоношкірих присудив мене до страти на вогнищі, коли зійде сонце. Не думайте, що я нервувався чи боявся. Ні, але я сів, запалив люльку і притулився до стіни.

– Чого це ти так рано встав, Семе? – спитав Білл.

– Хто, я? – кажу. – Та щось у мене плече поболіє. Дай, думаю, сяду, може, полегшає.

– Брешеш! – каже Білл. – Ти боїшся. Тебе мають спалити, коли зійде сонце, і ти боїшся, що він це зробить. А він такий, що спалив би, якби знайшов сірника. Ох, який жах, Семе! Невже хто-небудь погодиться заплатити гроші, щоб йому вернули назад таке чортеня?

– Авжеж, – кажу я. – Саме коло таких розбишак батьки всією душею упадають. Ну, ви із вождем уставайте та варіть снідати, а я тим часом сходжу на гору та роздивлюся, що навкруги робиться.

Я виліз на вершечок нашої невеликої гори й озирнув околицю. Біля містечка я сподівався побачити загін здорових фермерів, озброєних косами й вилами, що вийшов на розшуки негідників, які викрадають дітей. Але я побачив мирний краєвид і на всьому обширі одного-єдиного чоловіка, що орав сивим мулом. Ніхто не ходив з гаками понад річкою, не літали туди й сюди вершники,

щоб сповістити нерозважних батьків, що ще нічого невідомо. Замріяний дрімотний спокій оповивав ту частину Алабами, що лежала перед моїми очима.

– Мабуть, – сказав я сам собі, – вони й досі не довідалися, що вовки вкрали з кошари ягнятко. Боже, поможи вовкам! – І подався снідати.

Підходжу до печери, бачу: стоїть Білл, припавши до стіни, важко дихає, а хлопчисько заміряється на нього каменюкою з кулак завбільшки.

– Він укинув мені за комір гарячу картоплину, – пояснив Білл, – і роздушив її ногою, а я дав йому ляпаса. Револьвер з тобою, Семе?

Я відняв у хлопця каменюку і так-сяк їх утихомирив.

– Я тобі цього не подарую, – каже хлопчисько Біллові. – Ніхто ще ніколи безкарно не вдарив Вождя Червоношкірих. Тож начувайся.

Поснідавши, хлопець виймає з кишені шкураток, обмотаний шворкою, і, розмотуючи її, виходить з печери.

– Що це він надумався? – стурбовано питає Білл. – Як ти гадаєш, Семе, він не збирається втекти?

– Не бійся, – кажу я. – Він, очевидно, не з тих, що держаться хати. Але нам пора скласти план, як ми дістанемо викуп. Не видно, щоб у місті дуже хвилювалися, що він пропав. А може, вони того й не збагнули. Батьки, може, думають, що він заночував у тітки Джейн або в сусідів. У кожному разі сьогодні виявиться, що він зник. До вечора треба послати батькові листа, що ми згодні повернути його за дві тисячі доларів.

Цієї миті ми почули бойовий клич. Такий клич, мабуть, вигукнув Давид, коли нокаутував чемпіона Голіафа. Той шкураток, що Вождь Червоношкірих витяг з кишені, виявився пращею, і тепер він крутив її над головою.

Я нахилився і почув, як щось важко гупнуло і Білл зітхнув, наче кінь, що з нього знімають сідло. Чорний камінь, завбільшки з куряче яйце, торохнув Білла по голові якраз за лівим вухом. Він увесь зів'яв і гепнувся у вогнище - просто на казанок з окропом, щоб мити посуд. Я витяг Білла з вогню і добрих півгодини одливав холодною водою.

Нарешті він сів, помацав себе за вухом та й каже:

– Ти знаєш, Семе, хто мій улюблений герой у Біблії?

– Заспокойся, – кажу я йому. – Скоро ти очунаєш.

– Цар Ірод, – каже він. – Ти нікуди не підеш, Семе, не кинеш мене самого?

Я вийшов з печери, спіймав хлопця і тряс його доти, поки він заторохтів усіма своїми веснянками.

– Якщо ти не шануватимешся, – кажу я йому, – я одразу відведу тебе додому. Ну, будеш слухатися чи ні?

– То я пожартував, – каже він похнюпившись. – Я не хотів ударити боляче старого Генка. А за що він ударив мене? Я слухатимуся, Зміїне Око, тільки не відводь мене додому і дозволь погратися в розвідників.

– Цієї гри я не знаю, – кажу я. – Домовляйся з містером Біллом. Сьогодні гратиметься з тобою він. Мені треба сходити в справах. А тепер піди помирися з ним та попроси в нього пробачення за те, що вдарив, а ні, то марш додому.

Я примусив їх потиснути один одному руки, а потім одвів Білла вбік і сказав йому, що йду в Поплар-коув, невеличке сільце за три милі від печери, і

спробую довідатися, що кажуть у містечку про викрадення хлопця. До того ж, на мою думку, треба сьогодні ж таки послати старому Дорсетові категоричного листа, вимагаючи викупу і зазначивши, як його виплатити.

– Ти ж знаєш, Семе, – каже Білл, – я був тобі вірним другом і навіть оком не змигнув під час землетрусів, пожеж, поведей, гри в покер, динамітних вибухів, облав поліції, бандитських нападів на поїзди і циклонів. Я не знав, що таке страх до того дня, коли ми викрали цю двоногу ракету. Він мене здолав. Ти не залишиш мене з ним надовго, Семе? Правда ж, ні?

– До вечора вернуся, – кажу я. – А ти забав хлопця, щоб він тим часом не бешкетував. Давай-но напишемо листа старому Дорсетові.

Ми з Біллом взяли папір, олівець і почали складати листа, а Вождь Червоношкірих, закутавшись у ковдру, походжав біля входу – сторожив печеру. Білл із сльозами благав мене зменшити викуп з двох тисяч доларів до півтори тисячі.

– Я зовсім не хочу, – казав він, – зневажити благородне почуття батьківської любові, але ж не забувай, що людина – це людина. Хіба може людина заплатити дві тисячі доларів за сорокафунтову, поцяцьковану ластовинням дику кішку? Я згоден спробувати щастя і заправити півтори тисячі. Різницю можеш записати в мій рахунок. Я поступився, і ми скомпонували такого листа.

„Ебenezерові Дорсету, есквайрові.

Ми сховали вашого сина в одному місці далеко від Вершини. Не пробуйте його знайти, вам не допоможуть навіть найдосвідченіші детективи. Ви можете одержати його лише за таких єдиних остаточних умов: ми вимагаємо півтори тисячі доларів великими купюрами; гроші маєте залишити сьогодні опівночі на тому ж місці в тій самій скриньці, що й вашу відповідь, – де саме, вказано нижче. Якщо пристаєте на ці умови, надішліть свою письмову відповідь посланцем – він має принести її сам-один сьогодні о пів на дев'яту вечора. Над дорогою в Поплар-гроув, коли перейти через Совиний ручай, є три великих дерева ярдів за сто одне від одного – вони ростуть біля самісінької огорожі засіяної пшеницею ниви, праворуч від дороги. Біля кілка цієї огорожі, проти третього дерева, знайдете картонну коробку.

Ваш посланець повинен покласти відповідь у цю коробку і негайно повернутися до міста.

Якщо ви вдастесь до підступів або не виконаєте наші умови, то ніколи вже не побачите свого сина.

Якщо ж сплатите гроші, як сказано, – за три години він повернеться до вас живий і здоровий. Ці умови остаточні, і якщо ви не пристанете на них, ніяких переговорів ми провадити з вами не будемо.

Двоє відчайдухів”.

Я надписав Дорсетову адресу і поклав листа у кишеню. Коли я вже зібрався йти, хлопчисько підходить до мене й каже:

– Правда ж, Зміїне Око, ти дозволяєш мені гратися в розвідника, поки тебе не буде?

– Звичайно, грайся, – кажу я. – З тобою гратиметься містер Білл. А що ж це за гра?

– Я розвідник, – каже Вождь Червоношкірих. – Мені треба домчати до селища попередити поселенців, що йдуть індіанці. Мені вже набридло бути індіанцем. Я хочу стати розвідником.

– Гаразд, – кажу я. – Шкоди з такої гри, здається, не буде ніякої. Гадаю, містер Білл допоможе тобі розладнати плани кровожерних дикунів.

– А що я маю робити? – питає Білл, з підозрою дивлячись на хлопчиська.

– Ти будеш кінь, – каже розвідник. – Ставай рачки. Не можу ж я домчати до селища без коня.

– Треба його розважити, – кажу я, – поки ми доконаємо цю справу. Пограйся з ним трохи.

Білл стає навколішки, і в його очах з'являється вираз, що бував у кролика, який попав у сільце.

– Чи далеко ж до селища, хлопче? – питає він хрипким голосом.

– Дев'яносто миль, – каже розвідник. – І доведеться тобі напружитися, щоб поспішити туди вчасно. Ану, гайда!

Розвідник стрибає Біллові на спину і гатить його п'ятами в боки.

– Ради бога, Семе, – каже Білл, – вертайся якомога швидше. Ні, не треба було просити за нього більше тисячі. Слухай-но, перестань мене штурхати, а то я зараз устану і дам тобі перцю.

Я подався в Поплар-коув, зайшов на пошту і в крамницю, посидів там, побалакав з фермерами, що приходили купувати всяку всячину. Один з пишними бурцями сказав, що все місто сполошилося: у старого Ебенезера Дорсета пропав хлопець – або заблудився, або його вкрадено. Саме це я й хотів дізнатися. Я купив тютюну, спитав, почім зараз сочевиця, непомітно вкинув у скриньку листа і пішов.

Поштмейстер сказав, що за годину прийде поштар і забере пошту у Вершину.

Коли я вернувся до печери, ані Білла, ані хлопця не було видно. Я пошукав навколо печери, зважився разів зо два гукнути, але відповіді не було. Отож я запалив люльку і сів на порослий мохом камінь.

Десь за півгодини в куцах зашелестіло – і на галявину перед печерою вийшов, кульгаючи, Білл. За ним чалився хлопчисько, ступаючи нечутно, наче розвідник. На його виду грала широченна усмішка. Білл спинився, скинув капелюха і витер червоною хусточкою обличчя. Хлопчисько спинився й собі – футів за вісім позаду.

– Семе, – каже Білл, – ти, мабуть, вважатимеш мене за зрадника, але я нічого не міг з собою вдіяти. Я людина доросла, завжди поводився, як належить чоловікові, можу себе захистити, але бувають випадки, коли все йде під три чорти – і самолюбство, і самовлада. Хлопця нема. Я одіслав його додому. За давніх часів були мученики, – провадив він, – що воліли краще вмерти, аніж одмовитися від своїх улюблених химер. Нікому з них не доводилося зазнати таких жахливих тортур, як мені. Я прагнув лишитися вірним заповідям нашого ремесла, та людське терпіння має межу.

– Та що скоїлося, Білле? – питаю я.

– Він примусив мене проскакати – всі дев'яносто миль до селища, ні на дюйм менше. Потім, коли поселенці були врятовані, мені дали вівса. Пісок – не дуже смачна його заміна. А потім цілісіньку годину мені довелося пояснювати йому, чому дірка порожня, як це так, що дорога йде в обидва боки, і чого трава зелена.

Кажу тобі, Семе, людське терпіння теж має межу. Схопив я його за карк і потяг униз із гори. Всю дорогу він брикався. Обидві ноги мої до колін – суцільний синяк. Разів зо два, зо три він укусив мене за великий палець і руку; доведеться тепер припікати рани. Але він пішов, – провадить Білл, – пішов додому. Я показав йому дорогу і дав на прощання такого стусана, що він за мить опинився футів на вісім ближче до міста. Шкода, звичайно, викупу, але що поробиш – інакше Біллові Дрісколу довелося б потрапити в божевільню.

Білл пихкає і відсапується, але його яскраво-рожеве лице аж сяє миром і спокоєм.

– Білле, – кажу я, – у вашій родині, здається, ніхто не слабує на серце. Правда, ні?

– Ні, – каже Білл, – спадкових хвороб у нас не було, крім малярії і нещасних випадків. А що хіба?

– Тоді ти можеш обернутися, – кажу я, – і глянути, що в тебе за плечима.

Обертається Білл, бачить – хлопець. Він ураз полотніє, важко сідає на землю і починає безтямно рвати траву й збирати гіллячки. Добру годину я боявся, що він з'їхав з глузду. Зрештою я сказав йому, що треба негайно покласти край цій справі і що ми встигнем одержати викуп і вшитися звідси ще до півночі, аби тільки старий Дорсет пристав на наші умови. Білл трохи підбадьорився, навіть здолав ледь усміхнутися хлопчиськові й пообіцяв йому грати роль росіян у війні з японцями, коли трошки оклигає.

Мій план забрати викупні гроші, не ризикуючи потрапити в пастку, схвалив би кожний фахівець викрадацької справи. Дерево, під яким мали залишити відповідь, а потім і гроші, росло біля самісінької огорожі, що простягалася ген-ген понад дорогою, а навкруги лежало широке чисте поле. Якщо згряя констеблів засяде на того, хто прийде по листа, вони помітять його ще здаля в полі чи на дорозі. Та дзуськи! О пів на дев'яту я вже сидів на дереві, сховавшись серед зелені, як жабка-зеленуха, і чекав на посланця.

Якраз у призначений час під'їжджає на велосипеді підліток, знаходить картонну коробку під кілком огорожі, ховає туди складеного папірця і мчить назад до містечка.

Я почекав годину і зрештою подумав, що все гаразд: немає ніякої пастки. Зліз я з дерева, дістав записку і пробрався попід огорожею до лісу, а там за півгодини був уже в печері. Я розгорнув записку, сів до ліхтаря і прочитав Біллові. Вона була написана пером, наче курка лапою надряпала; зміст її був такий:

„Двом одчайдухам.

Джентльмени, я одержав сьогодні вашого листа стосовно викупу, що ви його вимагаєте за мого сина. Гадаю, ваші вимоги трохи зависокі, і я зі свого

боку роблю вам пропозицію, на яку, думаю, ви пристанете. Приведіть Джонні додому, і якщо ви сплатите мені двісті п'ятдесят доларів готівкою, я погоджуся його забрати з ваших рук. Краще вам прийти з ним уночі, бо сусіди вважають, що він пропав, і я не можу взяти на себе відповідальності за те, як вони зустрінуть людей, котрі приведуть його назад.

З глибокою пошаною

Ебенезер Дорсет”.

– Клянуся духом великих піратів, – кажу я, – такого нахабства...

Але цю мить я глянув на Білла і завагався. В очах його світилося таке промовисте благання, якого я не бачив досі ані в безсловесних тварин, ані в істот, що вміють розмовляти.

– Семе, – каже він, – що зрештою значать двісті п'ятдесят доларів? Гроші у нас є.

Ще одна ніч із цим хлопчиськом – і я потраплю до божевільні. Мало того, що містер Дорсет – справжній джентльмен, він, по-моєму, ще й вельми щедра людина, раз править з нас цю нікчемну ціну. Невже ти збираєшся знехтувати таку нагоду?

– Казати правду, Білле, – відповідаю, – це невинне ягнятко трохи діє і на мої нерви. Давай одведемо його додому, сплатимо викуп та й ноги на плечі.

Тієї ж таки ночі ми одвели хлопчиська додому. Нам пощастило умовити його, запевнивши, що батько купив йому оздоблену сріблом рушницю та пару мокасинів і що завтра ми поїдемо полювати ведмедів.

Була якраз північ, коли ми постукали в двері Ебенезерового дому. Ту самісіньку мить, коли, як нам гадалося, я мав би витягти півтори тисячі доларів з коробки під деревом, Білл одлічив у руку Дорсетові двісті п'ятдесят доларів.

Тільки-но хлопчисько збагнув, що ми залишаємо його вдома, він заревів, мов та сурма, і п'явкою прилип до Біллової ноги. Батькові довелось одривати його поступово, наче пластир.

– Чи довго ви його вдержите? – питає Білл.

– Сила в мене вже не та, що колись, – каже старий Дорсет, – але, гадаю, десять хвилин можу вам гарантувати.

– Досить, – каже Білл. – За десять хвилин я промчуся через Центральні, Південні й Середньо-Західні штати і встигну добігти до канадського кордону. І хоч яка була темна ніч, хоч який був гладкий Білл і хоч як прудко я вмів бігати, мені пощастило наздогнати його аж за півтори милі од міста.

Артур Конан Дойл

Пістрява стрічка (уривок)³³

Переглядаючи свої записи про більш як сімдесят пригод Шерлока Холмса, які я вів протягом останніх восьми років, і вивчаючи методи свого друга, я бачу між них багато трагічних, кілька кумедних, чимало дивних, але не можу назвати бодай однієї банальної, бо Холмс, працюючи з любові до мистецтва, а

³³ Переклад М. Дмитренка.

не заради грошей, ніколи не брався за розслідування, якщо справа не обіцяла чогось надзвичайного, навіть фантастичного.

З усього цього різноманіття я, проте, не можу пригадати нічого винятковішого за випадок, пов'язаний із добре відомою у графстві Суррей родиною Ройлоттів із Стоук-Морана. А подія, про яку я хочу тут розповісти, трапилася десь невдовзі по нашому знайомстві, коли ми з Холмсом, тоді ще обоє нежонаті, наймали разом квартиру на Бейкер-стріт. Можливо, я опублікував би свій звіт про цю пригоду й раніше, але свого часу я запрявся тримати все в таємниці і звільнився від свого слова лише місяць тому, коли передчасно померла жінка, якій я його дав. Не зашкодить розповісти про всі факти ще й тому, щоб пролити на них справжнє світло, бо маю підстави вважати, що сила-силенна чуток про смерть доктора Грімсбі Ройлотта зображує справу ще жахливішою, ніж вона була насправді.

Це було на початку квітня 1883 року. Прокинувшись одного ранку, я побачив, що Шерлок Холмс, уже одягнений, стоїть біля мого ліжка. Як правило, він уставав пізно, але зараз годинник на каміні показував чверть на восьму, і тому я глянув на свого друга не без подиву, можливо, навіть дещо роздратовано, бо сам ніколи не зраджую своїх звичок.

– Даруйте, що розбудив вас, Вотсоне, – сказав Шерлок Холмс, – але сьогодні всі так чинять. Спочатку розбудили місіс Хадсон, вона розбудила мене, а я – вас.

– А що таке? Пожежа?

– Ні, клієнтка. Приїхала якась молода леді, вона, здається, дуже схвильована й будь-що бажає зустрітися зі мною. Зараз вона чекає у вітальні. Ну, а коли молоді жінки мандрують по Лондону в таку ранню годину й піднімають людей з ліжок, то, гадаю, в них є на це досить поважні причини. Якщо ж справа виявиться цікавою, ви, не сумніваюся, захочете почути все з самого початку. От я й подумав, що треба покликати вас, щоб ви мали таку можливість.

– Дорогий друже, було б шкода з неї не скористатися. Для мене не існувало більшої втіхи, як стежити за Холмсом, коли він займався своєю професійною справою, і захоплюватися його швидкими умовиводами, які, дарма що здавалися майже інтуїтивними, завжди були логічно обґрунтовані. Саме завдяки цьому Холмс і розплутував усе, за що брався.

Я квапливо одягнувся й за кілька хвилин був готовий супроводити свого друга. Коли ми спустились униз до вітальні, біля вікна сиділа вдягнута в усе чорне із густою вуаллю на обличчі дама. Побачивши нас, вона підвелась.

– Доброго ранку, пані, – привітно мовив Холмс. – Мене звать Шерлок Холмс. А це мій близький друг і помічник лікар Вотсон, в присутності якого ви можете говорити так само відверто, як і зі мною. Дуже добре, що місіс Хадсон здогадалася затопити камін. Прошу вас, сідайте ближче до вогню, а я зараз накажу принести вам чашечку гарячої кави, бо ви, бачу, тремтите.

– Я тремчу не від, холоду, – стиха відказала жінка, пересідаючи до каміна.

– А чому?

– Зі страху, містере Холмсе. Навіть більше, з жаху. На цім слові вона підняла вуаль, і ми побачили, в якому вона жалюгідному стані: змарніла, аж сіра, неспокійні очі злякано бігають, немов у зацькованої тваринки. Риси обличчя, фігура – усе засвідчувало, що їй не більше тридцяти років, але у волоссі вже з'явилася передчасна сивина, і виглядала вона стомленою й виснаженою.

Шерлок Холмс ковзнув по ній своїм швидким, проникливим поглядом.

– Вам не треба боятись, – заспокійливо мовив він, нахилившись уперед і поплескавши її по руці. – Я певен, що ближчим часом ми все владнаємо. Я бачу, ви приїхали поїздом сьогодні вранці.

– Хіба ви мене знаєте?

– Ні. Але за вашою лівою рукавичкою я помітив квиток на зворотну дорогу. Ви вирушили в путь рано-вранці і, перш ніж дістатися до станції, довго їхали розгаслим путівцем на бідарці.

Дама рвучко сіпнула і спантеличено глянула на мого друга.

– В цьому, люба пані, ніякої таємниці немає, – мовив він, усміхаючись. – Лівий рукав вашої жакетки заляпано грязюкою не менш як у семи місцях. Плями зовсім свіжі. А бідарка, як ніякий інший екіпаж, обляпує їздця болотом, надто коли сидіти від кучера по ліву руку.

– Хай би як ви дійшли своїх висновків, але все було саме так, – сказала вона. – Перед шостою я виїхала з дому, о двадцятій хвилині на сьому була в Лезерхеді і першим поїздом прибула в Лондон, на вокзал Ватерлоо. Сер, я не можу більше терпіти такого нервового напруження, я збожеволю, якщо так триватиме й далі. В мене немає нікого, хто міг би мені допомогти, нікого, за винятком однієї людини, яка прихильна до мене, але в даній ситуації вона мене не розуміє... Я чула про вас, містере Холмсе, від місіс Фарінтош, якій ви стали в пригоді у гірку для неї годину. Вашу адресу дала мені вона. О сер, чи не зможете ви зарадити і моїй біді або кинути хоч якийсь промінчик на той непроглядний морок, що мене оточує? Зараз я не маю можливості належно винагородити вас за вашу послугу, але через місяць – два я вийду заміж із правом розпоряджатися своїми прибутками, й тоді ви переконаєтесь, що я вмію бути вдячною.

Холмс повернувся до свого письмового столу, відімкнув шухляду, дістав записника й зазирнув у нього.

– Фарінтош... – сказав він. – Так, так, пригадую той випадок із опаловою тіарою... Це було ще до нашого знайомства, Вотсоне. Можу вас запевнити, пані, що буду щасливий приділити вашій справі стільки ж уваги, скільки приділив справі вашої подруги. Що ж до винагороди, то моя робота і є для мене винагородою, але ви вільні відшкодувати у зручний для вас час ті витрати, на які я, можливо, буду змушений піти. А зараз прошу ознайомити нас з усім, що може допомогти нам скласти думку про вашу справу.

– О леле! – відповіла наша відвідувачка. – Весь жах мого становища в тому, що причини моїх страхів настільки туманні, а підозри ґрунтуються на таких дрібницях, особливо для людей сторонніх, що навіть той, до кого першого я маю право звернутись по допомогу й пораду, дивиться на всі мої

розповіді як на вигадки нервової жінки. Він, певна річ, так не каже, але я вчуваю це в його заспокійливих словах, у тому, як він відводить очі. Я чула, містере Холмсе, що ви вмієте як ніхто інший збагнути найрізноманітніші пороки людського серця. Ви можете порадити, як мені поводитися серед тих небезпек, що мене оточують.

– Я весь увага, пані.

– Мене звуть Хелін Стоунер, я живу в домі свого вітчима – останнього представника одного з найстаровинніших в Англії саксонських родів Ройлоттів зі Стоук-Морана, що на західному кордоні графства Суррей.

Холмс ствердно кивнув головою.

– Мені знайоме це ім'я, – мовив він.

– Були часи, коли ця родина належала до найбагатших в Англії, її володіння сягали Беркшпіру на півночі й Хемпшпіру на заході. Проте в минулому столітті четверо спадкоємців один за одним виявились людьми непутящими, марнотратними, а після них, під час регентства, усе, що лишилося, перейшло до рук картяра, і він довів родину до зубожіння. Після нього зостався невеликий клаптик землі та будинок, споруджений двісті років тому, а нині заставлений і перезаставлений. Останній поміщик із цього роду ледве там животів, ведучи жахливе життя нужденного аристократа. Його єдиний син, теперішній мій вітчим, бачачи, що треба пристосовуватись до нових умов, позичив у якогось родича гроші, закінчив університет, одержав диплом лікаря й поїхав у Калькутту, де завдяки своїй професійній майстерності й сильному характеру здобув широку практику. Якось у його домі було вчинено крадіжку, й він, розлютившись, убив свого дворецького-тубільця. Ледве уникнувши смертної кари й відсидівши чимало років у в'язниці, лікар Ройлотт повернувся до Англії похмурою й розчарованою людиною.

В Індії він одружився з моєю матір'ю, місіс Стоунер, молодою вдовою генерал-майора артилерії, який служив у Бенгалії. Ми із сестрою Джулією були близнятами, і коли мати знову вийшла заміж, нам сповнилось по два роки. Маючи значні статки, що давали не менш як тисячу фунтів прибутку на рік, мати на час, поки ми будемо жити разом, передала всі права на цей прибуток лікареві Ройлотту з умовою, що він виділить кожній із нас певну щорічну суму, якщо ми повиходимо заміж. Невдовзі після нашого повернення до Англії моєї матері не стало: вісім років тому вона загинула в залізничній катастрофі під Кру. Після її смерті лікар Ройлотт облишив спроби одержати практику в Лондоні й разом із нами оселився в родинному будинку в Стоук-Морані. Грошей, що їх залишила моя мати, цілком вистачало на всі наші потреби, і, здавалося, ніщо не потьмарить нашого життя.

Та з вітчимом сталися дивні зміни. Замість того, щоб заприятелювати з сусідами, які спочатку були дуже зраділи з того, що Ройлотт із Стоук-Морана вернувся в своє родинне гніздо, і обмінюватися з ними візитами, він замкнувся в своєму будинку і якщо виходив з нього – до речі, це траплялося досить рідко, – то лише для того, щоб люто полаятися з усіма, хто трапиться йому на очі. Нестриманість, що межує з безумством, – це спадкова риса по чоловічій лінії в родині Ройлоттів. Вона, певно, ще більше посилилась у мого вітчима через

тривале перебування в тропіках. Він зчиняв сварку за сваркою, дві з них закінчились у поліції, і нарешті зробився пострахом для всієї округи. Побачивши його, люди просто тікають, бо сила в нього страшна, і коли він розгнівається, то абсолютно не володіє собою.

Минулого тижня він кинув у річку через парпет набережної місцевого коваля, і мені вдалося відвернути ще один публічний скандал тільки тим, що я віддала потерпілому всі гроші, які змогла зібрати. У вітчима немає ніяких друзів, крім мандрівних циган, він дозволяє цим волоцюгам ставати табором на тих кількох акрах порослої ожиною землі, що залишилася від родового маєтку, а іноді, користуючись гостинністю цих циган, тижнями мандрує разом з ними. Ще він має пристрасть до індійських тварин, їх надсилає йому з Індії його постачальник, і зараз у нього по садибі вільно розгулюють гепард і бабуїн, яких селяни бояться так само, як і їхнього хазяїна.

З моєї розповіді ви можете зробити висновок, що наше життя – моєї бідолашної сестри Джулії і моє – було не дуже приємним. Ніхто не хотів працювати у нас прислугою, і тривалий час ми робили всю роботу в домі самі. Сестрі ледве виповнилось тридцять років, коли вона померла, але волосся в неї вже починало сивіти, як от зараз у мене.

– То ваша сестра померла?

– Так, рівно два роки тому, і саме про її смерть я й хочу вам розповісти. Ви, безперечно, розумієте, що ми майже не зустрічалися з людьми нашого віку й нашого кола. Проте в нас була тітка, незаміжня сестра нашої матері міс Гонорія Вестфейл, вона й зараз живе біля Харроу, отже, іноді нам дозволялось трохи погостювати в неї. Два роки тому Джулія поїхала туди на Різдво й зустрілася там з відставним флотським майором, з яким вона й заручилася. Вітчим дізнався про ці заручини, коли сестра повернулась додому, й не заперечував проти цього шлюбу, але за два тижні до весілля сталося страшне нещастя, яке позбавило мене моєї єдиної подруги.

Шерлок Холмс сидів із заплющеними очима, відкинувшись на спинку крісла й підклавши під голову диванну подушечку. Раптом він підвів голову й позирнув на відвідувачку.

– Дуже вас прошу, будьте точні щодо подробиць, – попросив він.

– Мені легко бути точною, бо кожна подія того жахливого часу назавжди закарбувалась у мене в пам'яті...

Як я вже сказала, наш будинок дуже старий, і зараз ми мешкаємо тільки в одному його крилі. На першому поверсі цього крила знаходяться спальні, в центральній частині будинку – вітальні. Перша від середини спальня доктора Ройлотта, друга – моєї сестри, а третя – моя. Спальні між собою не сполучаються, але всі виходять у спільний коридор. Я розповідаю зрозуміло?

– Цілком.

– Вікна всіх трьох кімнат виходять на газон. Тієї фатальної ночі лікар Ройлотт пішов до своєї спальні рано, але ми знали, що спати він не ліг, бо моїй сестрі завадив запах міцних індійських сигар, які він має звичку курити, і вона прийшла до мене. Якийсь час ми балакали з нею про її весілля, а об

одинадцятій годині вона встала й намірилась іти до себе. Підійшовши до дверей, вона обернулася.

„Скажи мені, Хелін, – спитала вона, – чи ти хоч раз чула, як хтось свистить уночі?”

„Ніколи не чула”, – відповіла я.

„Думаю, що свистіти, коли спиш, неможливо”.

„Авжеж, неможливо. А в чім річ?”

„Бачиш, останнім часом щоночі, приблизно годині о третій, я завжди чую тихе виразне посвистування. Сон у мене чутливий, і це посвистування мене будить. Не розумію тільки, звідки воно лине – чи то із сусідньої кімнати, чи то з газону. От мені й спало на думку спитати тебе, чи ти теж його чуєш”.

„Ні, не чую. Мабуть, свистять ці осоружні цигани”.

„Цілком можливо. Проте якби посвистування долидало з газону, то ти теж чула б його”.

„Ну, сон у мене набагато міцніший, ніж у тебе”.

„Е, хай би що там було, все це пусте”, – усміхнулася сестра, виходячи, і за хвилину я почула, як в замку її дверей повернувся ключ.

– Он як? – промовив Холмс. – Ви завжди замикалися на ніч?

– Завжди.

– А чому?

– Я, здається, вже казала вам, що лікар тримав гепарда й бабуїна. Ми не почувалися безпечно, якщо не замикались на ніч.

– Тепер розумію. Прошу вас, розповідайте далі.

– Тієї ночі я не могла спати. Мене непокоїло невиразне передчуття якогось нещастя. Ми з сестрою, як ви пам'ятаєте, були близнятами, а ви знаєте, якими тонкими є узи, що зв'язують їхні душі. Ніч була жахлива: завивав вітер, у шибки періщив дощ. І раптом серед усієї цієї гуркотняви пролунав пронизливий, переляканий жіночий крик. То кричала моя сестра. Я зірвалась з ліжка, накинула на себе шаль і вибігла в коридор. Коли відчиняла двері, мені здалося, ніби я чую тихий посвист, саме такий, як розповідала сестра, але за мить він змінився якимось брязкітливим звуком, неначе на підлогу впало щось металеве. Підбігши до сестриної спальні, я побачила, що замок відімкнуто й двері повільно розчиняються. Охоплена жахом, я мовчки дивилась на них, не знаючи, хто або що з них вийде. І от при світлі лампи, яка горіла в коридорі, я побачила за порогом свою сестру з пополотнілим від жаху обличчям – вона простягала руки, неначе шукаючи допомоги, й хиталася, мов п'яна. Кинувшись до неї, я обхопила її руками, але в цю мить ноги їй підігнулися, і вона впала додолу. Її руки й ноги аж виламувало в страшних судорогах, усю її корчило від нестерпного болю. Спершу я була подумала, що вона мене не впізнала, але коли я схилилась над нею, вона раптом скрикнула тихим голосом, що я довіку не забуду:

„Боже мій, Хелін!.. Це – стрічка!.. Пістрява стрічка!” Вона силкувалася ще щось сказати, показуючи пальцем у бік лікаревої кімнати, але новий напад судорог урвав її мову. Я вибігла в коридор, голосно гукаючи вітчима, й побачила, що він у халаті вже виходить зі своєї кімнати, поспішаючи до мене.

Коли він підійшов до сестри, вона була непритомна, і хоч він улив їй у рот коньяку й послав по сільського лікаря, всі зусилля виявились марними, і вона, повільно згасаючи, померла, не прийшовши до пам'яті. Так жахливо кінчила своє життя моя улюблена сестра.

– Почекайте хвилиночку, – попрохав Холмс. – Ви певні, що чули посвистування і металевий звук? Чи можете ви в цьому запрягтися?

– Про це мене питав і слідчий. Я майже переконана, що чула ці звуки, а проте гуркіт бурі й потріскування старого будинку могли ввести мене в оману.

– Ваша сестра була одягнена?

– Ні, на ній була лише нічна сорочка. У правій руці в неї знайшли обгорілого сірника, а в лівій – сірникову коробку.

– Це каже про те, що вона запалила сірника й роздивлялася довкіл себе, коли її щось стривожило. Важлива деталь. А які висновки зробив слідчий?

– Він дуже уважно дослідив цю справу, бо поведінка лікаря Ройлотта давно зажила у графстві поганої слави, але не зміг відшукати ніяких причин смерті моєї сестри. Під час слідства я засвідчила, що двері її кімнати було замкнено зсередини, а вікна щонаочі зачинялись старовинними віконницями з широкими залізними штабами. Стіни було уважно обстежено й з'ясовано, що вони цілі, підлогу пильно досліджено. Камінний димар хоч і широкий, але його перекриває аж чотири великих каглянки. Отже, немає сумніву, що сестра була сама-самісінька, коли до неї підкралася смерть. До того ж на її тілі не знайшли ніяких слідів насильства.

– А як щодо отрути?

– Лікарі досліджували небіжчицю й на отруту, але теж нічого не виявили.

– Від чого ж тоді померла ця нещасна?

– На мою думку, вона померла з самого переляку й нервового потрясіння, проте я не можу собі уявити, що саме так злякало її.

– А чи були в той час у ваших володіннях цигани?

– Так, то одні, то інші постійно живуть у нас.

– А як ви можете пояснити слова вашої сестри про якусь стрічку, пістряву стрічку?

– Іноді мені здається, що це – просто марення, а іноді – що вони стосуються якогось гурту людей, можливо, тих самих циган. От тільки не знаю, чи могли їхні строкаті хустки, що їх вони так любляють носити, викликати в сестри таку химерну асоціацію.

Холмс похитав головою з виглядом людини, яку подібне припущення аж ніяк не задовольняє.

– Справа ця дуже темна, – мовив він. – Прошу, будь ласка, розповідайте далі.

– Відтоді минуло два роки, і до останнього часу життя моє було ще самотнішим, ніж завжди. Але місяць тому один мій друг, якого я знаю багато літ, зробив мені честь, попросивши моєї руки. Його звать Армітідж, Персі Армітідж, він другий син містера Армітіджа з Крейн-Вотера, що біля Редінга. Мій вітчим не заперечував проти нашого шлюбу, і навесні ми маємо повінчатися. Два дні тому в західному крилі будинку почався якийсь ремонт,

стіну до моєї спальні було пробито, і я мусила перебраться до кімнати, де померла моя сестра, і спати в тому самому ліжку, де спала вона. І уявіть мій жах, коли минулої ночі, лежачи без сну і думаючи про її страшну долю, я раптом почула в нічній тиші тихе посвистування, яке було вісником смерті сестри. Я схопилася з ліжка й засвітила лампу, але нічого в кімнаті не побачила. Знову лягти спати я не змогла, бо була надто стривожена, тому одяглася і, щойно розвиднилось, вислизнула з будинку, найняла візника біля готелю „Корона”, дісталася Лезерхеда, а звідти вранці приїхала сюди з єдиною метою – побачити вас і попросити вашої поради.

– Ви вчинили мудро, – зауважив мій друг. – Але чи все ви мені розповіли?

– Так, усе.

– Міс Стоунер, ви розповіли не все. Ви вигороджуєте свого вітчима.

– Що ви хочете цим сказати?

Замість відповіді Холмс відкинув гарний мереживний рюш на руці нашої відвідувачки, яку вона поклала собі на коліно. На білому зап'ястку чітко проступало п'ять синьо-червоних плям: чотири поряд і п'ята навпроти них – від великого пальця.

– З вами поводитися жорстоко, – мовив Холмс.

Дівчина густо почервоніла й квапливо прикрила вкриту синцями руку.

– Мій вітчим надто суворий, – відповіла вона, – і, мабуть, сам не відчуває своєї сили.

Запало тривале мовчання, під час якого Холмс, підперши підборіддя долонями, не відводив погляду від вогню, що потріскував у каміні.

– Справа надзвичайно складна, – нарешті мовив він. – Мені хотілося б з'ясувати ще тисячу подробиць, перш ніж дійти висновку, як діяти. Проте ми не можемо зволікати й хвилини. А от якби ми приїхали в Стоук-Моран сьогодні, то чи можна було б нам побачити ці кімнати так, щоб про це не знав ваш вітчим?

– Він казав, ніби збирається їхати сьогодні в місто у якійсь важливій справі. Цілком можливо, що його не буде аж до вечора, і, отже, ніщо не перешкодить вам оглянути будинок. Тепер у нас є економка, але вона стара й нетямковита, і я легко можу зробити так, щоб вона вам не заважала.

– Чудово. А ви, Вотсоне, не проти цієї поїздки?

– Аж ніяк.

– Тоді ми приїдемо вдвох. А що ви, міс Стоунер, самі збираєтесь робити?

– У місті в мене є деякі справи, і я хотіла б уладнати їх. Але я повернусь дванадцятигодинним поїздом, щоб бути на місці, коли ви приїдете.

– Чекайте нас зразу ж пополудні. В мене самого теж є невеличке діло, з яким треба впоратися. Може, ви поснідаєте з нами?

– Ні, я мушу йти. Тепер, коли я звірилась вам із своїм горем, мені аж на серці полегшало. Я так чекатиму сьогодні пополудні зустрічі з вами!

Вона опустила на обличчя густу темну вуаль і тихо вийшла.

– Що ви про все це думаєте, Вотсоне? – спитав Шерлок Холмс, відкидаючись на спинку стільця.

– Мені здається, що це надзвичайно темна і зловісна справа.

– Так, досить темна і досить зловісна.

– Проте якщо дівчина сказала правду, ніби підлога й стіни міцні, а крізь двері, вікно й димар до кімнати потрапити неможливо, то її сестра була, безперечно, сама-самісінька, коли зустріла свою таємничу смерть.

– А як же бути тоді з цим нічним посвистуванням і вкрай дивними словами померлої?

– Не маю найменшого уявлення.

– Якщо взяти до уваги все вкупі: посвистування вночі, присутність циган, з якими в цього старого лікаря досить близькі стосунки, безперечну зацікавленість вітчима в тому, щоб завадити одруженню своєї падчерки, її згадку про якусь стрічку, а також те, що міс Хелін Стоунер чула металевий брязкіт – очевидно, стала на своє місце одна із залізних штаб, якими оббито віконниці, – то, на мою думку, є всі підстави вважати, що цю таємницю можна розгадати.

– Але до чого тут тоді цигани?

– Не знаю.

– Маю силу заперечень до будь-якої з цих версій.

– Я теж. Саме з цієї причини нам і треба їхати в Стоук-Моран, і сьогодні ж. Мені кортить перевірити, мають вагу ці заперечення чи на них можна не зважати. А це що за проява?

Останній вигук вихопився в мого друга тому, що двері раптом рвучко розчинилися, і в них з'явилась величезна постать незнайомого чоловіка. Його одяг являв собою дивну мішанину: чорний циліндр і довгий сюртук свідчили про лікарську професію їх власника, а високі гетри й мисливський нагай, яким він вимахував, виказували в ньому сільського жителя. Чоловік був такий високий на зріст, що діставав циліндром до верхнього одвірка дверей, і такий широкий, що зовсім їх затуляв. Його м'ясисте і вижовкле на сонці обличчя із слідами огидних пристрастей густо мережили зморшки. Чоловік повертався то до мене, то до мого друга. Глибоко посаджені жовчні очі і тонкий хрящуватий ніс робили його схожим на якогось старого хижого птаха.

– Хто із вас Холмс? – спитав привид.

– Це моє ім'я, сер, але я не знаю вашого, – спокійно мовив мій компаньйон.

– Я лікар Грімсбі Ройлотт зі Стоук-Морана.

– Дуже радий, лікарю, – люб'язно відповів Холмс. – Прошу вас, сідайте.

– І не подумаю. Тут була моя падчерка. Я її вистежив. Що вона тут вам казала?

– А сьогодні трохи холоднувато, як на цю пору року, – зауважив Холмс.

– Що вона вам тут казала? – люто загорлав старий.

– Але я чув, що крокуси обіцяють цвісти добре, – незворушно вів далі мій друг.

– Ха, то ви хочете мене здихатися? – спитав наш новий відвідувач, зробивши крок уперед і розмахуючи нагаєм. – Я вас знаю, негідника! Чув про вас раніше. Ви – той Холмс, що скрізь суне свого носа.

Мій друг посміхнувся.

– Холмс-нишпорка!

Холмс посміхнувся ще ширше.

– Холмс – задавака із Скотленд-Ярда!

Холмс весело засміявся.

– Було дуже приємно поговорити з вами, – проказав він. – Коли будете виходити, добре зачиніть двері, бо тут дуже тягне.

– Я піду звідси, коли скажу все, що думаю. Не смійте сунути носа в мої справи. Я знаю, що міс Стоунер була тут, – я її вистежив! Сваритися зі мною небезпечно! Глядіть!

Він швидко пройшов уперед, схопив кочергу і скрутив її своїми засмаглими ручиськами.

– Тримайтесь від мене подалі! – гаркнув він і, жбурнувши зігнуту кочергу в камін, вийшов з кімнати.

– Надзвичайно приємний добродій! – мовив, сміючись, Холмс. – Я не такий велетень, але якби він не зачинив за собою двері, я показав би йому, що в руках у мене не менше сили, ніж у нього.

Говорячи це, він підняв кочергу й одним зусиллям вирівняв її.

– Яке нахабство сплутати мене із детективами з поліції! Проте ця пригода надає нашому розслідуванню особливої пікантності. Сподіваюсь, нашій новій приятельці не заподіє великої шкоди те, що вона мала необережність дозволити цій тварюці вистежити себе. А тепер, Вотсоне, ми поснідаємо, а потім я піду до юристів, де розраховую роздобути деякі факти, що можуть виявитись корисними в цій справі...

Шарль Перро

*Ріке-Чубчик*³⁴

Давно колись жила королева, і знайшовся в неї син, такий гидкий та незграбний, що довгий час ніхто навіть не міг сказати, чи схожий він на людину. Королева гірко плакала, дивлячись на нього.

Але чарівниця, яку запросили на хрестини, сказала, що принц стане чудовою людиною, бо він буде дуже розумний. Потім вона додала, що наділяє його, даром зробити такою ж розумною, як і він, ту дівчину, котру він покохає більше за всіх на світі.

Все це трохи втішило бідолашну королеву.

І справді, тільки-но хлопчик заговорив, як причарував усіх, хто чув його, – такий він був дотепний та кмітливий.

Я забув сказати, що хлопчик мав на голові маленький чубчик; тому його так і прозвали – Ріке-Чубчик. Ріке – це було його ім'я.

Минуло сім чи вісім років, і у королеви сусіднього королівства знайшлося дві дочки.

Перша була гарна, як гожий день. Королева була в такому захваті від неї, що всі придворні боялись, коли б така велика радість не завдала їй шкоди.

³⁴ Переказ Р. Терещенка.

Але та сама чарівниця, яка була під час народження Ріке-Чубчика, сказала королеві, що у маленької принцеси не буде ні крихти розуму і що вона буде така ж дурненька, як і вродлива.

Це пророцтво дуже засмутило королеву. Але вона впала у ще більший відчай, коли побачила, що її друга дочка потворна до краю.

– Не сумуйте, королево, – сказала чарівниця, – ваша дочка буде такою розумницею, що ніхто й не зверне уваги на її потворність.

– Сподіватимусь на краще! – вигукнула королева. – Але хіба не можна як-небудь і старшу, таку вродливу, зробити хоч трохи розумнішою?

– Щодо розуму, то я тут нічого не можу вдіяти, – призналася чарівниця. – Але врода – це зовсім інша річ. Тож я обдарую принцесу здатністю зробити красенем того, кого вона покохає.

Тим часом обидві принцеси підростали, і разом з ними розвивалися їхні прикмети. Скрізь тільки й розмови було, що про красу старшої та про розум меншої.

Проте й вади їхні збільшувалися з року в рік.

Менша ставала з кожним днем бридкішою, а старша – дурнішою. Коли її про що-небудь питали, вона або нічого не відповідала, або верзла таку нісенітницю, що всі затуляли вуха. До того ж вона була на диво незграбна: не могла поставити чотири порцелянові фігурки на камін, щоб не розбити хоч би однієї, або випити склянку води, щоб не вилити половини собі на сукню.

І тому, хоч врода й дуже багато важить для молодої дівчини, менша принцеса завжди всім подобалася більше, ніж її старша сестра.

Коли в палаці збиралися гості, то спочатку всі йшли до красуні, щоб подивитися на неї і помилуватися її вродою, але незабаром повертали до меншої, щоб послухати її приємні розмови.

Ніхто не вбачав нічого дивного в тому, що не минало й чверті години, як біля старшої сестри вже нікого не залишалось, і всі збиралися погомоніти навколо меншої.

Та хоч яка дурненька була старша дочка, вона добре розуміла це і без жалю віддала б свою красу, аби хоч наполовину стати такою ж розумною, як сестра.

А королева, незважаючи на всю свою розсудливість і любов до дочки, ніяк не могла стриматися, щоб хоч іноді не дорікнути їй глупством, і тому бідолашна принцеса ладна була вмерти з горя.

Якось пішла вона в ліс виплакати своє горе і зустріла там маленького чоловічка, надзвичайно потворного і гидкого, але розкішно вбраного.

Це був молодий принц Ріке-Чубчик.

Він закохався в принцесу з її портретів, яких по всьому світу було намальовано безліч, і залишив королівство свого батька, аби тільки побачити красуню та поговорити з нею.

Зрадівши, що зустрів принцесу наодинці, Ріке-Чубчик низько вклонився і звернувся до неї дуже шанобливо та ввічливо. Промовивши слова звичайних привітань, він помітив, що дівчина дуже засмучена, і сказав:

– Ніяк не можу зрозуміти, принцесо, чому така красуня має такий засмучений і розпачливий вигляд. Я можу похвалитися, що бачив на своєму віці дуже багато красунь, а проте вроди, подібної до вашої, ніколи не зустрічав.

– Вам нічого не варто ще й не таке вигадати, принце, – відповіла принцеса й замовкла, бо нічого більше не в силі була вигадати.

– Врода, – вів далі Ріке-Чубчик, – це величезна перевага, яка варта будь-чого іншого. І я не знаю, що може засмутити того, хто її має.

– Я б воліла, – відповіла принцеса, – бути такою потворною, як ви, але мати розум, ніж бути такою красунею і такою дурненькою, як я. Мене вкрай засмучує моя глупота.

– Принцесо, – сказав Ріке-Чубчик, – я можу зарадити вашому смуткові!

– Як же ви це зробите? – спитала принцеса.

– Мені до снаги, – відповів Ріке-Чубчик, – зробити розумнішою за всіх на світі ту, яку я кохатиму над усе. А що найдужче за всіх я кохаю саме вас, принцесо, то ви легко станете найпершою розумницею в світі, якщо дасте згоду зі мною одружитися.

Принцеса була така вражена, що не сказала у відповідь ні слова.

– Бачу, – вів далі Ріке-Чубчик, – що моя пропозиція примушує вас замислитися, і не дивуюся з цього. Даю вам цілий рік на роздум. Тільки тоді я прийду по відповідь.

Принцеса була така дурненька і водночас їй так хотілося стати розумною, що вона тут же заспокоїла себе думкою, ніби цілий рік ніколи не закінчиться, і тому без вагання погодилась на пропозицію принца.

І не встигла принцеса пообіцяти Ріке-Чубчику, що вийде за нього заміж через рік у цей самий день, як ураз відчула себе зовсім іншою.

Звідкілясь узялася в неї здатність говорити про все з надзвичайною легкістю, витончено й просто.

Вона відразу ж завела з Ріке-Чубчиком веселу й невимушену розмову і стала щебетати так спритно, що молодий принц з острахом подумав, чи, бува, не передав їй розуму більше, ніж залишив самому собі.

Коли принцеса повернулася в палац, придворні не знали, що їй подумати про цю несподівану і незвичайну перемену. Бо коли раніше від неї чули самі грубощі, то тепер вона говорила з усіма розсудливо і надзвичайно дотепно.

Всі так раділи, що їй розказати не можна. Лише її менша сестра була трохи засмучена, бо не могла вже похвалитися перед старшою своїм розумом, і тому в її присутності всім тепер здавалася особливо бридкою дівчиною.

Король почав прислухатися до слів своєї старшої дочки і навіть кілька разів збирав раду в її покоях.

Чутка про таку незвичайну перемену з швидкістю блискавки розійшлася по світу, і всі молоді принци в сусідніх королівствах навперебій почали домагатися кохання принцеси, а найсміливіші пропонували їй навіть свою руку.

Та жоден з них не здавався принцесі досить розумним, і тому вона усім відмовляла.

Однак з'явився якось один принц, такий могутній, такий багатий, такий розумний і такий стрункий, що принцеса відчула до нього прихильність.

Помітивши це, її батько сказав, що вона сама може вибирати собі жениха і що слово тільки за нею.

Але ж усім відомо, що чим розумніша людина, тим трудніше їй зважитися на таку справу.

Тому принцеса щиро подякувала батькові й попросила дати їй час подумати.

Аби вирішити, що їй робити, вона пішла поблукати і випадково потрапила в той самий ліс, де зустріла колись Ріке-Чубчика.

Аж раптом вона почула під ногами глухий шум, який нагадував гомін великого натовпу людей, що бігали десь, снували і метушились.

Принцеса зупинилась, прислухалась уважніше і розібрала, як хтось сказав:

– Неси-но сюди казанок! А другий:

– Давай-но сюди великий казан! А третій:

– Підкинь-но дров у вогонь!

У цю ж хвилину земля розкрилась, і принцеса побачила в себе під ногами величезну кухню, повну кухарів і кухарчуків, які готували пишній бенкет.

З-під землі вискочив цілий натовп – десятків зо два, зо три смажильників. Вони розташувалися на лісовій галявині круг дуже великого кухонного столу – кожен із шпикувальною голкою в руці й лисячим хвостом за вухом, – і, весело співаючи, хвацько взялися до роботи.

Дуже здивована таким видовищем, принцеса спитала, для кого вони готують усе це.

– Таж для принца Ріке-Чубчика, – відповів найповажніший і найтовстіший з усіх кухарів. – Адже всі знають, що завтра він справляє своє весілля.

І тут принцеса з жахом згадала, що завтра минає рік з того дня, коли вона обіцяла Ріке-Чубчику вийти за нього заміж.

Їй і справді здалося, ніби вона падає з неба на землю.

Адже вона забула про все це тому, що, коли давала обіцянку, була ще дурненькою, а коли принц наділив її новим розумом, позбулася всіх своїх колишніх дуроців. Трохи заспокоївшись, принцеса пішла далі, але не встигла зробити й тридцяти кроків, як побачила перед собою Ріке-Чубчика, веселого, бравого, чудово одягненого – хоч зараз на весілля.

– Як бачите, принцесо, – сказав він, – я дотримав свого слова. А тому не маю жодного сумніву, що й ви прийшли сюди, аби додержати своєї обіцянки і зробити мене найщасливішим з людей.

– Признаюсь вам щиро, – відповіла принцеса, – я ще не вирішила остаточно.

– Ви мене дивуєте, принцесо, – мовив Ріке-Чубчик.

– Певно, що так. І якби я мала справу з людиною грубою та дурною, мені було б дуже важко. „Принцеса не повинна ламати своє слово, – сказав би мені інший, – а ви ж дали обіцянку вийти за мене заміж”. Але ви, принце, дуже мудрий і чемний, тож я маю надію, що ви мене уважно вислухаєте і зрозумієте. Ви чудово знаєте, що навіть коли я була дурненькою, то й тоді не могла наважитися вийти за вас заміж. І ви хочете, щоб тепер, ставши, з вашої ласки,

розумною, я погодилась на це? Коли ви справді бажаєте одружитися зі мною, то зробили дуже велику помилку, так необачно наділивши мене розумом.

– Ви сказали, принцесо, – відповів Ріке-Чубчик, – що людина нерозумна могла б вам дорікати і примусила б вас погодитися на шлюб. Але чому ж ви хочете, щоб і я зробив не так само? Адже йдеться про щастя всього мого життя! Ніде правди діти – я негарний. Але все інше... Хіба ви не задоволені з мого роду, мого розуму, моєї вдачі, зрештою, з моїх манер? Та й хіба правильно, щоб розумні люди були в гіршому становищі, ніж дурні? Хіба ви можете це дозволити?

– Так! – вигукнула принцеса. – Ваш рід, розум, вдача, манери мені й справді подобаються.

– Отож, – підхопив Ріке-Чубчик, – коли вас лякає тільки моя потворність, то я неодмінно буду щасливий, бо ви можете зробити мене найприємнішою людиною.

– Як це може статися? – здивовано спитала принцеса.

– Так і станеться, – відповів Ріке-Чубчик, – коли тільки ви покохаєте мене так палко, щоб щиро побажати цього. А щоб ви не мали жодного сумніву, принцесо, то знайте: та чарівниця, яка в день мого народження обдарувала мене здатністю зробити розумною дівчину, котра мені сподобається більше за всіх, наділила й вас здатністю зробити красенем того, кого ви покохаєте і кому побажаєте цього від щирого серця.

– Я від щирого серця бажаю, – сказала принцеса, – щоб ви стали найгарнішим молодим принцом у світі, і даю вам у дар таку саму красу, яка є в мене.

Тільки-но принцеса вимовила ці слова, як Ріке-Чубчик з'явився перед нею зовсім іншим: він був такий гарний, такий стрункий і такий навдивовижу приємний юнак, що, відколи світ світом, ніхто не бачив кращого.

Злі люди, правда, кажуть, що чари тут ні до чого і що причиною такого казкового перетворення Ріке-Чубчика було саме тільки кохання.

Вони кажуть, що коли принцеса гарненько подумала про вірність свого нареченого, про скромність та про всі інші високі прикмети його душі й розуму, то вже не помічала, що він кривий і потворний.

Але так чи інакше, принцеса тут-таки пообіцяла вийти за нього заміж, аби тільки він дістав згоду від її батька.

Король знав, що дочка поважливо ставиться до Ріке-Чубчика, якого, крім того, всі мали за дуже розумного принца, і тому залюбки погодився назвати його своїм зятем.

Другого ж дня справили весілля саме так, як хотів Ріке-Чубчик, і всі гості дуже вихваляли смачні страви, приготовані в кухні під лісовою галявиною.

Холодне серце (уривок)³⁵

Кому траплялося подорожувати по Швабії, той, певно, не минув Шварцвальду. І не тому, що там ростуть такі величезні ялини, яких не побачиш десь-інде, – ні, найбільшу увагу мандрівника привертають тамтешні люди. Височенні на зріст, широкоплечі й дебели, вони дуже відрізняються від жителів сусідніх околиць. Здається, ніби той міцний дух, що ранками пашиє від ялин і яким дихають ці люди, розширює їхні груди, прояснює очі, сталить і гартує тверду вдачу. Але не тільки високим зростом і дужим тілом, а й своїми звичаями та одягом помітно відрізняються вони од тих, що живуть поза лісом. Найкраще одягаються жителі баденського Шварцвальду. Чоловіки там запускають довгі бороди, носять чорні каптани, широченні штани, червоні панчохи та гостроверхі з великими крисами брилі і в такій одежі здаються особливо поважними та огрядними. Більшість з них займається склярським промислом, а декотрі роблять годинники і продають їх по всіх-усюдах.

По той бік лісу живуть такі самі люди, але звичаї та побут у них інакші, ніж у склярів. Це лісоруби: вони валять ялини, обрубують гілля і спускають плоти по Нагольду й Неккару, а далі по Рейну – і вниз за водою, аж до моря, до самої Голландії. На морі вже добре знають шварцвальдців з їхніми довгими плотами. Вони причалюють до всіх міст, повз, які їх несе течія, в кожному зупиняються і гордовито чекають, чи не купить хто їхнього товару – балок та дощок. Та найкращий ліс – міцні й довгі балки – вони продають за великі гроші в голландських гаванях, де будують кораблі. Ці люди звикли до суворого мандрівного життя. Нема для них більшої втіхи, як майнути на плоту за водою, нема гіршого смутку, як знову вертатися на суходіл. Навіть одягом своїм вони відрізняються од шварцвальдських склярів: ходять в каптанах з темного грубого полотна, носять широченні зелені підтяжки та чорні шкіряні штани, з кишень яких, мов почесна ознака їхнього ремесла, визирають мідні аршини. Та чи не найбільшою їхньою гордістю є чоботи, такі величезні, що, мабуть, ніде на всьому світі таких не носять: натягнуті халяви сягають високо за коліна, і плотогони хлюпаються в глибокій воді, не замочуючи ніг.

Ще до недавнього часу всі шварцвальдці і по цей, і по той бік лісу вірили в лісовиків та лише в останні роки почали позбуватися тих дурних забобонів. Цікаво, що й лісовики, які нібито живуть у глушині шварцвальдських лісів, носять різний одяг. Місцеві жителі запевняють, що невеличкий, доброї вдачі лісовичок Склярчук, який живе по цей бік лісу в околиці склярів, показується людям тільки у гостроверхому брилі з широкими крисами, в жилетці до колін і в червоних панчішках. А другий, велетенський Міхель-Голландець, що шає по той бік лісу, вдягається, як плотогон. Ті, хто його бачив, розповідають про його чоботи: «„Такі великі, що звичайній людині по самісіньку шию сягнули б!“ – і божаться, що анітрохи не перебільшують.

³⁵ Переклад Є. Поповича.

З оцими лісовиками та з одним шварцвальдським парубком трапилась одного разу дивна пригода. Саме про неї я й хочу вам розповісти.

Жила собі в Шварцвальді одна вдова, Барбара Мунк. Її чоловік випалював з дров вугілля і з того жив, а як помер, то мати стала потроху привчати до того самого діла свого шістнадцятилітнього сина. Молодий Петер Мунк, стрункий бравий парубок, не противився тому, бо ще при батькові нічого не бачив, крім вогнища, біля якого просиджував цілими тижнями в диму та кіптяві. Інколи брудний, зашмарований сажею, спускався він возом у ближні містечка й продавав там вугілля. Робота вугляра така, що в нього є чимало часу для думок про всяку всячину – і про себе, й про інших. Бувало ото, сидить Петер Мунк коло вогнища, а навколо нього темним натовпом стоять Старі дерева, і так тихо-тихо всюди... І тоді огорне його сум, аж сльози душать горло, Щось його смутить, а що саме – він ніяк не зрозуміє. Зрештою, він таки збагнув, що причина його смутку – то злиденна його доля. „Бути якимсь брудним вуглярем, – думав він, – яке то осоружне життя! Он які показні склярі, годинникарі або музики в неділю увечері. А коли б він, Петер Мунк, добре помився, та причепурився, та вдягся в батьків святковий каптан з срібними гудзиками й у нові червоні панчохи, – одне слово, став би парубок хоч куди, – то однаково всі б сказали: „Ет, та це всього лиш злидар-дровопал!”

Навіть плотогонам з того боку лісу він заздрих. Коли повз нього проходили ці лісові велетні, вдягнуті в гарну одежу, розцяцьковану гудзиками, пряжками та ланцюжками – не менше ніж на півфунта срібла на кожному, – коли, порозставлявши широко ноги, вони зневажливо дивились, як танцюють інші, і, мов грошовиті голландські купці, посмокували довгі німецькі люльки, – тоді йому здавалося, що нема в світі щасливіших людей, ніж оті плотогони. А вже коли ці улюбленці щасливої долі, граючи в кості, запускали руки в кишені й повними пригорщами витягали звідти гроші, в Петеровій голові зовсім каламутилось, і він сумно чвалав додому, до своєї хатини; траплялося, що святкового вечора який-небудь з отих „лісових панів” за одним заходом програвав більше, ніж бідний Петер Мунк міг заробити за цілий рік.

Між тими панами особливо вирізнялися троє, і Петер не знав, кому з них більше дивуватись. Один з них, гладкий, огрядний дядько з червоною, мов жар, пикою, славився як найбагатший чоловік на всю округу. Його звали гладким Езекіелем. Він двічі на рік їздив з лісом до Амстердама, і щоразу йому щастило продати свій товар набагато дорожче, ніж будь-кому іншому; додому він ніколи не повертався, як інші, не тюпав тижнями пішки, а приїздив зовсім попанському, в кареті. Другий був довгий і сухий, мов тріска, чоловік, на прізвисько довготелесий Шлюркер. Найбільше заздрих Петер його надзвичайній сміливості та нахабству. Шлюркер не боявся нікого і, коли приходив до корчми, то хоч би скільки там тис лося людей, забирав собі місце більше, ніж четверо найогрядніших людей, бо розкладався з ліктями на столі або простягав свої довгі ноги вздовж усієї лави. І ніхто не наважувався йому й слова мовити проти, бо всі знали, що то неймовірно грошовитий чоловік. Третій був вродливий молодий парубок, великий мастак танцювати: як піде в танок, то дивитися любо, – не дарма його прозвали королем танцюристів.

Раніше він був бідняком і робив у наймах в одного з „лісових панів”, а потім одразу розбагатів, мов князь. Дехто казав, ніби він знайшов десь під ялиною глечик з грішми; інші твердили, що, мандруючи з хазяйськими плотами, він поблизу міста Бінгена-на-Рейні витяг з води, мов рибу, цілу скриньку з золотом: там, мовляв, була колись велика схованка Нібелунгів. Одне слово, так чи інакше, а став він одразу багатий, і всі, од великого до малого, шанували його, наче принца.

Оцих трьох чоловіків і згадував Петер Мунк, сидячи сам у густому лісі. Щоправда, всі вони мали одну ваду, за яку їх ненавиділи, – були дуже немилосердні до тих бідняків, що, заборгувавши, не мали змоги повернути їм гроші. Шварцвальдці – народ з м’яким серцем, але, ненавидячи трьох багатіїв за скнарість, вони не могли не шанувати їх за товсті гаманці: бо хто ж іще міг так розкидатися грошима, немов вони з неба сиплються?

„Так далі тривати не може, – вирішив нарешті глибоко засмучений Петер: напередодні було свято, і люд гуляв у корчмі. – Коли мені не поталанить розбагатіти, то я сам собі щось заподію. Ах, якби то я був такий багатий, як гладкий Езекіель, або такий хоробрий та дужий, як довготелесий Шлюркер, або такий славнозвісний, як король танцюристів, та щоб міг так, як він, кидати музикам золото! І де той хлопець так розжився на гроші?” В думці Петер перебрав силу всяких способів здобути багатство, та жоден з них не вдовольнив його. Потім пригадалися йому старовинні легенди про людей, яких зробив багатими лісовик Голландець або другий – маленький Склярчук. Ще як був живий батько Петера, до них учащали всякі люди. Зберуться та як почнуть, бувало, згадувати й розказувати, хто з місцевих багатіїв коли й як розжився, то кінця-краю не видно. І рідко коли обходилося у їх оповіданнях без тих лісовиків. Так, так... Він, Петер, навіть тепер міг би пригадати собі ту примовку, яку треба проказати біля великої старої ялини посеред лісу, щоб викликати малого лісовика. Починалася вона так:

„Гей, дідусю лісовик, віком вельми давній, Без числа в тебе землі і без ліку скарбів. Ти пануєш в тих гаях, де гілля буяє...”

Та далі, хоч як напружував Петер пам’ять, а ніяк не міг пригадати жодного слова. Багато разів він думав, чи не спитати йому про кінець примовки у когось із старих людей, але кожного разу його спиняв страх: а що коли вони здогадаються про його потаємні заміри? До того ж йому здавалося, що легенда про Лісовика Склярчука не дуже відома і що цю примовку мало хто знає, а то б у лісі було куди більше багатих людей. І справді, чому ні його батько, ні інші бідні люди не робили спроб розбагатіти?

З такими думками завів якимось Петер розмову про лісовиків зі своєю матір’ю, але та нічого нового йому не розповіла, а з примовки вона пригадала тільки перший рядок. Тільки й того, що додала, ніби малий лісовик виходить лише до тих людей, котрі народилися в неділю між одинадцятю та другою годиною. І ще зауважила, що Петерові, коли б він знав примовку, пощастило б викликати лісовика, бо він якраз народився в неділю опівдні.

Як почув отаке Петер-дровопал, то аж затремтів від радості. Йому страшенно кортіло негайно спробувати своє щастя. Він вважав, що досить

знати частину примовки й народитися в неділю, аби викликати до себе лісовика. З тим заміром, продавши одного дня все своє вугілля, він не став розкладати нового вогнища, а вдягся в святковий батьків каптан та нові червоні панчохи, нап'яв нового капелюха, взяв у руки свою довгу двохаршинну палицю і попрощався з матір'ю, сказавши:

– Піду оце до міста. Бо скоро вже мені тягнути жеребок у солдати, то я хочу піти до військового начальника та нагадати йому ще раз, що ви – вдова, а я – ваш єдиний син.

Мати похвалила сина за таку дбайливість, а він тим часом подався до великої ялини. Вона стояла на найвищій горі Шварцвальду, і навколо на дві години ходу не було жодного сільця чи навіть окремої хатини, бо люди вважали, що жити поблизу тієї гори недобре. І хоча тут росли височенні й міцні дерева, люди дуже неохоче їх рубали, бо часто-густо траплялось якесь лихо лісорубові: то сокира одскочить від дерева та вгрузне в ногу, то ялина дуже швидко звалиться і покалічить або й на смерть придушить чоловіка. Найкращі дерева, тут вирубані, йшли тільки в перепал на вугілля або дрова. Жоден плотогон не хотів спускати на воду колоди з тієї гори, бо ходила поголоска, ніби людині не пощастить на річці, коли в плоту буде хоч одна деревина з того залятого місця. Тому-то на горі, як ніде інде, дерева росли так густо та високо, що серед ясного дня тут було темно, мов уночі, і Петерові, коли він туди зайшов, стало моторошно. Ніде не було чути ані голосу, ані ходи, ані єдиного звуку сокири. Здавалося, що й пташки не любляють це похмуре місце. І тільки Петерова хода лунко відгукувалась у його вухах.

Петер Мунк знайшов посеред лісу галявину й зупинився біля величезної старої ялини – в Голландії за неї дали б чимало грошей. „Отут, мабуть, – подумав Петер, – і живе лісовик”. Він зняв з голови капелюх, низенько вклонився ялині, зібрався з духом і промовив: „Добри вечір вам, пане Склярчук!” Та на його привітання ніхто не відповів. Кругом було надзвичайно тихо, як і раніше. „Мабуть, треба спершу проказати примовку”, – подумав Петер і почав:

„Гей, дідусю лісовик, віком вельми давній, Без числа в тебе землі і без ліку скарбів. Ти пануєш в тих гаях, де гілля буяє...”

Коли Петер Мунк проказав ці слова, то з жахом побачив, як з-за товстелезного стовбура ялини визирнула невеличка чудернацька постать старого дідуса. Лісовик був точнісінько такий, як розказували ті, хто його бачив: у чорному каптані, червоних панчохах, гостроверхому брилі, – обличчя в нього було невдоволене, але розумне. Та лишенько – як швидко воно, те обличчя лісовика, з'явилося, так само швидко й зникло!

– Пане Склярчук! – трохи почекавши, гукнув Петер. – Будьте ласкаві, вийдіть, не лишайте мене в дурнях... Пане Склярчук, якщо вам здається, ніби я вас не бачив, то ви дуже помиляєтесь: я добре вас бачив, як ви визирнули з-за дерева.

І знову ніякої відповіді, тільки інколи Петерові здавалося, ніби хтось за деревом тихесенько й весело собі посміхається. Зрештою у Петера увірвався терпець, і він забув навіть про страх, який ще й досі огортав його серце.

– Підожди-но, старе луб'я! – крикнув він. – Я тебе таки впіймаю! – І одним скоком кинувся на той бік ялини... Але там не було ніякого лісовика, а тільки маленька чепурненька білочка з переляку майнула вгору на маківку дерева.

Петер Мунк сумно похитав головою. Тепер він зрозумів, що не зробив усього, що треба: не закінчив примовки. А коли б він знав останній її рядок, то, безперечно, викликав би лісовика. Петер знову силкувався пригадати кінець примовки, але, хоч як він напружував пам'ять, нічого не виходило. Білочка спустилася на нижню гілку ялини і, здавалося, глузувала з нього. Вона вмивалася, мов кошения, згортала колесом свого пухкого хвостика, дивилася на Петера розумними очима, і йому почало ввижатися, нібито в неї з'явилася людська голова в гостроверхому брилі, а на задніх лапках червоні панчішки та черевики. Одне слово, ця білочка була дуже втішним звірятком, проте Петерові Мунку стало дуже страшно, бо йому здавалося, що всі ті дивовижі кояться не без нечистої сили.

Майже бігцем подався Петер додому. Сутінки ставали дедалі густішими, дерева немовби зсовувались, перетинаючи шлях, і Петера охопив такий переляк, що він мчав з гори щодуху... І тільки тоді зник його страх, коли він почув десь недалеко собаче гавкання, а потім побачив між деревами спершу димок, а далі й хатину. Коли ж він наблизився й побачив, як одягнені господарі, то тільки тоді помітив, що з переляку побіг у протилежному напрямі й опинився по той бік гори, у лісорубів. У тій хатині жили старий чоловік, його син – господар хатини, та кілька онуків-підлітків. Петер попросився переночувати. Вони прийняли юнака приязно, не питаючи навіть, як його звуть та звідки він є, почастиували яблучним вином, а ввечері запросили до столу їсти смаженого глухаря – найбільші шварцвальдські ласощі.

Після вечері всі посідали коло великого каганця з соснової живиці. Ближче до світла розташувалися з шитвом у руках господаря з дочками, трохи віддала примостилися чоловіки: вони поглядали на швачок та посмоктували собі люльки. Хлопці не гаяли часу й видовбували та різьбили дерев'яні ложки й виделки. Надворі тим часом знялася буря. Вітер вив, мов звір, і скажено налітав на великі ялини; було чути то з того, то з іншого боку страшний гуркіт грому, і здавалося, що буря вириває дерева з корінням, а грім розбиває їх на тріски. Онуки хотіли побігти в ліс подивитися, що там робиться, але дід grimнув на них суворим голосом, подивився сердитим оком і завернув назад.

– Я б нікому не радив виходити тепер за поріг, – сказав він, – бо, побий мене Бог, той не вернеться вже назад: сьогодні вночі Міхель-Голландець вирубує й теше собі нове стерно до плоту.

Онуки здивовано глянули на діда. Хоча вони вже не раз чули про лісовика Міхеля, але почали прохати старого, щоб розказав їм про нього ще раз до пуття. Тепер Мунк теж не дуже багато знав про Міхеля-Голландця – по той бік лісу про нього не часто говорили, – і йому так само закортіло послухати про цього лісовика. Тому й він приєднався до хлопців і спитав старого, що воно таке, той Міхель.

– Пан-хазяїн цього лісу. А з того, що ви в свої літа ще й досі нічого не чули про Міхеля, я бачу, що ви, мабуть, з того боку, з-за гори, або, може, ще й далі

живете. Гаразд, я розкажу вам про Міхеля-Голландця все, що сам знаю, як колись від старих людей чув... Років, може, з сотню назад, – так казав мій дід, – то ніде на світі не було совісніших людей, ніж тут, у Шварцвальді. Тепер, як завелось багато дурних грошей, люди попсувалися, втратили сором. Так ото, бачте, сто років тому жив тут один багатій-пан, і було в нього чимало наймитів-робітників. Він ганяв плоти далеко вниз до Рейну, і завжди йому добре щастило, бо, нема що казати, був той пан людиною совісною і богобоязною. Аж ось приходить одного вечора до його порога чужий чоловік, якого він ніколи раніше і в вічі не бачив. Одежа на ньому була тутешня, як у плотогона, та тільки сам такий високий на зріст, що на добру голову вищий за всіх. Ніхто б і не подумав, що такі величезні люди бувають на світі. Став той парубок-здоровань проситися до пана на роботу, а пан подивився на нього, побачив, що такий дядько подужає яку завгодно ношу потягти, сторгувався з ним, і на тім по руках ударили. То з Міхеля такий був робітник, якого пан ніколи ще не мав. Як візьметься, бувало, рубати, то рубає за трьох, а як несуть з одного кінця колоду шестеро, то з другого він сам підтримує. Як ото попоробив він з півроку, то прийшов до хазяїна й почав просити: „Наваляв я, пане, доволі колод, тепер хотілось би подивитися, куди вони підуть. То чи не вирядили б ви мене з плотами на сплав?”

Хазяїн йому каже: „Я не хочу тобі перечити, Міхелю, якщо ти вже надумав поїхати в світ, хоча, скажу по правді, такі дужі, як ти, люди мені потрібні тут, на порубці лісу. А на плотах треба мати звичку й тям до того. Та вже нехай цього разу буде по-твоєму”.

Так і зробили. Плота для Міхеля вирішили зробити з найбільших колод. То що ж би ви думали? Ще не смерклося, як уже поперетягав довготелесий Міхель колоди на берег, та всі такі товсті й довгі, що ніхто таких і не бачив, а він кожному припер жартуючи на плечах та ще в додачу неймовірної довжини стерно. Хазяїн тільки радів, отаке бачачи, та в думці прикидував, скільки вторгує за такі колоди. А Міхель і каже: „Це, щоб було на чому їхати мені, бо на тих малих трісках я не поїду”. В подяку за його працьовитість хазяїн подарував Міхелеві пару чобіт, але той відклав подаровані чоботи набік і показав свої, яких ще ніхто раніше не бачив. Мій дід запевняв, що важили вони не менше сотні фунтів, а завдовжки були більше двох аршинів! Коли пліт спустили на воду, настала черга дивуватися плотогонам. Бо замість іти помалу, як і належало такому величезному плоту, він, тільки-но потрапивши на течію, майнув, мов стріла. До Кельна прибули вдвоє швидше, ніж звичайно. Тут вони й мали продавати ліс, але Міхель сказав товаришам: „Якщо ви справжні купці, то не прогавте свого! Невже ви гадаєте, що в Кельні купують ліс для себе? Де там! Вони купують у нас за півціни, а потім перепродують в Голландію. То продаймо тут дрібніший ліс, а з великими колодами самі подамося в Голландію і що заробим лишки, то й буде наше”.

Отак підмовив усіх Міхель, а ті й пристали: хто хотів побачити Голландію, а хто поїхав заради грошей. Один тільки й знайшовся між ними совісний, що намагався одраяти людей від обману. Та його ніхто не послухав, і всі зараз же й забули про його слова, – всі, крім Міхеля. Так-от, поїхали вони далі і незабаром

були в Роттердамі. Тут їм дали за ліс чималі гроші, особливо за здоровенні Міхалеві колоди. Як побачили плотогони такі великі гроші, то аж захмеліли з радощів. Міхель залишив одну частину панові, а три роздав людям. І пішли вони по шинках та кишлах лигатися з усякою голотою та матросами й процвиндрювати ті гроші в карти та на різні витребеньки. А того совісного чоловіка продав Міхель якомусь купцеві, що торгував невільниками, – так ніхто про нього більше й не чув. Відтоді Голландія стала раєм для всіх плотогонів, а Міхель – їхнім королем. Хазяї довго нічого не знали про торг у Голландії, а тим часом люди привозили звідти додому гроші, погану лайку, недобрі звичаї, пияцтво та картярство.

Де подівся потім Міхель-Голландець, ніхто не знає, а тільки він не вмер, а вже сто літ, як відьмачить тут, у лісі. Розказують люди, що багато кому він допоміг забагатіти, але ціною їхніх грішних душ, бодай і не казати вам того. Отже, це правда, що він і досі в отакі грозові ночі никає по тій горі, де ніхто не рубає дерева, і там підшукує і валяє, котре краще та товще дерево. Це мій батько не раз на власні очі бачив. Свої колоди Міхель потім дарує тим, хто втрачає совість та йде до нього. Опівночі спускають вони пліт на воду, і Міхель спроваджує їх у Голландію. Та коли б я був тамтешнім королем, то розніс би того Міхеля на шмаття картечю, бо всі ті кораблі, де є хоч одна його колода, гинуть у морі. Саме через це тепер так часто трапляються нещастя на морі. Та і як же то може бути, щоб з доброго дива потонув такий корабель, як дзвіниця завбільшки? А воно ось як: коли в таку грозову ніч зрубує Міхель дерево, то замість нього випадає з корабля якась стара колода, і вода одразу заливає й топить корабель. Отаке розказують про Міхеля-Голландця, і то правда, що все лихо тут від нього. О, він може зробити чоловіка багатим! – додав старий таємниче. – Та я б не схотів того багатства! Не хотів би я опинитись у шкурі товстого Езекієля або довготелесого Шлюркера. Та й танцюрист-король не кому іншому продався!..

Тим часом буря вщухла. Петерові дали під голови мішок з листям, поклали його на лежанці й побажали на добраніч. Ніколи ще йому не верзлося такого, як тієї ночі. То йому ввижався Міхель-Голландець, який, зірвавши з завісів вікно, простягав йому своєю величезною лапою повен гаман золота і дзеленькотів ним; то здавалось, ніби малий Склярчук їздить по хаті на великій зеленій пляшці, то вчувався сміх, як там, на горі, і хтось шепотів йому на ліве вухо чудну пісню:

„У Голландії червінців ой багато! Коли хочеш, то придбай. Найдрібнішу за них плату, Хлопче, дай, дай, дай!”

Потім він чув цю саму пісню уже в лівому вусі, а тоненький голосок Склярчука шепотів йому: „Дурний ти, Петере, дурноверхий ти дровопал! Невже не добереш рими до слова „буяє”, а ще народився в неділю опівдні! Шукай же, дурню, шукай!”

Петер кидався й стогнав уві сні, силкувався знайти риму, але так нічого й не придумав. Прокинувшись удосвіта, він сів за стіл, обіперся на руки й пригадав свій сон. У вухах у нього ще чулося шепотіння: „Шукай же, дурню, шукай!” І він знову почав думати, підшуковуючи рими до „буяє” – і все марно.

Аж тут повз хату за вікном пройшло в ліс троє хлопців. Один з них саме починав пісню:

Ой на горі гуляю, Округ ліс буяє, Долиною мила йде, До себе гукає...

Петера мов блискавкою освітило.

– Ага, так до „буяє” буде в лад „гукає”! Ну, тепер, пане Склярчук, ми з вами поговоримо!

Він швиденько забрав свого капелюха та палицю, попрощався з господарями і вдруге попрямував до гори.

Петер ішов поволі, складаючи останній рядок пісні. Склав він його, як уже був майже на горі, й так зрадів, що аж підстрибнув. І тут побачив він за деревами здоровенного дядька, вдягнутого плотогоном, з довгою, мов корабельна щогла, костурякою в руці. Коли той став наблизитися до нього, Петер з жахом побачив, що то сам Міхель-Голландець.

– Петере Мунк! Що тобі тут треба на горі? – спитав лісовик громоподібним голосом.

– Доброго здоров'я вам, пане-господарю! – відповів Петер, удаючи з себе сміливого, а сам аж тремтів од страху. – Я оце вертаюсь додому.

– Петере Мунк! – сказав лісовик і подивився на хлопця суворим пронизливим поглядом. – Твоя не тут стежка додому!

– Воно й правда, відхилився трохи вбік, – погодився Петер, – та сьогодні дуже парко, то я хотів пройтися холодком.

– Не бреш, нікчемний дровопале, – визвірився Міхель, – бо я тут на місці приб'ю тебе дрючком! Ти думаєш, я не знаю, як ти старцював у малого? Ех, ти – зробить таку дурість!.. Добре, що хоч не знаєш примовляння. Та то ж скнара, те мале луб'я – і дає небагато, а кому й дасть, то той життю не радий... Ти горопаха, Петере, і мені тебе шкода. Такий бравий, гарний парубок, а палиш дрова! Он інші розкидають пригорщами золото, а ти перебиваєшся копійками. Чи то життя?

– Та це ви правду кажете – нікчемне життя!

– Ну, то слухай: я багато кому допоміг у скруті, і ти не будеш перший. Кажі, скільки золота дати тобі для початку?

Міхель трусонув свою здоровенну кишеню, і там задзвеніли гроші зовсім так, як чув Петер уві сні. Петера аж посудомило від тих слів, його кидало то в жар, то в холод: адже він розумів, що Міхель дає гроші не просто з ласки, а буде добре за те правити. Петерові пригадалися слова діда про місцевих багатіїв, і його пройняв неймовірний жах.

– Дуже, дуже вам дякую! – крикнув він. – Але не хочу з вами зв'язуватися, бо добре вас знаю!.. – і щодуху побіг геть...

Герберт Уеллс

*Чарівна крамниця*³⁶

Ту чарівну крамницю я бачив здалеку кілька разів; а раз чи двічі навіть проходив повз її вітрину, де лежало багато привабливих дрібничок: чарівні

³⁶ Переклад О. Логвиненка.

кульки, чарівні кури, чудодійні ковпаки, ляльки для черевомовців, кошики з причандаллям для фокусників, колоди звичайнісіньких на вигляд карт і таке інше. Але мені й на думку не спадало завернути туди, поки одного дня Джіп, не кажучи ні слова, взяв мене за палець і потяг до вітрини. І поведився він так, що мені не залишалося нічого іншого, як зайти з ним до крамниці. Сказати правду, я й не здогадувався, що ця скромна з вигляду крамничка міститься саме тут, на Ріджент-стрит, між художнім салоном і закладом, де в патентованих інкубаторах виводять курчат. І все ж вона була саме тут. Я гадав, вона десь ближче до цирку або за рогом на Оксфорд-стрит чи навіть у Голборні; до того ж я завжди бачив її на другому боці вулиці, і щоразу вона здавалася недосяжною, схожою на міраж. Але тепер крамниця стояла просто переді мною, сумніву не було, і пухкенький Джіпів пальчик стукав по її вітрині.

– Якби я був багатий, – сказав Джіп, тикаючи пальчиком на „Яйце є – яйця нема”, – то купив би собі он те. І оте. – Він показав на „Ляльку, що плаче, як жива”. – І оце. – То був загадковий предмет, і називався він, як значилося на привабливому ярличку, „Купи й дивуй друзів”.

– А під отим ковпаком, – промовив Джіп, – зникає все, що покладеш. Я в книжці читав... Ой, тату, а он „Монета є – монети нема!” Тільки вона лежить так, що не видно, як це робиться.

Джіп, милив мій хлопчик, успадкував материну вихованість і не просив повести його в крамницю, не набридав мені благаннями. Він просто тяг мене зовсім несвідомо за палець до дверей, і я добре розумів, що йому хочеться.

– Ось! – мовив він і показав на „Чарівну пляшку”.

– А якби ти її мав? – запитав я. І Джіп, почувши в цьому запитанні обіцянку, враз просіяв.

– Я показав би її Джіссі! – відповів він, не забуваючи, як завжди, про інших.

– До твого дня народження залишилося менше ста днів, – сказав я і взявся за дверну ручку.

Джіп нічого не відповів, тільки ще дужче стис мій палець, і ми ввійшли до крамниці.

Це була не проста крамниця; це була чарівна крамниця, і тому Джіп не поспішив відразу до прилавка, як бувало, коли ми заходили кудись купити йому звичайні іграшки. Весь тягар розмови з продавцем він переклав тут на мене.

Крамниця була невеличка, тісна і досить темна. Коли ми причинили за собою двері, дзвоник на них жалібно теленькнув. Хвилину чи дві в крамниці, крім нас, нікого не було, і ми мали час розирнутися. Ось тигр із пап'є-маше на скляній вітрині, що стоїть на невисокому прилавку, – поважний, добродушний тигр, який розмірено киває головою; ось найрізноманітніші кришталеві кульки, порцелянова рука з колодою чарівних карт, цілий набір різних завбільшки чарівних акваріумів; ось нескромний чарівний капелюх безсоромно виставив напоказ свої пружини. На підлозі стояло кілька чарівних дзеркал; одне нас звужувало й видовжувало, друге приплющувало нам голови й скрадало ноги,

третє робило нас низенькими й товстими, як бочки. І поки ми сміялися, дивлячись у ті дзеркала, з'явився якийсь чоловік – певно, продавець.

Одне слово, він стояв за прилавком – якийсь дивний, блідий, темноволосий чоловік. Одне вухо в нього було більше від другого, а підборіддя – як носак черевики.

– Чим можемо прислужитися? – сказав він і розчепірів на скляному прилавку свої чарівні довгі пальці.

Від несподіванки ми обидва здригнулись і обернулися.

– Я хотів би купити своєму хлопчикові кілька простеньких іграшок, – сказав я.

– Фокуси? – запитав він. – Механічні? Для дому?

– Щось смішненьке, – відповів я.

– Гм... – мовив продавець і, ніби замислившись, почухав потилицю. А тоді просто на очах у нас дістав у себе з голови скляну кульку.

– Щось таке? – сказав він і простяг кульку мені.

Такого ми не сподівалися. Багато разів мені випадало бачити цей фокус на сцені – без нього не обходився найзвичайнісінький фокусник, – але тут, у крамниці, я цього не чекав.

– Непогано! – кинув я, сміючись.

– Правда ж? – мовив продавець.

Джіп відпустив мій палець і потягся рукою до скляної кульки. Але долоня в продавця була порожня.

– Вона у тебе в кишені, – сказав чоловік. І справді, кулька виявилась у Джіпа в кишені!

– Скільки вона коштує? – спитав я.

– За скляні кульки ми нічого не беремо, – привітно відповів продавець. – Вони дістаються нам... – він піймав іще одну кульку – в себе на лікті, – задарма.

Третю кульку він схопив у себе на потилиці й поклав її на прилавок поруч із другою. Джіп уважно роздивився свою кульку, потім дві ті, що лежали на прилавку, і зрештою підвів запитливий погляд на продавця, який стояв і всміхався.

– Можеш узяти собі й ці, – сказав той. – А як не боїшся, то й іще одну, з рота. Ось!

Джіп якусь мить мовчки дивився на мене, так само не кажучи ні слова, потім згріб усі чотири кульки, знов узявся про всяк випадок за мій палець і приготувався дивитись, що ж буде далі.

– Отак ми дістаємо всі наші товари – ті, що дрібніші, – пояснив продавець.

Я засміявся і, підхопивши його жарт, сказав:

– Замість того, щоб брати їх на складі. Так воно, звісно, дешевше!

– До певної міри, – відповів продавець. – Хоча, зрештою, платити доводиться і нам. Тільки не так багато, як думають люди... Товари більших розмірів, а також харчі й усе, що нам треба, ми дістаємо з цього ось капелюха... І знаєте, що я вам скажу, сер? На світі немає жодного складу справжніх чарівних товарів! Ви, мабуть, помітили нашу вивіску: „Справжня чарівна крамниця”? – Він дістав із-за щоки преїскурант і подав його мені. – Справжня!

– повторив він, показав пальцем на це слово й додав: – Тут аніякісінького шахрайства, сер!

Мені здалося, що його жарти не позбавлені серйозних підстав.

А продавець обернувся до Джіпа, підкреслено привітно всміхнувся й мовив:

– А знаєш, ти славний хлопчик!

Я здивувався. Звідки, думаю, він знає? Адже задля дисципліни ми тримаємо це від Джіпа в таємниці, навіть удома.

Та малий вислухав цю похвалу спокійно, мовчки, не зводячи з продавця погляду.

– Бо тільки славні хлопці можуть увійти в ці двері.

І ту ж мить, ніби на підтвердження цих слів, пролунав стук у двері й почувся слабенький писклявий голосок:

– У-у! Я хочу ввійти сюди, тату! Хочу ввійти!

У-у-у!

А вслід за цим утішання та вмовляння змученого батька:

– Тут же зачинено, Едварде!

– І зовсім не зачинено! – озвався я.

– Зачинено, сер! – сказав продавець. – Для таких дітей у нас завжди зачинено.

І тут ми побачили хлопчика: маленьке біле личко, бліде від ласощів та всіляких смачнющих-пресмачнущих страв і перекривлене від повсякденних примх – одне слово, личко жорстокого маленького егоїста, який шкріб нігтем зачаровану шибку.

– Так не годиться, сер, – сказав продавець, коли я з властивою мені готовністю допомогти рушив був до дверей.

За хвилину розбещеного хлопчика, що пхикав перед дверима, повели далі.

– Як це ви так робите? – запитав я, з полегкістю зітхнувши.

– Чари! – відповів продавець, недбало махнувши рукою, і з-під його пальців – уявляєте! – порснули різнобарвні іскри й погасли в сутінках крамниці.

– Там, за дверима, – звернувся продавець до Джіпа, – ти казав, що хотів би мати наш набір „Купи й дивуй друзів”?

Після героїчної внутрішньої боротьби Джіп нарешті відповів:

– Так.

– Він у тебе в кишені.

І, перехилившись через прилавок – тіло в нього виявилось надзвичайно довгим, – цей чудернацький чоловік з манерами справжнього фокусника дістав у Джіпа з кишені коробку.

– Папір! – сказав він і взяв із порожнього капелюха з пружинами аркуш паперу. – Шворка! – їв роті в нього виявився клубок, від якого він відмотав довжелезну шворку, зв’язав нею згорток, а тоді перекусив її зубами. А клубок, як мені здалося, проковтнув! Потім чиркнув об ніс однієї з червонимовних ляльок сірника, потримав над вогнем свого пальця (він одразу обернувся на паличку червоного сургучу) й запечатав покупку. – Ти ще казав про „Яйце є –

яйця нема”, – зауважив він, дістав його зі спідньої кишені мого пальта й загорнув у папір разом із „Лялькою, що плаче, як жива”.

Я віддавав кожен готовий пакунок Джіпові, а той міцно притискав його до себе.

Хлопчик говорив дуже мало, але очі його були красномовні. Красномовні були і його руки, що тримали біля грудей покупки. Джіп стояв невимовно схвильований. Так, це були справжні чари.

І раптом я аж здригнувся: під капелюхом у мене щось заворушилося – таке м’якеньке, трепетне! Я схопився за капелюх, і з-під нього випурхнув скуйовджений голуб – їй-богу, то був продавець спільник! – побіг по прилавку і чкурнув, як мені здалося, до картонної коробки за тигром із пап’є-маше.

– Отакої! – сказав чоловік і спритно вихопив у мене з руки капелюха. – От дурний птах – де влаштував собі гніздо!

Він заходився стріпувати мого капелюха й витрусив із нього собі в руку двоє чи троє яєць, чималу мармурову кульку, годинник, з півдесятка неодмінних скляних кульок, зіжмаканий папір, потім ще папір, і ще, й усе говорив про те, що люди не мають звички чистити свої капелюхи зсередини... Розмовляв він, звичайно, дуже чемно і не без певних особистих натяків.

– Помалу збирається стільки всякої всячини, сер... Звісно, не тільки у вас... Мало не в кожного покупця... Чого тільки люди з собою не носять!

А зіжмаканий папір на прилавку ріс, підіймався вище й вище і вже майже затулив собою продавця. Тепер ми чули тільки ще його голос:

– Ніхто не знає, сер, що ховається в людини за її добропристойною подобою... Всі ми – всього лиш прилизана зовнішність, одне слово, лицеміри...

Голос його завмер – точнісінько як у ваших сусідів завмер би грамофон, коли б ви влучно запустили в нього цеглиною. І така сама раптова мовчанка. Папір перестав шурхотіти, зробилося зовсім тихо.

– Вам уже не потрібен мій капелюх? – озвався нарешті я.

Відповіді не було.

Я подивився на Джіпа, Джіп подивився на мене, і в чарівних дзеркалах відбилися наші спотворені обличчя – чудернацькі, серйозні, припишклі...

– Нам, мабуть, пора, – зітхнув я. – Скажіть, скільки з нас за все це?.. – запитав я, раптом підвищивши голос. – Я хочу заплатити. І мій капелюх, будь ласка...

Із-за купи паперу ніби почулося якесь сопіння.

– Давай заглянемо за прилавок, Джіпе, – сказав я. – Він з нас кепкує!..

Ми з Джіпом обійшли тигра, що покинував головою. І що, ви думаєте, було за прилавком? Там не було нічого! На підлозі лежав тільки мій капелюх, а поруч сидів у глибокій задумі кролик – звичайнісінький капловухий білий кролик, дурнуватий на вигляд, одне слово, саме такий, які бувають тільки у фокусників. Я нахилився, щоб узяти капелюха, і кролик відскочив від мене.

– Тату! – якимось винувато шепнув Джіп.

– Що таке, Джіпе?

– Тату, а мені ця крамниця подобається.

„Вона подобалася б і мені, – подумав я, – якби прилавок раптом не витягся й не загородив нам дорогу до дверей”. Але я не захопився Джіпові про це жодним словом.

– Трусь-трусь! – покликав Джіп і простяг руку до кролика, коли той пострибав повз нас. – Трусь-трусь, покажи Джіпові фокус!

Кролик чкурнув у двері, яких доти я там, звичайно, не помічав. Потім двері розчахнулися ширше, і з них знову вийшов чоловік, у якого одне вухо було більше за друге. Він так само всміхався, та коли наші погляди зустрілися, я побачив у його очах чи то глузування, чи то виклик.

– Чи не бажаєте оглянути нашу виставку, сер? – так само люб’язно запитав він.

Джіп потяг мене за палець. Я подивився на прилавок, тоді на продавця, і знов наші погляди зустрілися. Мені вже починало здаватися, що чари тут аж надто справжні.

– У нас обмаль часу... – відповів я.

Та не встиг я доказати цих слів, як ми вже стояли в іншій кімнаті, де були виставлені зразки.

– Всі товари в нас одного ґатунку, – заявив продавець, потираючи свої гнучкі руки, – а саме: найвищого! Нічого, крім справжньої магії! З гарантією! О, даруйте, сер!

Цієї миті я відчув, ніби чоловік щось відриває від мого рукава. Повернувши голову, я побачив, що він тримає за хвіст невеличке червоне чортеня, а воно смикається, звивається і все хоче вкусити його за руку. Ще хвиля – і продавець байдуже жбурнув його під прилавок. Чортеня було гумове, безперечно, і все ж на якусь мить мені здалося... І тримав він його так, як тримають у руках кусючу гадину... Я перевів погляд на Джіпа, але той не зводив погляду з чарівного коника-гойдалки. Я був радий, що малий не бачив того чортеняти.

– Послухайте, – мовив я, стишивши голос і показуючи очима то на Джіпа, то на червоне чортеня, – гадаю, у вас таких речей не багато, правда ж?

– І сліду немає! Це, видно, ви занесли його з вулиці, – відповів продавець, так само стишивши голос і ще ширше всміхаючись. – Аж дивно: чого тільки люди не носять з собою, самі про це не знаючи! – Потім до Джіпа: – Тобі тут щось припало до вподоби?

Джіпові припало тут до вподоби багато чого. І він довірливо й чемно звернувся до дивовижного продавця:

– А цей меч також чарівний?

– Це чарівний іграшковий меч. Не гнеться, не ламається, не ріже пальці. Хто має такого меча, той вийде цілий-цілісінський з двобою з будь-яким ворогом, не старшим за вісімнадцять років. Коштує від півкрони до семи шилінгів і шести пенсів – залежно від того, який завбільшки. Ці картонні обладунки призначені для юних лицарів, у мандрах вони просто незамінні. Чарівний щит, чоботи-скороходи, шапка-невидимка...

– Ой, татусю! – вигукнув Джіп.

Я хотів запитати, скільки ж усе це коштує, але продавець не звертав на мене уваги. Тепер він цілком заволодів Джіпом. Він відірвав малого від мого пальця й заходився докладно розповідати йому про свої кляті товари. Спинити його було вже годі. Невдовзі я з невиразною тривогою і почуттям, дуже схожим на ревності, завважив, що Джіп ухопився за його палець – достоту, як звичайно хапався за мій. „Безперечно, він чоловік цікавий, – міркував я, – і в нього сила-силенна всіляких справді цікавих підробок. І все ж таки...”

Я рушив за ними, нічого не кажучи й не спускаючи з ока того спритного фокусника. Зрештою,

Джіпові тут подобається... А коли нам треба буде піти, ми зробимо це дуже просто, тут сумніву нема.

Виставка займала довгу, безладно забудовану галерею, втикану всілякими колонами, підпорами та стояками; арки вели до бічних ніш, де знічев'я тинялися й продавали витрішки якісь дивні на вигляд доглядачі. І на кожному кроці траплялися, збиваючи нас із пантелику, дзеркала та портьери. їх було так багато, що дуже скоро я згубив з очей двері, в які ми ввійшли.

А продавець показував Джіпові чарівні поїзди, що рухалися без пари й пружини – їм досить було тільки дати команду, а також оті надзвичайно дорогоцінні коробки з олов'яними солдатиками, що оживали відразу, щойно він підіймав кришку і промовляв... Переказати ту скоромовку я не можу – в мене не дуже гостре вухо, а от Джіп успадкував слух від матері й повторив скоромовку вмить.

– Браво! – вигукнув продавець, безцеремонно згріб солдатиків знов до коробки й віддав її Джіпу. – Ану, ще раз!

І Джіп за мить оживив солдатиків знов.

– Берете коробку? – запитав продавець.

– Ми б узяли, – відповів я, – якби ви продали її трохи дешевше. Бо мені треба бути мільйонером...

– З дорогою душею! – І продавець знову змінив солдатиків у коробку, наклав її кришкою, помахав коробкою в повітрі – і вона вже була загорнена в бурий папір і перев'язана шворкою. А на папері стояла повна адреса й ім'я Джіпа!

Помітивши мій подив, продавець засміявся.

– Це – справжні чари! – сказав він. – У нас без шахрайства.

– А як на мене, то вони аж надто справжні! – промовив я.

І Після цього продавець заходився показувати Джіпові фокуси, незвичайні вже самі собою, а ще незвичайніші тим, як він їх виконував. Чоловік пояснював, як влаштовані іграшки, показував їх навиворіт, а любий мій хлопчик поважно дивився й дуже глибокодумно кивав головою. Я за ними просто не встигав.

– Агов, хутчіш! – гукав продавець-чародій, а вслід за ним чистий дитячий голосок повторював:

– Агов, хутчіш!

Але мою увагу відвертало інше. Ця крамниця вже починала викликати в мене підозру й побоювання. Мене насторожувало тут усе, навіть стіни, стеля,

підлога, кожен стілець, що траплявся дорогою. У мене було таке дивне враження, ніби, як тільки я відвернуся, все це відразу закружляє, почне пересуватися, гратись у мене за спиною в „своїх сусідів”. Карниз звивався, мов змія, а ліпні маски на стінах були, правду кажучи, аж надто виразні як для простого гіпсу.

Потім в око мені раптом упав один із тих чудних доглядачів. Він стояв трохи збоку і, мабуть, не бачив мене, – мені й самому було видно його за купою іграшок та ще й через арку тільки, сказати б, на три чверті. Прихилившись до стовпа, він виробляв з своїм обличчям таке, що в мене аж сироти на тілі повиступали! Особливо страшно було дивитися на його ніс. А вигляд чоловік мав такий, ніби йому нудно й він просто вирішив розважитись. Спершу ніс у нього був коротенький і сплющений, потім на очах витягся, як підзорна труба, а тоді почав робитися все тоншим і тоншим, поки став схожим на довгий, гнучкий червоний батіг. Немов у страшному сні! Чоловік розмахував тим носом з боку в бік і закидав його вперед, як рибалка закидає вудку.

І тут я похопився – адже таке видовище не для Джіпа! Та, озирнувшись, я побачив, що всю його увагу полонив продавець і малий не підозрює нічого поганого. Вони саме про щось шепотілися, поглядаючи на мене. Джіп стояв на табуреті, а продавець тримав у руках щось схоже на великий барабан.

– Тату, пограймося в піжмурки! – вигукнув Джіп. – Тобі жмуритися!

І не встиг я й слова сказати, як продавець накрив його отим великим барабаном! Я зразу збагнув, у чому річ.

– Скиньте барабан! – закричав я. – Зараз же! Ви перелякаєте хлопчика! Скиньте!

Чоловік із неоднаковими вухами мовчки послухався і простяг мені той величезний циліндр, щоб я побачив, що він порожній. На табуреті теж нікого не було! Невже за одну мить мій хлопчик міг безслідно зникнути?..

Вам, мабуть, знайоме лиховісне передчуття, що заповнює душу й невидимою рукою стискує серце. Це передчуття ніби змітає геть ваше власне „я”, і весь ви насторожуєтесь, напружуєтесь, ви не зволікаєте, але й не гарячкуєте, а гнів і страх десь зникають. Так було й зі мною.

Я ступив до ошкіреного продавця й люто перекинув ногою табурет.

– Годі цих дурниць! – grimнув я. – Де мій хлопчик?

– Ви ж бачите, – сказав продавець, усе ще показуючи мені порожній барабан. – У нас без шахрайства...

Я простяг руку, щоб схопити його, але він спритно крутнувся й вислизнув від мене. Я знов метнувся до нього, та він ухилився вдруге й штовхнув якісь двері, щоб утекти.

– Стій! – крикнув я.

Чоловік засміявся й вибіг. Я кинувся за ним і опинився в... непроглядній темряві! Бах!

– О Господи! Я вас і не помітив, сер!

Я стояв на Ріджент-стрит і щойно зіткнувся з якимсь порядним на вигляд робітником. А за кілька кроків від мене стояв трохи розгублений Джіп. Ми з

тим чоловіком вибачилися один перед одним, Джіп крутнувся і з ясною усмішкою підбіг, так ніби тільки на хвилинку згубив мене з очей.

У руках він тримав чотири пакунки!

І ту ж мить узявся за мій палець.

Спершу я не знав, що й думати. Я роззирнувся, шукаючи поглядом дверей чарівної крамниці. Але їх ніде не було! Ні дверей, ні крамниці, нічого! Лише звичайнісінький пілястр між салоном, де продають картини, і вітриною з курчатами!..

І я зробив єдине, що міг зробити в такому розгубленому стані: став край тротуару й помахав парасолькою, підкликаючи кеб.

– В екіпажі! - не тямлячи себе від радощів, вигукнув Джіп.

Я допоміг йому сісти в кеб, насилу згадав свою адресу й сів сам. Потім відчув у себе в кишені щось незвичайне і знайшов там скляну кульку. Я обурено викинув її на бруківку.

Джіп нічого не сказав.

Якийсь час ми обидва мовчали. Нарешті Джіп промовив:

– Оце була крамниця, тату!

І тут я подумав собі: а як сприйняв усе це він? На вигляд Джіп був цілий, здоровий, і це головне. Він не був наляканий, не був розгублений; його просто страшенно тішило те, як минув день, до того ж на колінах він тримав чотири пакунки.

Чорт, що ж там усе-таки було?

– Гм! – озвався я. – Малим дітям не можна ходити до таких крамниць щодня.

Джіп вислухав мої слова з властивою йому стриманістю, і на якусь мить мені стало навіть шкода, що я його батько, а не мати, й не можу тут-таки, в екіпажі, согам publico, поцілувати його. „Зрештою, – подумав я, – не так уже все це й страшно!”

Але остаточно я заспокоївся аж тоді, як удома ми розпакували ті чотири згортки. У трьох із них виявилися коробки із звичайнісінькими, але такими гарними олов'яними солдатиками, що Джіп зовсім забув про тих „Справжніх чарівних солдатиків”, яких бачив у крамниці. А в четвертому пакунку було кошеня – невеличке, біле живе кошеня, дуже жваве, славне на вдачу і з добрим апетитом.

Я розглядав усе це з полегкістю, хоч і не без остороги. І просидів у дитячій кімнаті хтозна й скільки часу...

Було це півроку тому. І тепер я починаю думати, що нічого поганого, власне, й не сталося. У кошеняті виявилось не більше чарів, ніж буває в усіх інших кошенятах. А солдатика трималися так стійко, що ними був би задоволений найсуворіший полковник. Ну, а Джіп?..

Розважливі батьки погодяться, що з ним я мав поводитись особливо обачно.

Але одного дня я таки не стримався й запитав:

– Джіпе, а що, якби твої солдатика раптом ожили й пішли марширувати?

– А вони й так живі, – відповів він. – Я знаю одне слово, і досить мені тільки відкрити коробку й сказати його...

– І вони марширують?

– Ну звісно, тату! Якби вони не марширували, я б їх і не любив!

Я не висловив подиву – це було б недоречно.

Відтоді я не раз пробував, коли Джіп грався з солдатиками, зненацька увійти до нього в кімнату. Але нічого чарівного в них я так і не помітив...

Отож важко сказати щось напевно.

І ще одне: щодо грошей. У мене непоправна звичка завжди платити по рахунку. Кілька разів я проходив туди й назад по Ріджент-стрит, шукаючи ту крамницю, але не знайшов. І все ж таки я схильний гадати, що в цій справі повівся чесно: коли вже ті люди, хоч би хто вони були, знають Джіпове ім'я і адресу, то нехай коли завгодно надішлють мені рахунок, я оплачу його залюбки.

Якоб та Вільгельм Грім

*Пані Метелиця*³⁷

Жила на світі одна вдова, і мала вона дві доньки. Одна з них, падчірка, була гарна й роботяща, а друга, рідна, гидка й лінива. Та вдова любила куди більше рідну доньку, хоч та була гидка й лінива. Падчірка мусила виконувати всю хатню роботу, була попелюшкою в домі. Бідна дівчина щодня сиділа на шляху біля криниці й пряла доти, поки їй нитка прорізала пальці до крові.

Одного разу вона так порізала ниткою пальці, що кров'ю залило увесь починок. Вона схилилася над криницею, щоб вимити починок, а він вислизнув із рук і впав у криницю.

Гірко заплакала дівчина й побігла до мачухи та розказала про таке нещастя. А мачуха почала її лаяти на всі заставки і нарешті сказала:

– Уміла вкинути починок, то зараз же лізть і дістань його.

Пішла бідна дівчина до криниці, не знаючи, що й робити. І з великого жалю й страху стрибнула в криницю і знепритомніла.

А коли опритомніла, то побачила, що лежить на чудовій луці. Ясно світило сонце, і тисячі розмаїтих квітів цвіли навколо неї.

Вона пішла цією лукою і набрела на піч, у якій було повно хліба. Хліб почав гукати до неї:

– Ох, витягни мене, витягни, бо згорю, я вже давно спікся!

Дівчина підійшла до печі і лопатою повитягала весь хліб. А потім пішла собі далі.

Ось приходить вона до яблуні, а на ній аж рясніє від яблук. Яблуня просить її:

– Ох, обтруси мене! Яблука мої давно вже достигли.

³⁷ Переклад С. Сакидона та Є. Поповича.

Дівчина струснула яблуню, і яблука градом посипались на землю. Вона трусила доти, поки жодного яблука не лишилося на яблуні. Тоді згорнула яблука на купу і пішла далі.

Нарешті дійшла до невеличкої хатини, з якої у віконце визирала стара баба. В неї стирчали такі великі зуби, що дівчинка хотіла тікати. Але стара гукнула їй услід:

– А чого ти боїшся, люба дитино? Залишайся в мене, і якщо добре впораєшся з хатньою роботою, то й тобі добре буде. Найкраще дбай про постіль, стели якнайстаранніше та добре вибивай подушки, щоб пір'я летіло, – тоді на світі йтиме сніг, бо я ж пані Метелиця.

Як почувла дівчина такі ласкаві слова, їй відлягло від серця, вона залишилась у бабусі й негайно стала до роботи. Дівчина у всьому догоджала старій, збивала їй подушки так сильно, що аж пір'я летіло, наче сніжинки, і тому жилося їй у старої дуже добре. Вона ніколи не чула від неї лихого слова і щодня їла смажене й пряжене.

Пробула дівчина певний час у старої та й засумувала, а чого їй бракує, то спочатку й сама не знала. Нарешті здогадалась, що нудьгує за домівкою, і хоча тут було їй у тисячу разів краще, проте її тягло вернутися до рідної хати.

Нарешті вона сказала до старої:

– Взяла мене туга за рідним краєм, і хоч мені у вас дуже добре, проте довше я тут зоставатися не можу, мені треба вернутися до своїх.

Пані Метелиця сказала:

– Мені подобається, що тебе тягне додому. І за те, що ти вірно мені служила, я сама тебе виведу нагору.

Вона взяла її за руку і провела до великої брами. Брама відчинилась, і тільки-но дівчина ступила на поріг, линув золотий дощ, і все золото приставало до неї, аж нарешті вся вона вкрилася золотом.

– Це тобі за те, що ти у всьому старанна була, – сказала стара і віддала їй також і починок, що впав у колодязь.

Тоді брама замкнулась, і дівчина опинилась вгорі, на землі, біля своєї хати.

А щойно вона ввійшла в двір, півень злетів на цямрину і заспівав:

Кукуріку, кукуріку! –

Наша дівчина іде, –
на ній золота без ліку.

Ввійшла дівчина до хати, а мачуха й сестра, побачивши на ній золото, зраділи, не знають, де й посадити.

Дівчина розповіла про все, що з нею трапилось, і коли мачуха почувла, як падчірка дослужилася до такого великого багатства; то аж загорілася бажанням добути таке щастя й своїй рідній, гидкій та ледачій доньці.

Отож пішла ледарка до криниці, сіла та й пряде, а щоб починок був у крові, вколола собі пальця, всунувши руку в густий терен. А потім кинула починок у колодязь і стрибнула сама туди.

Вона опинилась, як і сестра, на чудовій луці й пішла тією самою стежкою. Дійшовши до печі й почувши, як хліб кричить: „Ох, витягни мене, витягни, бо

згорю, я вже давно спікся!” – вона відповіла: „Тільки мені й охоти бруднитися біля тебе!” – і пішла далі.

Незабаром дійшла вона до яблуні й, почувши, як та кричить: „Ох, обтруси мене, обтруси, мої яблука давно вже достигли!” – вона відповіла: „От не мала роботи! Ще якесь яблуко на голову мені впаде!” – і пішла далі.

Прийшовши до хатини пані Метелиці, вона не злякалася її зубів, бо вже чула про них, і відразу найнялася до неї.

Першого дня вона дуже старалася, слухалась пані Метелицю, коли та їй загадувала роботу, бо в неї тільки й думки було, що про золото, яке стара їй подарує, але другого дня почала лінуватися, третього ще більше – навіть уставати вранці не захотіла. Вона й постелі пані Метелиці не постелила як слід, і подушок не позбивала, щоб аж пір'я летіло.

Це скоро набридло старій, і вона сказала дівчині, що її служба скінчилася. Ледащиця дуже зраділа, гадаючи, що тепер на неї лине золотий дощ.

А пані Метелиця привела її до брами, і щойно дівчина ступила на поріг, як на неї перекинувся великий казан смоли.

– Оце тобі твій заробіток, – сказала пані Метелиця і замкнула ворота.

І прийшла ледащиця додому, вся вкрита смолою, а півень, побачивши її, злетів на цямрину і загорлав:

Кукуріку, кукуріку! –
Наша ледащиця йде, –
що брудна буде довіку!

І справді, смола так пристала до ледащиці, що не відмилася, скільки вона жила на світі.

Астрід Ліндгрєн

Малий і Карлсон, що живе на даху (уривок)³⁸

Про Карлсона, що живе на даху

У місті Стокгольмі, на звичайній собі вулиці, у звичайному собі будинку мешкає звичайна собі родина Сван-тесонів. Це звичайний собі тато, і звичайна собі мама, і троє звичайних собі дітей – Босе, Бетан і Малий.

– Ба ні, я не звичайний хлопець, – каже Малий.

Але це неправда. Він таки звичайнісінький. Бо хіба мало є на світі семирічних хлопчаків, синьооких, кирпатеньких, з немитими вухами, в завжди подертих на колінах штанцях? Отож, що не кажіть, а Малий – звичайнісінький собі хлопець.

Боссе має п'ятнадцять років, і він любить грати в футбол куди більше, аніж учити уроки. Отже, він теж звичайний собі хлопчисько.

А Бетан чотирнадцять років, і в неї зачіска точнісінько така сама, як у інших звичайних собі дівчаток.

У цілому будинку є тільки одна незвичайна істота – Карлсон, що живе на даху. Так, він живе на даху, і вже саме це вельми незвичайне. Може, в інших

³⁸ Переклад О. Сенюк.

краях і трапляється всяка дивина, проте в Стокгольмі майже ніколи не буває, щоб хтось мав справжню хатку на даху. А от Карлсон живе якраз у такій хатці.

Карлсон – крутенький, самовпевнений чоловічок, і до того ж він може літати. В літаках і вертольотах усі люди можуть літати, а ось літати сам собою, крім Карлсона, не вміє ніхто. Досить йому покрутити за гудзика на животі, приблизно проти пупа, як на спині відразу заводиться хитромудрий моторчик. Поки моторчик розженеться, Карлсон хвилюк стоїть спокійно. Та ось моторчик працює на повну силу, і гульк – Карлсон уже здіймається й пливе в повітрі так граційно й поважно, немов якийсь директор, якщо можна уявити собі директора з моторчиком на спині.

Карлсон почуває себе чудово у своїй хатці на даху. Вечорами він сидить на ганочку, попахує люлькою і дивиться на зорі. З даху, звичайно, зорі краще видно, аніж з будь-якого іншого місця в будинку, ото ж і дивно, що так мало людей живе на даху. Але нікому з мешканців будинку й на думку не спадає, що на даху можна жити. Вони навіть не здогадуються, що Карлсон має собі там, нагорі, хатку, бо вона добре схована за великим димарем. А крім того, дорослі зовсім не звертають уваги на такі маленькі хатки, як Карлсонова, навіть коли наткнуться на них.

Якось сажотрус помітив Карлсонову хатку, коли лаштувався чистити димаря, і дуже здивувався.

– Що за лихо? – мовив він сам до себе. – Хатка! Ніхто б не повірив! Хатка на даху! Звідки вона могла тут узятися?

Та потім він почав чистити димаря, зовсім забув про хатку і більше про неї не згадував.

Малий був дуже радий, що познайомився з Карлсоном. Як тільки прилітав Карлсон, Малому ставало цікаво й весело. Певне, Карлсонові теж було приємно познайомитися з Малим, бо як-не-як, а жити самому в хатці, що про неї ніхто навіть гадки не має, не дуже весело. Адже приємно, як хтось гукає: „Гей-гоп, Карлсоне!” – коли ти прилітаєш.

Тому й так сталося, що Карлсон і Малий зустрілись. Був саме один із тих невдалих днів, коли тобі немає ніякої радості з того, що ти Малий, хоч узагалі бути Малим просто чудово. Адже він – улюбленець родини, і всі його навзаводи пестять. Та часом випадають і погані дні. Мама вилаяла його за те, що на штанях знов з'явилась дірка; Бетан сказала: „Мала замурза”, а тато розсердився, що він пізно вернувся зі школи.

„Чого ти вештаєшся вулицями? – запитав він. „Вештаєшся вулицями”! Адже тато не знав, що Малий дорогою зустрів собаку. Ласкавого, гарного песика, що обнюхав Малого й помахав хвостом, ніби хотів показати, що він залюбки став би його власним собакою.

Як на Малого, то він миттю забрав би собі пса. Але все лихо в тім, що тато з мамою нізащо не хотіли заводити в хаті пса. А крім того, раптом звідкись з'явилася якась тітка й гукнула:

– Рікі, сюди!

І Малий тоді збагнув, що цей песик ніколи не стане його власним.

– Видно, я довіку не матиму свого собаки, – сумно сказав він. Сьогодні день був страх який поганий. – У вас, мамо, є тато, Боссе й Бетан завжди тримаються разом, тільки я, я не маю нікого.

– Дитино моя, ти ж маєш усіх нас! – мовила мама.

– Де там... – сказав Малий ще сумніше, бо йому раптом справді здалося, що він сам-самісінький у цілому світі.

А втім, він мав принаймні одне – свою кімнату, і туди він подався.

Був чудовий, ясний весняний вечір, і вікно стояло відчинене. Білі фіранки легенько колихалися, наче махали маленьким блідим зіркам, що мерехтіли вгорі на весняному небі. Малий підійшов до вікна й почав дивитися надвір. Він думав про того ласкавого песика і уявляв собі, що той тепер робить. Може, лежить десь на кухні в кошику, і, може, на підлозі біля нього сидить хлопець – не Малий, а якийсь інший хлопець, – гладить його кудлату голову й приказує: „Рікі, ти чудовий песик!”

Малий тяжко зітхнув. Раптом він почув легеньке гудіння. Воно дедалі дужчало, і несподівано повз вікно повільно пролетів товстий чоловічок. Це й був Карлсон, що живе на даху, але ж Малий ще не знав того.

Карлсон тільки зміряв Малого довгим поглядом і полетів собі далі. Він зробив невеличке коло над дахом сусіднього будинку, облетів димар і повернувся назад до вікна. Тепер він додав швидкості і промчав повз Малого, ніби реактивний літак.

Він кілька разів пролетів отак повз вікно, а Малий стояв, принішклий, і очікував, що ж буде далі. Від хвилювання в нього аж мороз пішов по спині, бо не кожного ж дня за вікном літають товсті чоловічки.

Врешті Карлсон уповільнив літ біля самого підвіконня і гукнув:

– Гей-гоп! Можна присісти скраєчку?

– О, прошу, – відповів Малий і докинув: – А що, важко отак літати?

– Тільки не мені, – поважно відповів Карлсон. – Мені все легко, бо я найкращий у світі літун! Проте я не раджу кожному лантухові наслідувати мене.

Малий відчув, що „кожний лантух” його теж стосується, і вирішив ніколи навіть не пробувати літати.

– Як тебе звать? – спитав Карлсон.

– Малий. Хоч насправді я звусь Сванте Свантесон.

– А мене, уяви собі, на диво звать Карлсон. Просто Карлсон, і годі. Гей-гоп, Малий!

– Гей-гоп, Карлсоне! – сказав Малий.

– Скільки тобі років? – спитав Карлсон.

– Сім, – відповів Малий.

– Чудово. Підемо далі, – мовив Карлсон.

Він хвацько перекинув через підвіконня свої коротенькі товсті ніжки й опинився в кімнаті.

– А тобі скільки років? – спитав Малий, подумавши, що Карлсон поводить себе занадто по-дитячому, як на дорослого дядька.

– Мені скільки років? – перепитав Карлсон. – Я чоловік у розквіті сил – оце все, що я можу сказати.

Малий добре не знав, що означає бути чоловіком у розквіті сил. Може, він теж чоловік у розквіті сил і тільки не знає про це? Тому він обережно спитав:

– А в скільки років буває розквіт сил?

– У всі роки, – задоволено відповів Карлсон. – У всі, принаймні, коли йдеться про мене. Я вродливий, розумний і до міри затовстий чоловік у розквіті сил.

Після цього Карлсон дістав із книжкової полицки Малого його іграшкову парову машину.

– Давай заведемо її, – мовив він.

– Без тата ніяк не можна, – сказав Малий. – Машину мені дозволяють заводити тільки з татом або з Боссе.

– З татом, з Боссе або з Карлсоном, що живе на даху, – поправив його Карлсон. – Найкращий у світі машиніст – це Карлсон, що живе на даху. Так і передай своєму татові!

Він миттю схопив пляшку з денатуратом, що стояла побіч машини, наповнив спиртівочку й запалив її.

Хоч він був і найкращий в світі машиніст, однак наливав спирт так незграбно, що на книжковій полиці з'явилась ціла калюжа. Вона загорілась, і навколо машини затанцювало веселе блакитне полум'я. Малий злякано крикнув і кинувся до полиці.

– Спокійно, тільки спокійно! – мовив Карлсон і застерезливо підняв пухку руку.

Малий не міг сидіти спокійно – адже горіла його полиця! Він схопив ганчірку й погасив полум'я. Там, де горіло, на лакованій полиці залишилися великі негарні плями.

– Глянь, яка стала полиця, – зажурився Малий. – Що скаже мама?

– Дурниці, не варто й згадувати, – мовив Карлсон. – Кілька маленьких плям – це дурниці. Так і передай своїй мамі!

Він уклякнув біля машини, і очі його заблищали.

– Зараз вона запрацює.

І справді, машина скоро почала працювати. „Пах-пах-пах”, – пахкала вона. О, це була найкраща з усіх парових машин, і Карлсон так запишався, ніби сам її винайшов.

– Я мушу перевірити запобіжний клапан, – сказав він і почав завзято крутити якусь ручку. – Завжди може статися лихо, коли не перевіриш запобіжного клапана.

„Пах-пах-пах”, – пахкала машина дедалі швидше й швидше. „Пах-пах-пах”. Врешті вона почала задихатися, наче бігла під гору. Очі в Карлсона променіли.

Малого вже перестали турбувати й плями на книжковій полиці, такий він був радий, що має чудову парову машину і що познайомився з найкращим у світі машиністом, який так гарно перевірів запобіжний клапан.

– Оце-то воно, Малий! – вигукнув Карлсон. – Оце-то пах-пах-пах! Найкращий у світі машиніст...

Більше він не встиг Ні-юго сказати, бо раптом почувся страшний луск, і парової машини не стало, лише уламки з неї порозліталися по всій кімнаті.

– Вона вибухнула! – захоплено вигукнув Карлсон, ніби це було найкраще, що могла зробити парова машина. – Справді-таки вибухнула! А який луск, ух!

Проте Малий не міг так само радіти, як Карлсон. у нього в очах заблищали сльози.

– Моя машина... – схлипнув він. – З неї залишились самі уламки!

– Дурниці, не варто й згадувати, – сказав Карлсон і безжурно махнув пухкенькою ручкою. – Ти собі зможеш узяти нову парову машину.

– Де? – здивувався Малий.

– У мене нагорі. Їх там є кілька тисяч.

– Де це в тебе нагорі? – спитав Малий.

– Нагорі, в моїй хатці на даху.

– У тебе є хатка на даху? – перепитав Малий. – І в ній кілька тисяч парових машин?

– Еге ж, принаймні кількасот набереться, – сказав Карлсон.

– О, як би я хотів подивитися на твою хатку! – вигукнув Малий.

Просто важко було повірити: хатка на даху, і в ній живе Карлсон...

– Ти ба, хатка, повна парових машин, – здивувався Малий. – Кількасот машин!

– Ну, я докладно не рахував, скільки їх, але кілька десятків буде, – сказав Карлсон. – Часом вони вибухають, проте десятків зо два ще залишилось.

– І ти даси мені одну машину?

– Ну, звичайно.

– Зараз даси?

– Ні, спочатку мені треба їх трошки оглянути, перевірити запобіжні клапани тощо. Спокійно, тільки спокійно! Днями ти її матимеш.

Малий заходився збирати далі шматки того, що недавно було його паровою машиною.

– Уявляю собі, що скаже тато, – занепокоєно промурмотів він.

Карлсон здивовано звів брови.

– Через машину? То дурниці, не варто й згадувати! Так і передай своєму татові. Я б сам сказав йому це, якби міг ще трохи побути тут і зустрітися з ним. Але мені треба зараз летіти додому, глянути, що там робиться.

– Як гарно, що ти завітав до мене, – сказав Малий. – Хоч парова машина... Ти ще колись прилетиш?

– Спокійно, тільки спокійно! – мовив Карлсон і покрутив гудзика на животі приблизно проти пупа. Моторчик зачмихав. Карлсон не рухався з місця, чекаючи, поки він добре розженеться. Та ось Карлсон відірвався від підлоги і закружляв по кімнаті.

– Мотор чогось кашляє, – сказав він. – Треба буде залетіти до майстерні, щоб його там змастили. Звичайно, я й сам міг би змастити, адже я найкращий у світі моторист. Та все часу немає... Ні, мабуть, таки загляну до майстерні.

Малий теж подумав, що так буде найкраще.

Карлсон вилетів у відчинене вікно. Його маленька товста постать чітко вимальовувалася на тлі весняного зоряного неба.

– Гей-гоп, Малий! – гукнув він, помахав пухленькою ручкою і полетів.

Джек Лондон

Таємниця малого Кіша³⁹

Давним-давно поблизу самого Полярного моря жив Кіш. Довгі щасливі літа був він першою людиною у своєму селищі, помер, оточений пошаною, й ім'я його було у всіх на устах. Так багато води утекло з тих пір, що тільки старі пам'ятають його ім'я, пам'ятають і правдиву повість про нього, котру вони чули від своїх батьків і котру самі передадуть своїм дітям і дітям своїх дітей, а ті – своїм, і так вона буде переходити з уст в уста до скінчення віку.

Зимової полярної ночі, коли північна буря завиває над крижаними просторами, а в повітрі носиться біла крупа й ніхто не сміє виглянути назовні, добре послухати розповідь про те, як Кіш, що вийшов із найбіднішою іглу, досяг пошани й посів високе місце в своєму селищі.

За переказами, Кіш, був кмітливим хлопчиком, здоровим та сильним і бачив уже тринадцять сонць. Так рахують на Півночі роки, тому що кожному зимі сонце залишає землю в темряві, а наступного року піднімається над землею нове сонце, щоб люди знову могли зігрітися й подивитися один одному в очі. Батько Кіша був відважним мисливцем і зустрів смерть у голодну годину, намагаючись забрати життя великого полярного ведмедя, щоб подарувати життя своїм одноплемінникам. Сам на сам він стрінувся з ведмедем, і той переламав йому всі кістки; але на ведмедеві було багато м'яса, і це врятувало народ. Кіш був єдиним сином, і, коли загинув його батько, він став жити удвох з матір'ю. Та люди швидко все забувають, забули і про подвиг його батька, а Кіш був усього лише хлопчиком, його мати – усього тільки жінкою, і про них теж забули, і вони жили так, забуті всіма, у найбіднішому іглу.

Та якось увечері у великому іглу вождя Клош-Квана зібралася рада, і тоді Кіш показав, що в жилах у нього гаряча кров, а в серці – мужність чоловіка, і він ні перед ким не гнутиме спину. З гідністю дорослого він підвівся, очікуючи, коли настане тиша і стихне гул голосів.

– Я скажу правду, – так почав він. – Мені й матері моїй дають належну частину м'яса. Та це м'ясо часто буває старим і жорстким, і в ньому забагато кісток.

Мисливці – і зовсім сиві, і ті, що тільки починали сивіти, і ті, що були в розквіті сил, і зовсім юні, – усі роззявили рота. Ніколи не доводилось їм чути такої мови. Щоб дитина говорила, наче дорослий чоловік і кидала їм у вічі дошкульні слова!

Та Кіш продовжував твердо й суворо:

– Мій батько, Бок, був хоробрим мисливцем, ось чому я говорю так. Люди розповідають, що Бок один приносив більше м'яса, аніж будь-які два мисливці,

³⁹ Переклад К. Гаращука.

стежив за тим, щоб найстаршому дідусеві й найслабшому стариганові діставалася справедлива частка.

– Геть його! – закричали мисливці. – Заберіть звідси цього хлопця! Покладіть його спати. Малий він ще розмовляти із сивочолими чоловіками.

Однак Кіш тихо чекав, доки не вщухне хвилювання.

– У тебе є дружина, Уг-Глуку, – сказав він, – і ти говориш за неї. А в тебе, Массуку, – дружина й мати, і за них ти кажеш. У моєї матері немає нікого, крім мене, і тому говорю я. І я сказав: Бок загинув тому, що він був хоробрим мисливцем, а тепер я, його син, і Айкіга, моя мати, яка була його дружиною, повинні мати вдосталь м'яса доти, доки є вдосталь м'яса у племені. Я, Кіш, син Бока, висловився.

Він сів, але його вуха чуйно прислухалися до бурі протесту й обурення, викликаній його словами.

– Хіба хлопчисько сміє говорити на раді? – прошамкав старий Уг-Глук.

– З яких це пір немовлята почали вчити нас, чоловіків? – гучним голосом запитав Массук. – Або я вже не чоловік, що будь-який хлопчисько, котрому захотілося м'яса, може сміятися мені в очі?

Гнів їх кипів ключем. Вони наказали Кішу зараз же йти спати, погрожували зовсім позбавити його м'яса, обіцяли йому жорстоке покарання за зухвалий вчинок.

Очі Кіша загорілися, кров завирувала й жарким рум'янцем прилила до щік. Супроводжуваний лайкою, він зірвався з місця.

– Послухайте мене ви, чоловіки! – вигукнув він. – Більше ніколи не говоритиму я на раді, ніколи, перш ніж ви не прийдете до мене й не скажете: „Говори, Кіше, ми хочемо, щоб ти говорив”. Так послухайте, чоловіки, моє останнє слово. Бок, мій батько був великим мисливцем. Я, Кіш, його син, теж полюватиму й приноситиму м'ясо. І знайте відтепер, що поділ моєї здобичі буде справедливим. І жодна вдова, жоден беззахисний старий більше не плакатиме вночі тому, що в них немає м'яса, тоді як сильні чоловіки стогнуть від важкого болю, бо з'їли забагато. І тоді буде вважатися ганьбою, якщо сильні чоловіки об'їдатимуться м'ясом! Я, Кіш, усе сказав.

Насмішками і знуцанням проводжали вони Кіша, коли той виходив з іглу, але він стиснув зуби й пішов своєю дорогою, не дивлячись ні вправо, ні вліво.

Наступного дня він попрямував уздовж берега, де земля зустрічається з кригою. Ті, хто бачив його, помітили, що він узяв із собою цибулю й великий запас стріл із кістяними наконечниками, а на плечі ніс великого мисливського списа свого батька. І багато було балачок, багато сміху з цього приводу.

Це було небаченою подією. Ніколи не бувало, щоб хлопчик його віку ходив на полювання, та ще й один. Чоловіки тільки похитували головою та пророчо щось бурмотали, а жінки з жалем дивилися на Айкігу, чиє обличчя було суворим і сумним.

– Він скоро повернеться, – співчутливо говорили жінки.

– Хай іде. Це стане хорошим уроком, – говорили мисливці. – Він повернеться скоро, тихим і покірним, і слова його будуть лагідними.

Але пройшов день, другий, і на третій піднялася жорстока хуртовина, а Кіша все не було. Айкіга рвала на собі волосся й вимазала обличчя сажею на знак скорботи, а жінки гіркими словами дорікали чоловікам за те, що вони погано обійшлися з хлопчиком і послали його на смерть; чоловіки ж мовчали, готуючись йти на пошуки тіла, коли вщухне буря.

Проте наступного дня рано вранці Кіш з'явився в селищі. Він прийшов з гордо піднятою головою. На плечі він ніс частину туші вбитого ним звіра. І хода його стала гордовитою, а мова звучала зухвало.

– Ви, чоловіки, візьміть собак і нарти і йдіть по моєму сліду, – сказав він. – За день путі звідси знайдете багато м'яса на кризі – ведмедицю і двох ведмежат.

Айкіга була на сьомому небі від радості, він сприйняв її захват, як справжній чоловік, говорячи:

– Ходімо, Айкіго, треба поїсти. А потім я ляжу спати, бо я дуже втомився.

І він увійшов в іглу й ситно поїв, після чого спав двадцять годин поспіль.

Спочатку виникло багато сумнівів, багато сумнівів і суперечок. Вийти на полярного ведмедя – справа небезпечна, але тричі і три рази по тричі небезпечніше – вийти на ведмедицю з ведмежатами. Чоловіки не могли повірити, що хлопчик Кіш один, зовсім один, здійснив такий величний подвиг. Але жінки розповіли про свіжину щойно вбитого звіра, яку приніс Кіш, і це похитнуло їхню недовіру. І ось, нарешті, вони відправилися в дорогу, бурмочучи, що якщо навіть Кіш і вбив звіра, то, мабуть, він не здогадався оббілувати його й обробити тушу. А на Півночі це потрібно робити відразу, як тільки звіра вбили, – інакше м'ясо замерзне так міцно, що його не візьме навіть найгостріший ніж, а звалити морожену тушу у триста фунтів на нарти й везти по нерівній кризі – справа нелегка. Але, прибувши на місце, вони побачили те, у що не хотілося вірити: Кіш не тільки вбив ведмедів, але й розсік туші на чотири частини, як справжній мисливець, і видалив нутроці.

З цього почалася таємниця Кіша. Дні йшли за днями, і ця таємниця залишалася нерозгаданою. Кіш знову пішов на полювання і вбив молодого, майже дорослого ведмедя, а вдруге – величезного ведмедя-самця та самицю. Зазвичай він йшов на три-чотири дні, але бувало, що пропадав серед льодових просторів і цілий тиждень. Він нікого не хотів брати з собою, і народ тільки дивувався.

– Як він це робить? – питали мисливці один у одного.

– Навіть собаки не бере із собою, але ж собака – велика підмога на полюванні.

– Чому ти полюєш тільки на ведмедя? – запитав його якимось Клош-Кван.

І Кіш зумів дати йому належну відповідь:

– Хто ж не знає, що тільки на ведмеді так багато м'яса.

Однак у селищі заговорили про чаклунство.

– Злі духи полюють разом із ним, – стверджували одні. – Тому його полювання завжди вдале. Чим же інакше можна це пояснити, як не тим, що йому допомагають злі духи?

– Хто знає? А може, це не злі духи, а добрі? – казали інші.

– Та ж його батько був великим мисливцем. Може, він тепер полює разом із сином і вчить його терпіння, спритності й відваги. Хтозна!

Так чи інакше, але Кіша не полишала удача, і нерідко менш майстерні мисливці змушені були доставляти в селище його видобуток. І в поділі він був справедливий. Так само, як і його батько, він стежив за тим, щоб самий немічний старий і найстародавніша бабуся отримували справедливу частку, а собі залишав рівно стільки, скільки потрібно для прожитку. І тому-то, і ще тому, що він був відважним мисливцем, на нього стали дивитися з повагою й острахом і почали говорити, що він має стати володарем після смерті старого Клош-Квана.

Тепер, коли він прославив себе такими подвигами, всі чекали, що він знову з'явиться на раді, але він не прийшов, і їм було соромно покликати його.

– Я хочу побудувати собі нове іглу, – сказав якимось Кіш Клош-Квану й іншим мисливцям. – Це має бути просторе іглу, щоб Айкізі й мені було зручно там жити.

– Так, – сказали вони, поважно хитаючи головою.

– Але мені бракує на це часу. Моя справа – полювання, і вона забирає весь мій час. Було б справедливо і правильно, щоб чоловіки й жінки, які їдять м'ясо, котре я приношу, побудували мені іглу.

І вони збудували йому таке велике просторе іглу, що воно було більше і просторіше навіть за житло самого Клош-Квана. Кіш та його мати перебралися туди, і вперше після смерті Бока Айкіга стала жити в достатку. І не тільки один достаток оточував Айкігу: вона була матір'ю чудового мисливця, і на неї дивилися тепер, як на першу жінку селища, й інші жінки відвідували її, щоб попросити в неї поради, і посилалися на її мудрі слова в суперечках один з одним або зі своїми чоловіками.

Але найбільше всіх цікавила таємниця чудової полювання Кіша. І якимось Уг-Глук звинуватив Кіша в чаклунстві.

– Тебе звинувачують, – зловісно сказав Уг-Глук, – у стосунках зі злими духами; ось чому твоє полювання вдале.

– Хіба ви їсте кепське м'ясо? – запитав Кіш. – Хіба хто-небудь у селищі захворів від нього? Звідки ти можеш знати, що тут замішано чаклунство? Або ти говориш навмання – просто тому, що тебе душить заздрість?

Й Уг-Глук пішов присоромлений, і жінки сміялися йому вслід. Але якимось увечері на раді після довгих суперечок було вирішено надіслати спостерігачів по сліду Кіша, коли він знову піде на ведмедя, аби дізнатися про його таємницю.

І ось Кіш відправився на полювання, а Бім і Боун, два молодики, кращі в селищі мисливці, пішли за ним по п'ятах, намагаючись не потрапити йому на очі. Через п'ять днів вони повернулися, тремтячи від нетерпіння, – так їм хотілося скоріше розповісти про побачене. У домівку Клош-Квана терміново скликали раду, і Бім, витріщаючи від подиву очі, почав свою розповідь.

– Браття! Як нам було наказано, ми йшли по сліду Кіша. І вже так обережно ми йшли, що він жодного разу не помітив нас. У середині першого

дня дороги він зустрівся з великим ведмедем-самцем, і це був дуже, дуже великий ведмідь...

– Більше не буває, – перебив Боун і повів розповідь далі. – Та ведмідь не хотів вступати в боротьбу, він повернув назад і став не поспішаючи йти по кризі. Ми дивилися на нього зі скелі на березі, а він йшов у наш бік, і за ним, без жодного страху, йшов Кіш. І Кіш кричав на ведмедя, обсипав його лайкою, розмахував руками і зчинив дуже великий галас. І тоді ведмідь розсердився, устав на задні лапи й загарчав. Кіш йшов прямо на ведмедя...

– Так, так, – підхопив Бім. – Кіш ішов прямо на ведмедя, і ведмідь кинувся на нього, і Кіш побіг. Але коли Кіш біг, він упустив на лід маленьку круглу кульку, і ведмідь зупинився, обнюхав цю кульку й проковтнув її. А Кіш усе біг і все кидав маленькі круглі кульки, а ведмідь усе ковтав їх.

Тут зчинився галас, і всі засумнівалися, а Уг-Глук прямо заявив, що він не вірить у ці казки.

– Власними очима ми бачили це, – переконував їх Бім.

– Так, так, власними очима, – підтвердив і Боун. – І так тривало довго, а потім ведмідь раптово зупинився, завив від болю й почав, як скажений, бити передніми лапами об лід. А Кіш побіг далі по кризі й зупинився на безпечній відстані. Та ведмедеві було не до Кіша, тому що маленькі круглі кульки нарobili в його нутрощах великої біди.

– Так, великої біди, – перебив Бім. – Ведмідь дряпав себе кігтями і стрибав по льоду, немов грайливе щеня. Але тільки він не грав, а гарчав і вив від болю, – і всім було зрозуміло, що це не гра, а біль. Жодного разу в житті я такого не бачив.

– Так, і я не бачив, – знову втрутився Боун. – А який це був величезний ведмідь!

– Чаклунство, – заявив Уг-Глук.

– Не знаю, – відповідав Боун. – Я розповідаю тільки про те, що бачили мої очі. Ведмідь був такий важкий і стрибав із такою силою, що скоро втомився й ослаб, і тоді він пішов геть уздовж берега і все мотав головою з боку в бік, а потім сідав, і гарчав, і вив від болю – і знову йшов. А Кіш теж ішов за ведмедем, а ми – за Кішем, і так ми йшли весь день і ще три дні. Ведмідь усе слабшав і вив від болю.

– Це чаклунство! – вигукнув Уг-Глук. – Ясно, що це чаклунство!

– Усе може бути.

Але тут Бім знову змінив Боуна:

– Ведмідь став кружляти. Він йшов то в один бік, то в інший, то назад, то вперед, то по колу і знову, і знову перетинав свій слід і, нарешті, прийшов до того місця, де зустрів його Кіш. І тут він вже зовсім ослаб і не міг навіть повзти. І Кіш підійшов до нього і вбив його списом.

А що потім? – запитав Клош-Кван.

– Потім Кіш почав оббілювати ведмедя, а ми побігли сюди, щоб розповісти, як Кіш полює на звіра.

До кінця цього дня жінки притягли тушу ведмедя, тоді як чоловіки радилися. Коли Кіш повернувся, за ним послали гінця, запрошуючи його теж

прийти, але він велів сказати, що голодний і змучений та що його іглу досить велике та зручне й може вмістити багато людей.

І цікавість була такою великою, що вся рада на чолі з Клош-Кваном піднялася й попрямувала в іглу Кіша. Вони застали його за їжею, але він шанобливо їх зустрів і посадив за старшинством. Айкіга то гордовито випрямлялася, то збентежено опускала очі, але Кіш був абсолютно спокійний.

Клош-Кван повторив розповідь Біма й Боуна і, закінчивши її, вимовив строгим голосом:

– Ти повинен дати пояснення, Кіше. Розкажи, як ти полюєш. Чи немає тут чаклунства?

Кіш підвів на нього очі й посміхнувся.

– Ні, о Клош-Кване! Не справа хлопчика займатися чаклунством, і в чаклунстві я нічого не розумію. Я тільки придумав спосіб, як можна легко вбити полярного ведмедя, от і все. Це кмітливість, а не чаклунство.

– І будь-хто зможе зробити це?

– Будь-хто.

Запанувало тривале мовчання. Чоловіки дивилися один на одного, а Кіш продовжував.

– І ти... ти скажеш нам, о Кіше? – запитав нарешті Клош-Кван тремтячим голосом.

– Так, я розповім тобі. – Кіш скінчив висмоктувати мозок із кістки й підвівся з місця. – Це дуже просто. Дивись!

Він взяв вузьку смужку китового вуса й показав її всім. Кінці в неї були гострі, як голки. Кіш став обережно скачувати вус, доки він не зник у нього в руці; тоді він раптово розтиснув руку, – і вус відразу випростався. Потім Кіш взяв шматок тюленячого жиру.

– Ось так, – сказав він. – Треба взяти маленький шматочок тюленячого жиру і зробити в ньому ямку – ось так. Потім в ямку треба покласти китовий вус – ось так, і, гарненько його звернувши, закрити його зверху іншим шматочком жиру. Потім це треба виставити на мороз, і коли жир замерзне, вийде маленька кругла кулька. Ведмідь проковтне кулька, жир розтопиться, гострий китовий вус розпрямиться – ведмедеві стане боляче. А коли стане ведмедеві дуже боляче, його легко вбити списом. Це зовсім просто.

І Уг-Глук вигукнув:

– Овва!

І Клош-Кван сказав:

– А!

І кожен сказав по-своєму, і всі зрозуміли. Так закінчується сказання про Кіша, який жив давним-давно біля самого Полярного моря. І тому, що Кіш діяв кмітливістю, а не чаклунством, він із найжалюгіднішого іглу піднявся високо і став вождем свого племені. І кажуть, що, поки він жив, народ жив у заможності й не було жодної вдови, жодного беззахисного старого, які б плакали вночі тому, що в них немає м'яса.

Список рекомендованих джерел із курсу

1. Брандис Е. П. От Эзопа до Джанни Родари: Зарубежная литература в детском и юношеском чтении. – М. : Дет. лит. 1980. – 446 с.
2. Бреусенко-Кузнецов О. Виховний вплив чарівної казки // Психолог. – 2006. – № 4. – С. 14 – 18.
3. Будур Н. В., Иванова Э. И., Николаева С. А., Чеснокова Т. А. Зарубежная детская литература : Учеб. пособ. для студентов пед. учеб. заведений. Изд. 2-е, стереотип. – М. : Академия, 2000. – 304 с.
4. Бурцев А. А. Английская литературная сказка конца XIX – начала XX века : Учеб. пособие. – Якутск, 1991. – 83 с.
5. Гамбург Л. А. Гулливер, Алиса, Винни-Пух и все-все-все... : Приглашение в английскую детскую литературу. – К. : Интерпрес, ЛТД, 1996. – 143 с.
6. Задорожня О. Ф., Давидюк Л. В. Зарубіжна літературна казка : Посібник-хрестоматія з дитячої зарубіжної літератури. – К. : Ленвіт, 2003. – 592 с.
7. Зарубежная литература для детей и юношества : В 2-х ч. / Под ред. Н. К. Мещеряковой, И. С. Чернявской. – М. : Просвещение, 1989. – Ч. 1. – 271 с.; Ч. 2. – 255 с.
8. Зарубіжна літературна казка : Навчальний посібник-хрестоматія / Давидюк Л. В., Задорожня О. Ф. – К. : Ленвіт, 2003. – 592 с.
9. Кагарлицкий Ю. О писателях-сказочниках в мире детства // Сказочные повести / Пер. с англ. – М. : Дет. лит., 1983. – С. 3 – 30.
10. Катюха О. Гуллівер полемізує з Робінзоном // Зарубіжна література. – Ч. 21. – Червень. – С. 6 – 8.
11. Кизилова В. В. Дитяча література : стан, проблеми, перспективи // Актуальні проблеми слов'янської філології : Міжвуз. зб. наук. ст. / Відп. ред. В. А. Зарва. – Донецьк : ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2009. – Вип. XX : Лінгвістика і літературознавство. – С. 236 – 240.
12. Кузнецова Н. И. Детские писатели : справ. для учителей и родителей / Н. И. Кузнецова, М. И. Мещерякова, И. Н. Арзамасцева. – М. : БАЛЛАС : С-Инфо, 1995. – 159 с.
13. Мелконян В. Особенности лингвистической реализации перспективы повествования в детской художественной литературе // Південний архів : Збірник наукових праць / Херсонський держ. пед. ун-т. – Херсон : ХДПУ, 2003. – Вип. 21. – С. 117 – 120.
14. Писатели нашего детства : 100 имён: Биографический словарь : В 3 ч. – М. : Либерия, 1998. – Ч. 1. – 432 с.; Ч. 2. – 432 с.; Ч. 3. – 512 с.
15. Славова М. Волшебное зеркало детства: Статьи о детской литературе. – К., 2002. – 92 с.
16. Тубельская Г. Н. Зарубежные детские писатели: Биобиблиогр. справ. : В 2-х ч. – М. : Школьная библиотека, 2005 – 2006. – Ч. 1 – 272 с.; Ч. 2. – 239 с.
17. Урнов М. В. На рубеже веков. Очерки истории английской литературы конца XIX – начала XX в. – М. : Наука, 1970. – 432 с.

ЗМІСТ

Передмова	3
Рекомендації до організації самостійної роботи.....	4
Модуль „Література іноземної мови для дітей”.....	5
Тексти для самостійного опрацювання.....	65
Список рекомендованих джерел із курсу.....	151